ANUL III No. 15-17

10 Septembrie 1956 - 10 Ianuarie 1957

Carpații

Director: Aron Cotruș

REVISTA CULTURALA

Redactor: Traian Popescu

Un singuratec: C. Stere

de Pamfil SEICARU

În viața politică și culturală a României C. Stere a fost un singuratec. A avut prieteni și devotamente, a fost animatorul unei mișcări, poporanismul, a fundat și condus "Viața Românească" revista de cel mai mare prestigiu după eclipsarea "Convorbilor literare", dar până la sfârșitul existenții lui, C. Stere a rămas un singuratec.

In timpul neutralității a publicat o serie de comentarii asupra evenimentelor, intitulându-le semnificativ "Carnetul unui solitar". Nu este suficient să fii înconjurat de prieteni, de credincioși, de admiratori, esențialul este să simți acea comunicativitate, acel schimb afectiv al bătăilor de inimă, să nu ai sentimentul izolării. Ori, C. Stere s'a simțit dealungul unei vieți de intensă participare la viața publică, de frământare a spiritului românesc, un izolat. Sub aparențele lui de om rece, distant, se ascundea o delicată sensibilitate; era un om care simțea necesitatea unei călduri afective și nu o găsea. Inclin să cred că acea rezervă pe care a păstrat-o în raporturile cu oamenii, acea infirmitate sufletească a entuziastelor dăruiri, acel sentiment de izolare pe care C. Stere l-a avut totdeauna se datoresc anilor petrecuți ca deportat în Siberia. Dealungul sbuciumatei lui vieți, el a rămas neschimbat, așa cum s'a format ca tânăr revoluționar crescut în atmosfera specifică a mediilor revoluționare rusești, așa cum Siberia i-a modelat sensibilitatea. Rămânem, oricât s'ar schimba împrejurările, condițiile de viață, cu ampreinta formației din adolescență, cu caracterul, sensibilitatea, viziunea de oameni și de viață precizate în epoca tinereții. Mai târziu, experiențele existenții noastre aduc, evident, modificări, dar ele sunt exterioare, nu modifică conținutul, nu ne schimbă în ceace formează fundamentele firii noastre.

C. Stere, rector al Universității din Iași, conducător al revistei "Viața Românească, animator al poporanismului, nu suferise nici o transformare interioară, continua să trăiască în el revoluționarul deportat în singurătățile înghețate ale Siberiei. In fond, Stere a fost un desrădăcinat, un permanent exilat; ca Moldovean basarabean un exilat în lumea rusească și mai târziu, ca fost revoluționar deportat, un exilat în viața românească. Și acest sentiment de exilat se adâncea liric într'o stare nostalgică, într'o refugiere în amintiri, în chemarea evocărilor spre a reduce din senzația de frig a exilului.

Cum nu era om de o prea ușoară comunicativitate, C. Stere ar fi rămas o enigmă dacă nu și-ar fi publicat memoriile sub forma acelui roman-fluviu "In preajma revoluției "(opt volume publicate în editura Adevărul). Eroul acestui roman, Vania Răutu, este însuși Constantin Stere. Lectura acestor opt volume ne deschide un drum spre sufletul lui Stere, ni-l apropie, ne dă explicația unei existenți.

După unirea Principatelor, când România a devenit un Stat liber protectoratul Turciei fiind pur formal, revoluționarii Ruși aflau în noul Stat un refugiu, cu atât mai ispititor cu cât Prutul se putea trece ușor, țara și oamenii erau ospitalieri.

Prima organizare socialistă în Rusia, Cercul Tchaikovsky (după numele fundatorului acestui cerc clandestin; deportat în Siberia, după evadare a trăit la Londra. In 1914, Nicolas Tschaikovsky făcea parte, împreună cu Plekhanov și Kropotkin din "vechea gardă revoluționară"). Cercul Tchaikovsky care a avut printre membrii lui pe Sofia Perovskaia (spânzurată pentrucă participase la atentatul contra lui Alexandru al II-a) s'a fondat la Petersburg în 1869. Membrii lui au fost primii revoluționari ruși cari au făcut propagandă printre lucrătorii industriali, dar, ca toți revoluționarii ruși din acea vreme, nu socoteau această acțiune ca esențială, de aceea acțiunea lor s'a îndreptat spre țărănime apreciată ca "partea cea mai revoluționară a poporului rus și cea mai capabilă să accepte doctrina socialistă".

Este o greșală să ne închipuim că sub regimul țarist, lumea satelor a îndurat resemnată exploatarea nemiloasă a aristocrației. In răstimpuri, țărănimea își manifesta nemulțumirea recurgând la vechea și încercata lor metodă "răscoala rusească dementă și nemiloasă" ca și exploatarea la care era supusă. După statisticile oficiale au fost între

1826-1829	:	41	răscoale	țărănești.
1830-1834	:	46	"	"
1836-1839	:	59	"	"
1840-1844	:	101	"	"
1845-1849	:	172	"	"
1850-1854	"	137	"	"

Sub Nicolae I, cu toată puternica organizare a poliției politice a regimului numit "tătaro-prusian", s'au înregistrat 556 turburări țărănești, care luau, adesea, proporții îngrijorătoare pentru regim. In 1846 revolta țăranilor a cuprins 18 provincii; în 1847 s'a extins în 22 provincii, iar în 1848, țarul Nicolae I a văzut cu spaimă că flacăra revoltei cuprinsese 27 de provincii. Era, deci, firesc ca revoluționarii ruși să'și îndrepte propaganda spre țărănime, în rândurile căreia agitația putea să se transforme în turburări și acestea în insurecție generală.

In 1870—după arestarea si deportarea membrilor cercului Tchaikovsky—s'a format o organizație revoluționară secretă "Pământ și libertate". Membrii acestei organizații sperau ca printr'o propagandă clandestină printre țărani să poată deștepta conștiința socială a mujicilor și, treptat, să-i îndrepte spre o viață nouă conform principiilor socialiste. Un socialism romantic care a dominat intelectualitatea revoluționară rusă până la apariția marelui doctrinar al marxismului rus, Plekhanov. Toți acești aderenți ai organizației revoluționare "Pământ și libertate" sunt cunoscuti în istoria politică a Rusiei țariste ca "narodniki", Narodniki de la cuvântul narod (popor) înseamnă poporanist. Această denumire înglobează tot curentul revoluționar rus care se opunea marxismului. Și această luptă între poporaniști și marxiști s'a continuat până la revoluția din Octombrie 1917.

C. Stere s'a format în ideologia "narodniki"; se explică, deci, seria de articole publicate în "Viața Românească"- "Poporanism sau social-democrație", ca și concluzia la care ajungea: poporanismul corespundea necesităților social-politice ale României, cu o populație țărănească de 80 %.

Cu această credință în spiritul și capacitatea revoluționară a țăranilor, "Narodniky" prin înlocuirea propagandiștilor cu "bonuntari" (de la cuvântul "bonunt" răscoală) sperau să transforme revoltele locale într'o revoltă generală. Nu aveau un program concret, erau convinși că spontan se va contura un program social-politic din transformarea revoltei generale a țăranilor într'o revoluție socială. Dar aceste calcule s'au dovedit himerice, deoarece țăranii ruși nu erau pregătiți să se revolte contra "jugului și a exploatării", cava mai dureros, nu aveau nici o încredere în "bonuntari" și adesea acesti nefericiți idealiști erau predați jandarmilor ca inamici ai țarului.

Socialistul Martov, făcând istoricul "Drapelului roșu în Rusia" amintește de înfrângerea "narodnikilor". Incercările a mii și mii de intelectuali la începutul lui 1870 pentru a duce la sate lumina gândirii revoluționare au suferit o totală înfrângere. A fost suficient ca guvernul să sporească supravegherea polițienească, ca massa propagandiștilor să-i cadă în mâini, fără să fi avut timp ca propaganda lor să se încrusteze în massele țărnești. In

(Urmează în pagina 2.)

DE DEPARTE, DE FOARTE DEPARTE

De departe,
De foarte departe,
De unde nu-i astăzi viață, ci moarte,
De peste munții și-oceanele mute,
Din Țara atâtor dureri neștiute,
N'auziți cum se ridică și vine,
Spre voi și spre mine,
Ca un răcnet desnădăjduit de leu
Geamătul Neamului meu?...
Nu simțiți și-auziți cum vine,
Cum se strecoară ca un cuțit în voi și în mine,
Cum ne chinuie viața și ne frământă somnul
Blestemul ce ni l'a trimis Domnul?...

O, destărare, pâine amară și grea,
Cine te-a visat, oare, cândva?
Cine te-a chemat
In somnul lui blestemat?

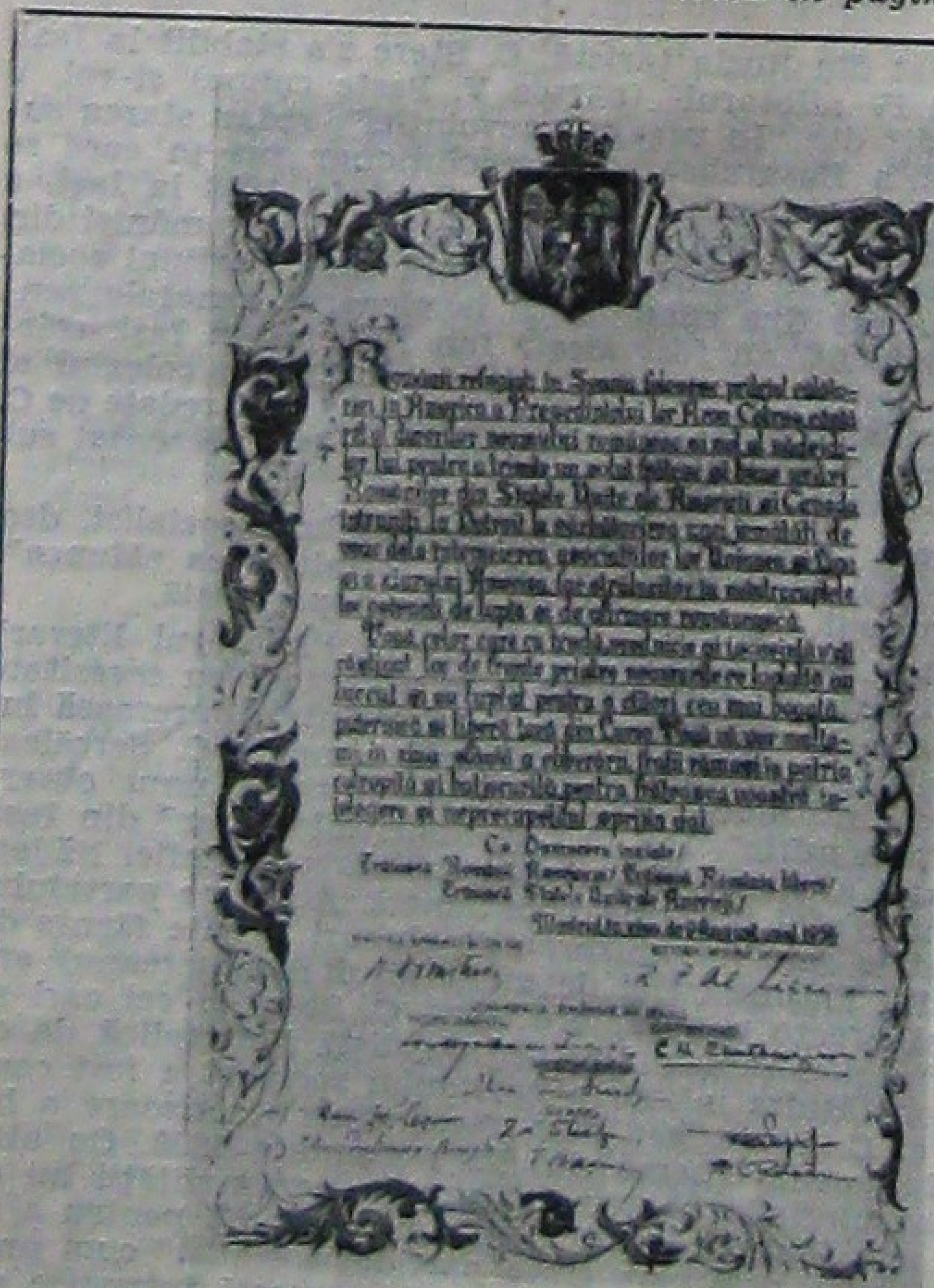
De departe,
De foarte departe,
Din Țara de care oceane și munți ne desparte,
N'auziți chemarea la luptă; pe viață sau moarte?
Chemarea Neamului meu sătul de obidă și chin,
De inimă rea și-atâta venin,
Sătul de muscălească hoardă și ciumă
Ce-l chinuie și dracește-l sugrumă
Luându-i avutul și graiul,
Credința, nădejdea, mălaiul,
Lăsându-i doar ochii, să plângă
Orânduirea nedreaptă, nătângă?...

O, pribegie, pâine amară și grea,
Te port ca pe-o rană deschisă în inima mea.

De departe,
De foarte departe,
De dincolo de viață și moarte,
Ne cheamă astăzi strămoșii în iurăș,
In clocot de Târnave și Murăș,
In chiuitul ciobanilor depe Muntele Mic,
Depe Ceahlău și depe Semenic...
Ne cheamă codri—năierii,
Să le fim părtași în ziua răzbunării și a Invierii!

O, pribegie, pâine amară și grea,
Când te-om lăsa?... Când te-om uita?...

Nicolae NOVAC.

MESAGIUL COMUNITATII ROMANILOR DIN SPANIA ADRESAT ROMANILOR AMERICANI

Românii refugiați în Spania, folosesc prilejul călătoriei în America a Președintelui lor Aron Cotruș, cântăreț al durerilor neamului românesc și sol al nădejdilor lui, pentru a trimite un salut frățesc și bune urări Românilor din Statele Unite ale Americii și Canada, întruniți la Detroit la sărbătorirea unei jumătăți de veac dela întemeierea asociațiilor lor Uniunea și Liga și a ziarului America, far strălucitor în neîntreruptele lor osteneli de luptă și de afirmare românească.

Vouă, celor care cu trudă, vrednicie și iscusință v'ați câștigat loc de frunte printre neamurile ce laolaltă au lucrat și au luptat pentru a ctitori cea mai bogată, puternică și liberă țară din lume, Vouă vă vor mulțumi, în ziua sfântă a eliberării, frații rămași în patria cutropită și batjocurită, pentru frățeasca voastră înțelegere și neprecupețitul sprijin dat.

Cu Dumnezeu înainte.

CANTECUL LIBERTATII

de Aron COTRUȘ

Gata, ostași de ne'nfrânt
cu cei deopotrivă cu noi:
Pe-ai Rusiei capcâni și strigoi
să-i ștergem de pe pământ.

Gata, voinici de oțel!
In stepe și'n tundre de ger
ne-așteaptă mulțimi, care pier
ca'ntr'un amarnic măcel.

Ne-așteaptă popoare întregi,
ce'n țările baștinei lor
de sdroabă și foamete mor
de groază și fărădelegi...

Ne-așteaptă în zarea de foc
Carpații, ca niște părinți
cu piepturi și cu brațe fierbinți
de atât de cumplit nenoroc...

Și muți, cu cuțitul la os
robi pe pământul străbun
ne-așteaptă bieți semeni, ce-și pun
încrederea toată'n Cristos!...

Dar zornetul lor de cătuși
sună-a fortună'n galop,
a crâncen galop prin potop
prin țara strămoșilor duși...

Din Danzig la Vladivostok,
din Zagreb la Cluj și Shanghai,
pe-oriunde de vaere dai,
de lanțuri și de cnuturi de foc...

Gâzi aspri, cu rânjete reci,
duc oameni netrebnici și goi,
ce-așteaptă, cu văzuri de sloi
glonțul, care culcă pe veci.

Iadul lui Ivan cel Cumplit
plumbi are și avea-va destui,
pentru fruntea și ceafa oricui
în țarcul cu foc îngrădit...

In mers, voi voinici de ne'nfrânt,
spre-al stepelor puhoi de noroi!...
Dârji calcă alături de noi
ostași de pe'ntregul pământ!...

In mers spre Rusalii de foc
c'o turmă și-un singur stăpân;
spre cei ce'n picioare rămân:
să schimbe nenorocu'n noroc.

Veni-vom pe rând înapoi
cu gândul și cu frunțile sus,
nu ca atunci când ne-am dus
cu Mările-Negre din noi.

In cântece iuți, haiducești,
cu pieptul și cu creștetul gol,
întra-vom ca duși de pârjol,
în Praga și'n București...

O, Baltică! O, Pont Euxin!
Pe âripi de pajuri, curând,
von trece subt ceruri, cântând:
cruci să'mplântăm pe Kremlin!

Lungi stele și fulgere noi,
cum altele n'au fost și nu-s,
prin gol arunca-vom de sus
în Rusia de glod de subt noi!...

Din Dunăre și pănă'n Urali,
vedea-vom, prin nouri sburând,
izbite de-un crâncen orând
în fugă, oștiri de muscali.

Vom sparge ale iadului porți
și roșiile zăvoare și uși
și Uralii de grele cătuși,
ce'n trup, Europă, tu-i porți!

Ca mâne, duși parcă de vânt,
vom pune-un năprasnic picior
în inima Moscovei lor,
cu-ostași de pe'ntregul pământ!...

Și'n strâmba lor lume pe dos,
vedea-vom cum lanțuri se rup
scurt de pe-al Rusiei trup,
de beznă și de racile ros...

Și'n groaznicul lor povârniș,
cu cuget fățărnic ori drept,
cruci albe și-or pune pe piept
muscalii cu văzul cruciș.

Ca după porunci de nou rost
vedea-vom cum țări se desfac
ca după boli fără leac,
din putreda Rusie ce-a fost.

Și ca de pe-un alt Ararat,
după potopul de plumbi,
zări-vom în stoluri ai Romei porumbi
peste pământul descătușat...

Peste roșul și sterpul noroi
boit de călăii trufași,
Isus cu albii, nevăzuții lui pași,
păși-va noptatic alături de noi!...

In inimi, în gânduri și'n suflet cu El,
vom arunca în văzduh
cu armele Craiului-Duh
ziduri și temniți de beznă și-oțel!...

Și'n frunte cu arhanghelul Lui,
cu bocanci ferecați ca pe pod
vom duce prin marea de glod,
pâne și pace oricui...

Scurt vom opri cel prădalnic puhoi
dela un pol păn' la celalt:
l'om arunca înapoi dintr'un salt
cu Romele albe și aspre din noi!

In marș urias, de ne'nfrânt
spre-ale soarelui porți de acuși:
Ai Rusiei Urali de cătuși
în praf să-i prefacem și'n vânt!...

Madrid, 1952.

C. STERE

anii 1873-1874 toate închisorile Rusiei erau pline de revoluționarii arestați.

In 1875 s'a format la Odessa o organizație nouă "Uniunea lucrătorilor din Sudul Rusiei"; conducătorii acestei organizații susțineau că pentru a transforma radical regimul social, era necesar să se cucerească, în primul rând, libertatea politică. Fără excepție, istoricii mișcării revoluționare din Rusia consideră "Uniunea lucrătorilor din Sudul Rusiei" ca prima manifestare a social democrației rusești. Această organizație a avut o existență foarte scurtă, poliția țaristă a lichidat-o repede. C. Dobrogeanu-Gherea a aparținut acestei "Uniuni", pe când Zubcu Codreanu, primul socialist român, a aparținut cercului Tschaikovsky. Acestor două formații ale socialiștilor români se datorește lupta dintre două concepții tactice, revoluționare și cea a "căii legale" pe care o preconiza C. Dobrogeanu-Gherea, conform teoriilor lui Karl Kautski și al programului social-democrat adoptat la congresul din Erfurt în 1891.

Lupta s'a dat în rândurile partidului socialist român în 1893, înainte de apariția ziarului "Lumea nouă". La al II-a congres al partidului socialist român (Aprilie 1894) Ion Nădejde—susținătorul intransigent al tacticei "căii legale"—a lămurit necesitatea acestei tactice: "Cuvântul de revoluție are mai multe înțelesuri. Noi suntem revoluționari ca puiul de găină care nu sparge oul decât atunci când a ajuns la deplina desvoltare. Revoluția trebue să urmeze totdeauna unei evoluții. La noi în țară trebue să mergem numai pe calea legală, deoarece Constituția noastră este foarte liberală și îngădule evoluția societății. Inteleg tactica violentă revoluționară în Rusia, nu însă la noi".

Socialiștii democrați români, sub influența gândirii lui Karl Kautski, erau ostili acelei continui fanfaronade în folosirea cuvintelor revoluții și revoluționari, adică ostili tendinții revoluționarilor formați la școala rusească "Pământ și libertate". Majoritatea acestor socialiști, partizani ai tacticei revoluționare ,erau Românii basarabeni cari făcuseră parte din organizația "Pământ și libertate". Este semnificativ că primul ziar socialist român a purtat titlul "Basarabia". Inceputurile socialismului român le găsim în broșura apărută la Iași în 1879 "O pagină din socialismul român" de Zubcu Codreanu. Apariția socialismului în România coincide cu apariția revoluționarilor basarabeni și ruși cari aflaseră un refugiu la Iași, de aceea mișcarea s'a resimțit la început de influența nihiliștilor. Ajunge să citim cartea doctorului Russel "Un studiu psichologic urmat de câteva comentarii asupra ideilor sănătoase" (Iași 1886) ca să ne dăm seama de radicalismul socialismului militat de acești exilați, comparându-l cu programul foarte măsurat al primului partid socialist român, program elaborat de Ion Nădejde, C. Dobrogeanu-Gherea, V. C. Morțun, George Diamandi și alții.

Refugiat din Rusia țaristă, C. Stere s'a stabilit la Iași. Volumul IV "Hotarul" (partea V, Peste culme) și-vol. V "Nostalgii" din "In preajma revoluției", redau starea sufletească a Basarabeanului revoluționar rus în care se deșteaptă sentimentul național. Sosit în 1888 la Iași, a luat contact cu viața politică și culturală a României din acea epocă; era pentru prima oară când partidul socialist-democrat fixa candidaturi la alegerile generale pentru parlament. Au fost aleși: Ion Nădejde la Iași, colegiul al II-a și Vasile G. Morțun la Roman, colegiul al II-a și colegiul al III-a. Primele impresii sunt redate de C. Stere în vol. "Ciubărești". Ion Nădejde este prezentat sub numele Vasile Credință.

C. Stere nu a fost membru al partidului socialist, deși îl vom găsi colaborând la ziarele socialiste ca "Munca"; de la început a preconizat o acțiune poporanistă.

Debutul ca publicist l-a făcut în "Adevărul literar" printr'o serie de articole în care a criticat cu severitate starea socială din România, punând într'o dureroasă lumină situația țărănimii. Articolele semnate C. Sercăleanu erau intitulate—semnificativ—"Notițele unui observator ipohondric". Iar în "Evenimentul literar" din Iași, publicație a socialiștilor ieșeni sub direcția Sofiei Nădejde, a prezentat doctrina poporanistă. Acțiunea partidului socialist la sate (organizarea de cluburi la sate făcute de studentul Ficșinescu și de muncitorul Banghereanu) era logic să creeze o apropiere între C. Stere și cei cari se raliaseră poporanismului, de socialisti. Se explică de ce la o consfătuire intimă a partidului socialist a fost convocat și C. Stere, așa cum reese dintr'o scrisoare a lui C. Dobrogeanu-Gherea din 21 Decembrie 1898. Cu atât mai caracteristic pentru conturarea personalității lui C. Stere este faptul că era "o întrunire intimă pentru a se discuta criza prin care trece partidul socialist" cum precizează C. Dobrogeanu-Gherea. "La această întrunire au să vie C. Stere, Crupenski, Diamandi, Radovici, Nădejde, Morțun ,eu, etc.".

Il vom găsi pe C. Stere alături de socialiștii cari au intrat în contact cu Ionel Brătianu care pusese problema reînoirii cadrelor și a democratizării partidului în sensul dorit de C. A. Rosetti. Socialiștii cari au negociat cu Ionel Brătianu au fost V. G. Morțun, Iancu Procopiu, prof. doctor Jean Cantacuzino, Al. G. Radovici, doctor I. G. Radovici și Diamandi. La acea epocă, 1899, C. Stere era intimul viitorului șe al partidilui liberal. Volumul VII "In Ajun" din "In preajma revoluției" redă începuturile relațiilor dintre C. Stere și Ionel Brătianu (în roman Aurel Crăsneanu).

Fenomenul integrării elementelor socialiste de elită în partide democratice burgheze s'a petrecut și în Franța. In acelaș an, Al. Millerand a intrat în guvernul radical prezidat de Waldeck-Rousseau și imediat a urmat exemplul lui Millerand socialistul Aristide Briand (care lansase teoria grevei generale) precum și René Viviani.

Fruntașii partidului socialist român cari au intrat în partidul liberal au fost denumiți colectiv "Tinerimea generoasă" și s'au grupat în jurul lui Ionel Brătianu. Atât socialiștii cât și C. Stere au contribuit într'o mare măsură să înlăture obiecțiile, să convingă pe cei nehotărâți că intrând în partidul liberal vor putea să înlocuiască legea electorală cenzitară și să introducă votul universal; iar pentru țărănime să se realizeze o legislație mai omenoasă în privința învoelilor agricole și o nouă împropietărire prin expropierea latifundiilor. Acest program a fost însușit de partidul liberal abia în toamna anului 1913.

Acțiunea "generoșilor" a fost sistematic sabotată de vechile cadre ale partidului liberal. Ca să ne dăm seama cât de îndărătnică era rezistența vechilor cadre, ajunge să examinăm legile votate după răscoalele țărănești din 1907. Legea învoielilor agricole era ridicolă în raport cu violenta manifestare a țărănimii, dar chiar această timidă îmbunătățire a învoielilor agricole a provocat atacuri furioase din partea conservatorilor atunci când proectul a fost prezentat de guvernul liberal Camerii. Discursul rostit de Nicolae Filipescu este un model de reacționarism miop al unei clase care încercase o teribilă panică în timpul răscoalelor. Distrugerea conacelor și ale magaziilor prin incendii, desperarea manifestată de sate nu învățase nimic pe conservatori.

Activitatea desfășurată de C. Stere ca să convingă pe socialiști să adereze la partidul liberal nu o făcea ca agent

(Urmează în pagina 3.)

C. STERE

recrutor al lui Ionel Brătianu, ci spre a precipita democratizarea partidului, ceace singur n'ar fi realizat-o.

Il vom găsi pe C. Stere prefect al județului Iași în timpul răscoalelor, îl vom găsi deputat, îl vom vedea manifestându-se independent și dominator în partidul liberal. In viața politică românească C. Stere a pus o pasiune, prea puțin comună, pentru problemele sociale. Cultura lui politică era, fără exagerare, unică; profesor de Drept constituțional la universitatea din Iași, el a păstrat până la sfârșitul vieții o neostenită curiozitate intelectuală concentrată asupra aceleaș probleme: Statul. Era respectat; în lumea politică însă, C. Stere "Siberianul" cum i se spunea ,era un izolat; în partidul liberal, deși socotit șei al stângii partidului, era temut și grija tuturor era să fie folosit numai ca teoretician al partidului, nu să i se încredințeze un rol efectiv în conducerea Statului.

In 1914, când Ionel Brătianu a format guvernul, prestigiul lui C. Stere era nediscutat; revista "Viața Românească", al cărui director era, se bucura de a mare autoritate în viața intelectuală a țării, autoritate pe care nu isbutise să o aibă nici "Convorbiri literare" în epoca de strălucire a lui Titu Malorescu, când acesta exercita o adevărată magistratură spirituală. Asupra învățătorilor, indiferent dacă erau sau nu înscriși în partidul liberal, C. Stere a avut o activă influență în sensul accentuării convingerilor democratice. In acea epocă, învățătorii formau, fără îndoială, cadrele politice ale unei viitoare participări a classei țărănești la viața publică; toți, fără excepție, erau sub influența covârșitoare a lui Spiru Haret care a creiat sentimentul misionar al învățătorilor, a revoluționat conștiința acestei categorii, dându-i sensul social. "Luminătorii satelor" este expresia lui Spiru Haret și corespundea concepției pe care o avea Spiru Haret despre rolul învățătorilor în chemarea la viața publică a țărănimii. Acestei epoci haretiste corespund și romanele, azi uitate, ale unui scriitor de redusă valoare literară, dar de o mare semnificație socială, Rădulescu-Niger, "Străin în țara lui", "Măria sa Ogorul" arată sensul social al haretismului.

In 1909 două personalități își fac drum în această atmosfera haretistă: N. Iorga și C. Stere. Cursurile de vară de la Vălenii de Munte ale lui N. Iorga au echivalentul în cursurile de la Mânăstirea Neamțului organizate de Viața Românească. Cele două influențe—naționalistă a lui N. Iorga și poporanistă a lui C. Stere—le vom găsi disputându-și preponderența într'un articol al lui Ion Mihalache "Partid de clasă" publicat în 1912 în revista învățătorilor tineri "Vremea nouă". Ion Mihalache răspundea lui N. Iorga apărând ideia unui partid de clasă, un partid țărănesc. Deși auditor asidu al cursurilor de vară de la Vălenii de Munte și admirator al lui N. Iorga, învățătorul de la Topoloveni, Ion Mihalache rămânea neclintit în linia convingerilor lui. Se vedea că citise și meditase îndelung articolele lui C. Stere "social-democrație sau poporanism". Este interesant de menționat că fratele lui Ion Mahalache, învățătorul Dumitru Mihalache, mort în primul răsboiu, era colaborator la "Viața Românească".

Murind Spiru Haret în 1914, partidul liberal nu ar fi putut să-i dee alt succesor, ca ministru al Instrucției publice, decât pe Constantin Stere. Cu toate că unanim rectorul universității din Iași era recunoscut ca doctrinarul unei democrații liberale poporaniste, adică țărăniste, ministerul a fost încredințat lui I. G. Duca. Este adevărat că I. G. Duca fusese un excelent colaborator al lui Spiru Haret în organizarea Băncilor populare, al cărui director general era, dar în comparație cu Stere, cel designat de Ionel Brătianu să conducă ministerul Instrucției publice, apărea ca o personalitate de proporții modeste. Intim al lui Ionel Brătianu încă din 1908, cu toate că contribuise efectiv la înscrierea fruntașilor socialiști în partidul liberal, C. Stere, nici în 1914, nu isbutise să dezarmeze adversitățile, să înceteze de a mai fi "Siberianul" în partidul liberal.

Dar această nedreptate l-a lăsat indiferent; pe C. Stere îl interesa mai mult prepararea marilor reforme—expropierea și votul universal—pentru a căror realizare intrase în partidul liberal, decât ministerul Instrucției publice. C. Stere, ca orice om conștient de valoarea lui, era de un imens orgoliu și nu se cobora la micile satisfacții ale vanității, îi era indiferent tot ce ispitește majoritatea oamenilor politici: situațiile oficiale. De altel și izolarea lui ca și lipsa unei comunicativități facile—monedă curentă a omului politic în regim democrat—erau vizibile manifestări ale orgoliului.

Alegerile generale au avut loc în Mai 1914, guvernul liberal prezentându-se în fața corpului electoral cu expropierea și reforma electorală. C. Stere se concentrase acestor două reforme, menite să revoluționeze structura social-politică a Statului român. In afară de expropiere și participarea țărănimii la viața publică nu-l interesa nimic.

Viața lui C. Stere s'ar fi desfășurat în acelaș ritm dacă nu ar fi isbucnit răsboiul mondial; problemele internaționale se puneau pentru el în funcție de Basarabia. Starea sufletească a lui Stere în August 1914 era aceia descrisă în scrisoarea pe care Ion Răutu (C. Stere în romanul "In preajma revoluției", vol. IV) o scrie unui prieten basarabean, înrolat și el în miscarea revoluționară rusă, Vasile Guirila.

"Frate Vasile,

Nu *cred* că pot duce lupta pe calea pe care am plecat, în rândurile mișcării revoluționare rusești.

Nu *cred* că acțiunea în mijlocul proletariatului industrial din Rusia poate duce la prăbușirea regimului țarist.

Nu *cred* nici că acțiunea teroristă individuală poate fi eficace și poate ridica vreodată masele țărănimii din Rusia.

Mai mult!

Nu simt în mine resortul necesar pentru asemenea acțiune.

Pe vremuri, Undina îmi spunea că prima datorie a unui revoluționar e: *să-și facă cinstit examenul de conștiință, și să nu-și puie pe umeri o povară pe care n'are putere s'o poarte.*

Frate Vasile!

Nu-mi pot lua această povară!

N'ași putea s'o port.

Și tu știi, Frate Vasile, că nu sunt nu laș.

In sufletul meu însă e secat orice isvor de ură.

In credința mea, nedreptatea, despotismul, împilarea sunt supravietuiri fatale ale întunericului din epocile când n'a fost încă aprinsă flacăra conștiinței.

Cei mai mulți dintre bieții *bipezi fără pene*, cari își asumă cu atâta presumțiune numele de *Homo Sapiens*, sunt niște bieți bulgări de lut, mânați de puteri oarbe, ca orice conglomerat de materie.

Călăii sunt nu mai puțin victime, ca și cei cărora ei le răpesc viața.

Lupta împotriva puterilor întunericului constituie o datorie sfântă pentru orice om cu o conștiință vie, pentru orice om emancipat de sub stăpânirea exclusivă a forțelor oarbe.

Dar ura poate să-i fie tot așa de puțin iertată cât și medicului silit să-și înfigă bisturiul într'o tumoare canceroasă.

Am suferit atâta, am trăit atâta în scurta mea viață, că și cei mai mari "vrăjmași" îmi inspiră nu ură, ci milă, ca ființe neisprăvite, suflete schiloade, inimi înghețate —care nu au mai puțină nevoie de îngrijire decât demenții.

Mărturisesc însă că și considerațiuni de altă natură îmi pun datoria de a-mi revizui conștiința.

Și aici mă ajută bietul Ticorschi.

El spunea, cum știi, că între Occidentul, în continuă ascensiune, și Orientul, în stagnațiunea lui milenară, Rusia, aruncând în cumpănă masa ei formidabilă, poate hotărî destinul omenirii.

Am ajuns însă la convingerea că, față de aparatul technic modern, pus la dispoziția autocrației, puterile proprii ale poporului rus—oricât de nenorocit și oprimat și oricât de revoltat ar fi—nu pot ajunge pentru a răsturna țarismul.

Astazi nu mai e cu putință marșul lui Barbaroux din Marsilia spre Tuileries; s'ar isprăvi la cea dintâi subprefectură.

Istoria recentă a mișcării sociale și politice din Rusia, ne învață că numai o lovitură din afară poate sdruncina aparatul de opresiune, deslănțuind în acelaș timp energiile revoluționare.

Țarismul însa este necompatibil cu progresul omenirii. El constituie prin sine însuși o primejdie de moarte pentru toată civiliziția, ca un imens rezervor al forțelor reacțiunii mondiale, care poate pune stavilă întregii propășiri sociale și politice din lume.

Răsturnarea imperialismului moscovit nu este dar o problemă internă a Rusiei. Este problema istoriei mondiale, este o condițiune de biruință a luminii asupra întunericului în lume—punctul de plecare, primul pas pentru asigurarea desvoltării normale a omenirii.

Și aici, frate Vasile, tu moldovean ca și mine, mă vei înțelege.

Sântem fii ai unei națiuni occidentale, înecate în întunericul și în haosul orientului.

Pentru noi, mai mult ca pentru oricare alt neam, prăbușirea țarismului este însăși condițiunea noastră de viață.

Un român, revoluționar ori nu, trebuie să fie dușman de moarte al țarismului.

Statul român, indiferent de ideile oamenilor lui conducători, apare în cadrul istoriei mondiale, ca un factor revoluționar al cărui interes vital îl duce la luptă împotriva absolutismului moscovit.

Aceasta e misiunea istorică a neamului nostru.

Și simt în mine chemarea de a pregăti și a organiza energiile vii ale acestui neam, pentru ca, în ceasul de cumpănă, să se afirme ca purtător de steag al civilizației, al omenirii, în răsboiul crâncen împotriva reacțiunii mondiale.

Sunt hotărât dar să trec, după sfârșitul surghiunului meu, în România.

Voi înlătura din calea mea toate piedicile.

De astăzi înainte n'am dreptul să sacrific chemarea mea, pentru micile rânduell ale vieții de surghiun.

Nici nu voi încerca măcar evadarea care mi-ar putea creea o situație de inferioritate în viitor.

Știu că multora le voi inspira neîncredere și voi fi acuzat de apostazie.

Nu mă voi abate însă din calea mea.

Și aici ,în fața ta, ca în fața tuturor celor înmormântați de vii, în amintirea tuturor celor morți cu credința și nădejdea în mine, jur să îmbrac cămașa morții în lupta împotriva colosului țarist.

Jur că, până la ultima suflare, nu voi uita o clipă sarcina pe care mi-o impun credința și nădejdea celor căzuti.

Jur că în serviciul acestei cauze nu-mi voi cruța puterile, nici viața, nici măcar bunul meu renume.

Voi găsi sprijin în gândul la voi, care mă cunoașteți.

Sunt om ca orice trup de lut, am scăderi, pot avea ispite și clipe de șovăire și de uitare de sine.

Dar oricând, această scrisoare, în oricare mâini se va afla, va fi o chezășie.

In clipa de îndoială și de ispită, ea îmi va aduce aminte că acolo, în minele din Cara și Nercinsc, sau în cazematele din Schlüsselburg, se sbate încă un suflet ,o conștiință, în fața căreia voi fi chemat să-mi dau seama în ceasul meu din urmă.

Și dacă voi cădea, toate torturile iadului vor păli față de blăstămul constiinței mele, la gândul la voi, frați de suferințe și nadejde ai tinereții mele...

Jur!...

Ion Răutu

Ne putem imagina pe Octavian Goga judecând problemele pe care le-a ridicat răsboiul mondial altfel decât în funcție de eliberarea Transilvaniei? Ne putem imagina pe Maurice Barret, autorul lui Colette Bodoche, luând altă atitudine decât aceea pe care i-o dicta apartenența lui lorenă? Atitudinea lui Stere era, deci, în linia unei sensibilități basarabene, așa cum agitatorul socialist Pilsduski, mareșalui de mai târziu, ca supus al țarului era firesc să încerce a utiliza pe Austriaci contra Rușilor.

C. Stere a adoptat de la început o poziție clară, fără nici o reticență oportunistă împotriva Rusiei, imperiu anti-democrat, Stat temniță și vrăjmaș de moarte al României și poporului român, popor neslav care îi staîn calea expansiunii spre Balcani. Dacă pentru imensa majoritate a personalului politic român Rusia era o necunoscută, sau cel mult cunoscută grație publicității făcute cu prilejul diferitelor împrumuturi efectuate în Franța de guvernele țariste, C. Stere era singurul om politic care cunoștea a fond cultura, politica rusă, structura socialpolitică a Statului muscălesc. El nu avea încredere, se temea atunci când se vorbea de participarea României în răsboiu alături de Rusia.

In 1913, Leon Casso, ministrul Instrucției publice al Rusiei țariste publicase, cu ocazia împlinirei a 100 de ani de la răpirea Basarabiei, o carte "Rusia la Dunăre". Stere a fost singurul om politic care a citit această lucrare de o strivitoare documentare privind politica Rusiei față de România. Și permanențele de direcție ale politicei rusești rămân neschimbate, indiferent de regim: țarist, democrat sau comunist. Ceace definește spiritul superficial al omului politic român este ostentativa lui ignoranță, față de cultura, politica, economia Statelor vecine. Existau oameni politici cari uimeau prin bogăția cunoștelor asupra tuturar Statelor apusului, dar cari ignorau complect Rusia. In toată literatura politică publicată în limba româna n'am găsit decât o singură lucrare asupra panslavismului, o broșură de 30 de pagini publicată de Dimitrie Sturdza care, știind rusește, a citit în original pe Danielewski, de exemplu.

Fără îndoială că articolui lui Take Ionescu "Dușmanul natural" (publicat în 1902) constitue o serioasă manifestare a unei lucide înțelegeri a problemei existenții Statului român; numai că o asemenea manifestare se integra necesității de a justifica ralierea României la politica Triplei Alianțe (Germania, Austro-Ungaria și Italia), raliere inițiată de regele Carol I în 1883. C Stere avea, din punct de vedere românesc, ca Basarabean, o experiență destul de concludentă; iar din punct de vedere social, experiența de revoluționar care cunoscuse deportarea în Siberia. El ura Rusia și ca Român-basarabean și ca democrat convins. Nu era omul convingerilor care pot fi puse sub obroc atunci când deranjează interese personale; avea ambiția convingerilor, nu convingerile pe care i le dicta oportunismul unei ambiții.

"Viața Românească" de la isbucnirea răsboiului mondial și până la intrarea României în răsboiu, a publicat articole ale acestui naționalist basarabean și fanatic democrat anti-țarist. In timpul neutralității s'a risipit multă retorică, dar în toată această avalanșă de literatura politică în care verbozitatea ținea loc de gândire politică, articolele lui C. Stere constitue cea mai patetică confesiune a unei credinți în acțiune.

Ionel Brătianu, unul dintre cei mai abili oameni politici, știind să'și ascundă gândurile cu o artă neîntrecută, își fixase dintr'un început drumul de urmat, ceace atestă și Contele de Saint Aulaire în "Mémoires de'un vieux diplomate"; moștenise de la tatăl lui neîncrederea în Rusia. Pentru a ascunde față de Germania și Austro-Ungaria politica lui, Ionel Brătianu avea nevoe de antirusismul lui C. Stere. In viața politică, pasionații sunt totdeauna ușor amăgiți de oamenii reci, calculați; și de la început, din 1898, C. Stere a fost sedus de Ionel Brătianu. Găsim în evocările din romanul "In preajma revoluției" persistând amintirea puternicei impresii pe care i-a produs-o Ionel Brătianu.

Când România a intrat în răsboiu, C. Stere a fost mobilizat în Justiția militară cu gradul de colonel. După părăsirea Bucureștiului Stere a rămas în teritoriul ocupat de armatele germane. Nu s'a afirmat niciodată și de nimeni că a rămas în București în urma unei înțelegeri cu șeful guvernului; a circulat însă svonul, ceace este fals, că rămânerea lui în teritoriul ocupat era datorită unor cauze politice. Până în Noembrie 1917, la semnarea armistițiului României cu Puterile centrale, C. Stere a stat în rezervă: cât timp țara se găsea în răsboiu el nu și-a îngăduit să ia o atitudine. Acest pasionat și-a impus totuș o disciplină.

In Decembrie 1917, B. Brănișteanu, fost redactor la "Adevărul" și "Dimineața" a convins pe C. Stere să scoată un ziar "Lumina" în care să facă procesul politicei de intervenție a României. Il găsea pe Stere într'o stare sufletească prielnică unei hotărâri temerare: bolșevicii publicaseră arhivele secrete și între documentele date la lumină erau și tratativele Sturmer-von Jagow, care ,dacă n'ar fi isbucnit revoluția din Martie 1917, ar fi conchis cu o pace separată și sacrificarea României ca Stat. Tentația era prea mare: C. Stere avea acum la dispoziție toate documentele secrete pentru a putea legitima politica susținută contra Rusiei. Ca toți oamenii de profunde convingeri, C. Stere nu și-a asigurat prealabil nici o retragere, exprima cu o agresivă tărie tot ceace credea.

Victoria aliaților, prăbușirea Puterilor centrale, revoluția în Germania și dezagregarea monarhiei habsburgice au dat o revanșă celor cari susținuseră intrarea României alături de Anglia, de Franța, de Italia și de Belgia. Aceștia erau, în marea lor majoritate, oamenii politici cu care C. Stere se găsise totdeauna în luptă. "Siberianul" revoluționar contra apărătorilor structurii social-economice feudale ale României. Inverșunarea cu care s'a dus lupta contra lui C. Stere nu'și află explicația în articolele publicate în "Lumina", toate rezimate pe o documentare strivitoriare, ci în pericolul pe care îl contura "Siberianul" ca conducător posibil al curentului țărănist. Un Stere diminuat, un Stere terfelit nu mai putea exercita aceeas influență în viața politică a României Mari.

Și nu se poate spune că nu au isbutit: C. Stere a fost un ostracizat al vieții politice a României Mari.

In 1918, hotărârea de unire a Basarabiei cu România luată de "Sfatul țării" se datorește lui C. Stere. Nimeni nu a contestat faptul și toate alegerile efectuate de la 1919 până la 1937 au arătat invincibila fidelitate a țăranilor Basarabeni față de C. Stere.

Vrăjmășia conservatorilor contra "nihilistului siberian" a avut o calitate: a fost fățișă. A fost osândit C. Stere să cunoască perfidia adversității democraților, a căror mediocritate era ofensată de cei care a reprezentat nu numai cea mai vastă cultură politică, dar și cea mai impecabilă consecuență în apărarea ideilor democratice.

Vom încerca să luminăm unele colțuri de taină din viața lui C. Stere spre a înlesni cunoașterea acestui solitar al vieții politice românești.

Adesea, meditând asupra cazului Stere mi-am amintit de eroul lui Ibsen din "Un dușman al poporului", drul Stockman. Este de un superb orgoliu afirmația eroului lui Ibsen: "Acela dintre oameni este mai puternic care este singur și nu depinde de nimeni". In atitudinea aceasta nietzscheiană este o înălțime morală de un nobil pesimism, de reci și vaste singurătăți.

Pentru a înțelege psihologia lui C. Stere ne stau la îndemână, ca un prețios document, cele opt volume ale romanului "In preajma revoluției".

Cu C. Stere am întreținut totdeauna relații de prietenie. Era un om care acorda cu greutate prietenia și mai

(*Urmează în pagina 4.*)

C. STERE

greu îşi deschidea sufletul. Inainte de a publica acea nimicitoare execuţie: “Preludii: partidul ţărănesc şi cazul Stere” mi-a citit cea mai mare parte din paginile vitriolate menite să arate istoricilor de mâine la ce se reducea autenticitatea democraţiei naţional-ţărăniste. Nu m'a surprins, dar, când într'o zi la Cameră m'a invitat la hotel Esplanade, unde locuia când venea de la Bucov (lângă Ploeşti unde d-na Stere avea moşia) să-mi citească ceva. Mi-a explicat, înainte de a începe lectura, că prima intenţie a fost să'şi scrie memorile, însă publicarea lor ar fi provocat furtuna vrăjmăşiilor care nu iartă, şi deaceea s'a decis să folosească forma romanţată.

Cititorii îşi vor da repede seama că Vania Răutu este el, că romanul este o formă deghizată a amintirilor lui, dar că reacţiunea celar vizaţi va fi mai puţin violentă. Am susţinut superioritatea memoriilor ca material documentar pentru istoric, la care C. Stere mi-a răspuns că în forma romanului se redă cu mai multă putere evocativă atmosfera spirituală. Memoriile se citesc, în general, de specialişti, pe când un roman interesează cercuri mai ample de cititori, iar problemele pot fi mult mai accesibile chiar cititorului fără o prea aleasă cultură. La întrebarea mea dacă a scris romanul în întregime, mi-a răspuns zâmbind că n'a terminat decât primele patru volume. Probabil că a citit surprinderea pe faţa mea. “Romanul-fluviu este o necesitate şi odiseea vieţii mele nu se poate reda, pentru a fi înţeleasă, în “raccourci”. Ai citit, m'a întrebat Stere, seria de romane ale lui Jules Romain “Les hommes de bonne volonté”, sau “Jean Cristophe”, de Romain Roland? Sunt admirabile fresci care îţi înlesnesc să cunoşti o întreagă epocă. Şi intenţia lui Emile Zola cu seria de romane “Rougon Macquart” a fost să descrie, mai mult decât istoria unei familii, zugrăvirea unei epoci, să facă o tăetura verticală în complexul de viaţă social al celui de al doilea imperiu pentru a reda existenţa reală a tuturor claselor sociale. Balzac, în “La comédie humaine” a servit de model lui Zola... Memoriile stârnesc un moment curiozitatea, fac oarecare vâlvă şi apoi rămân uitate în rafturile biblotecilor. Ai văzut ce interes au stârnit “Memoriile” lui Al. Marghiloman şi cum mai târziu au fost acoperite de uitare. Mă interesează mai puţin să mă prezint pe mine generaţiilor viitoare, dar mai mult să redau atmosfera epocii în care am trăit, mediile în care m'am format. Cred că voi aduce o preţioasă contribuţie”.

L-am întrebat dacă seria de romane va evoca şi epoca de după răbsoiu. C. Stere, după un răstimp de tăcere, a rostit vag: “Cine ştie. Nu m'am hotărât încă. Romanele vor cuprinde evenimentele până la răscoalele ţărăneşti din 1907. Poate mai târziu...”

Lectura primului volum “Copilăria şi adolescenţa lui Vania Răutu” a făcut-o Stere cu o voce caldă, de o emoţie continută, citind, retrăia amintiri estompate în depărtările copilăriei. Nu mă surprindea calitatea romanului; în 1915 publicase în editura Steinberg un volumaş “In voia valurilor” semnate C. Nistrul. Sub acest pseudonim C. Stere făcea prima încercare de a evoca viaţa de deportat în Siberia. Foarte mult material din “Voia valurilor” l-a folosit în vol IV “Hotarul”.

C. Stere avea, pe lângă o variată cultură literară, un gust ales şi darul de povestire. Putea citi în original literatura rusă, germană, franceză şi engleză, ceace i-a înlesnit cunoaşterea a patru forme distincte de expresie literară. Nu este surprinzător că C. Stere avea o sigură technică a scrisului, că tipurile pe care le evoacă sunt conturate cu toată siguranţa. Se simte că nu s'a lăsat în voia fanteziei, naraţiunea se reazimă solid pe realitate, lăsând imaginaţiei numai atâta contribuţie cât este necesară spre a folosi realitatea în ficţiunea romanului.

In “Confesiunea unui scriitor” a lui Nicolae Gogol (este util să menţionez că Stere avea un adevărat cult pentru autorul romanului “Suflete moarte”) găsim aceste date privitoare la procesul de creaţie al marelui scriitor rus: “N'am creiat niciodată cu imaginaţia. Această facultate mi-a lipsit întotdeauna. Nu am reuşit decât atunci când am luat din realitate, utilizând datele pe care le aveam la îndemână. Nu am ajuns să ghicesc natura unui om decât atunci când vedeam clar cele mai mici amănunte ale înfăţişării lui. Portretele pe care le-am făcut nu sunt totuş copii; am creiat portretele mele, dar cu ajutorul reflexiunii, nu cu al imaginaţiei. Şi creiaţiile mele au fost cu atât mai exacte cu cât ţineam seama de un cât mai mare număr de lucruri. Eu am avut totdeauna nevoe să cunosc mai multe lucruri decât cunosc ceilalţi scriitori, deoarece este suficient să uit un amănunt ca minciuna să devină mai aparentă decât la alţii”.

Această obligatorie fidelitate faţă de realitate se resimte şi la C. Stere. Un exemplu: a vroit să facă portretul lui I. L. Caragiale, dar în loc să se menţină la datele realităţii, să-l prezinte aşa cum a fost, cum l-a cunoscut, a încercat să creeze un alt personajiu folosind multe elemente din viaţa, din firea marelui scriitor. Rezultatul a fost o caricatură şarjată a lui Caragiale în personajul Miron Osmanli.

In primele cinci volume (“Smaragda Teodorovna”, “Vania Răutu”, “Lutul”, “Hotarul”, “Nostalgii”) C. Stere s'a menţinut să evoace realitatea fără nici o alterare, fără să o recompună, deaceea sunt cele mai isbutite prin intensitatea emoţiei, prin realismul cu care sunt prezentaţi eroii. In ultimile volume “Ciubăreştii”, “In ajun”, şi “Uraganul”, el pierde seninătatea, se simte cum în fiecare pagină tălăzuiesc resentimentele; umorul plin de o profundă înţelegere umană din primele volume este înlocuit cu şarja caricaturală, în fiecare pagină răbufnesc rancune, ecouri de vrăjmăşii pe care nu le-a putut ogoi.

C. Stere a detestat pe Take Ionescu a cărei elasticitate de caracter şi supleţă în convingeri îi apăreau ca nefaste în viaţa politică; avocatul versatil al tuturor cauzelor (era convingerea lui Stere) el a reprezentat politicianismul în forma cea mai respingătoare. Cu aceste sentimente a creiat figura excesiv de caricaturală a lui Nitza Vasilescu. Animozitatea lui Stere este aşa de puternică, portretizarea pamfletară aşa de accentuată încât cu m a r e greutate un cititor avizat poate să regăsească un contur vag al lui Take Ionescu. Ostilitatea este aşa de nestăpânită că nu a isbutit să creeze un tip viabil; fie chiar un tip profund antipatic; romancierul trebue să-i creeze cu simpatie, cu o profundă înţelegere umană.

Aceeaş şarjă neisbutită găsim în portretul lui N. Iorga pe care ni-l arată sub înfăţişarea unui profesor universitar nul, suplinind ştiinţa printr'o facilă retorică naţionalistă, Christophor Arghir. Citind ultimile trei romane în care apare acest Chrispophor Arghir cu greu se poate identifica N. Iorga, aşa de falsă este prezentarea lui; se presupune că este vorba de Iorga ştiind că mama lui era născută Arghiropol, iar în volumul “Uraganul” reproduce o scrisoare din 20 Martie 1907 a lui Iorga sub semnătura Ch. Arghir. Scrisoarea este autentică şi a fost publicată în “Neamul Românesc”, întrucât Iorga fusese impresionat că în judeţul Iaşi, datorită tactului prefectului C. Stere nu se trăsese nici un foc de armă. Odată cu publicarea scrisorii, “Neamul Românesc” recomanda alegătorilor candidatura lui Stere la alegerile care au avut loc după potolirea răscoalelor...

Intre N. Iorga şi C. Stere a existat o vrăjmăşie neîntreruptă, fără îndoială, datorită în bună parte temperamentelor lor aşa de deosebite. Parafrazând pe Spinoza, putem spune că atât caracterul lui N. Iorga cât şi cel al lui C. Stere erau o teoremă din care viata lor a tras toate consecinţele. N. Iorga era un risipit, C. Stere un concentrat; primul de o irascibilă vanitate, al doilea de un nemăsurat orgoliu. Romantismului istoric al lui N. Iorga se opunea realismul sociologic al lui Stere; primul idealiza boerimea, convins că s'ar putea realiza un fel de democraţie patriarhală în care ţărănimea şi propietarii ar fi putut să găsească o formulă de înfrăţire socială, al doilea vedea dealungul istoriei lupta de clasă. N. Iorga iubea consacrările oficiale, lui Stere îi erau indiferente. Primul era un naţionalist în sensul tradiţionalist, al doilea era un poporanist revoluţionar.

Se prea poate ca vrăjmăşia între aceste două personalităţi cari au reprezentat două tendinţi în cultura şi politica românească să nu fi ajuns la atâta îndârjire dacă C. Stere nu ar fi fost directorul revistei “Viaţa Românească” şi dacă scriitorii de la “Semănătorul” nu ar fi devenit colaboratorii revistei ieşene. S'a mai adăugat ceva: în cronicile sau în notele “Vieţii româneşti” activitatea literară a lui Iorga era ignorată sau persiflată. Ori N. Iorga era deprins să fie un răsfăţat al superlativelor şi cea mai mică neatenţie îl făcea să sufere ca un actor căruia publicul nu'i face ofranda aplauzelor la scenă deschisă.

La “Viaţa Românească” se grupaseră între alţii: filologul Al. Filipide, bizantinologul Demostene Russo, cari nu-l menajau pe Iorga. Şi pe aceste supărări literare s'a suprapus ura implacabilă a lui Iorga faţă de Stere. Replica lui Stere a fost dată în romanul “In preajma revoluţiei” sub înfăţişarea caricaturală şi neverosimilă a lui Christofor Arghir.” In roman, Academia româna premiase opera “monumentală” a lui Arghir “Istoria bornelor kilometrice de la a patra dinastie a Faraonilor până la Voltaire”. Capitolul “Arghir parlamentarul” (vol. VII “In ajun”) dă măsura resentimentelor lui C. Stere, resentimente îndelung comprimate. In acest capitol găsim şi explicaţia pornirii de vrăjmăşie a lui N. Iorga. “Indărătnic Răutu, (adică C. Stere) nu răspundea nici odată la eşirile, chiar cele mai înveninate, ale lui Arghir. Abia dacă, foarte rar, îi pomenea sau îi scria numele. Ca director al unei reviste răspândile, nu putea desigur înlătura recenziile asupra nenumăratelor tipărituri semnate de un profesor universitar, bine înţeles, însă, fără excesul de superlative”.

Spre a altera exactitatea portretului caricaturizat, C. Stere contopeşte în acelaş personaj, Christofor Arghir, şi unele trăsături ale lui A. C. Cuza, ca şi când avea nemărturisita intenţie de a rătăci pe cititor, împiedicându-l să identifice pe N. Iorga. Dar nu înşeală pe nimeni: în Cameră Mitiţă Sturdza (în romanul lui Stere şeful liberalilor apare sub numele Todiriţă Canta) a svârlit lui N. Iorga apostrofa “moară” stricată” pe care o găsim şi în roman.

Pornirea, intenţia de şarjă scade simţitor valoarea literară a ultimelor trei volume (“Ciubăreştii”, “In ajun” şi “Uraganul”). Am putea intitula aceste trei volume: urile şi simpatiile lui C. Stere. Mareşalul Prezan este aratat sub numele Barancea; legăturile lui Nicolae Filipescu (în roman Saşa Delescu) cu d-na Presan sunt descrise în volumul “In ajun”, capitolul “Vicisitudinile frumoasei Dolores”; deasemenea şi conflictul dintre Nicolae Filipescu şi prinţul moştenitor Ferdinand, alt beneficiar al voluptăţilor d-nei Dolores Barancea.

C. Stere foloseşte în roman toate fleacurile mai mult sau mai puţin picante înregistrate de cronica mondenă şoptită. Nu lipseşte nici versiunea unei scrisori trimise de Nicolae Filipescu (în roman Alexandru Delescu): “Ia seama, clăpăugule! Dacă te voiu mai întâlni în calea mea să ştii că'ţi voi tăia eu urechile, aşa cum sunt - Alexandru N. Delescu”. Violenţa lui N. Filipescu era cunoscută ca şi scrisoarea ofensatoare, asa cum a existat şi o provocare la duel care n'a avut loc datorită inergicei intervenţii a regelui Carol I împiedicând ca scandul să devină public. C. Stere foloseşte şi o scenă (autentică, căreia cronica mondenă şoptită i-a dat mai multe variante) într'una din multiplele versiuni care au circulat.

“Sansa aceasta, cu vremea, a crescut încă, întrucât în curând nici unul din cei doi rivali nu mai avea interesul să se afle de acest mic incident dramatic din Câmpeni.

“Saşa Delescu instituise o strictă supraveghere care-l ţinea în curent cu toate mişcările castelanei.

“Primind într'o zi o telegramă convenită, că doamna Dolores Barancea ar fi plecat în taină spre Sinaia, furibundul ei protector o luase înainte.

“Astel, vizitatorii celui mai luxos hotel din această staţiune de munte au putut fi martorii unei scene picante.

“O siluetă înaltă înfăşurată într'o largă pelerină şi cu faţa ascunsă sub o pălărie cu borduri mari,-bătu discret, seara târziu, în uşa apartamentului ocupat de frumoasa “gitană”.

“— Cine-i acolo? — răsună de după uşă o tremurată voce argintie.

“— *Ici c'est moi, Bibi!* — răspunse din coridor un tenor cam învălit.

“— *Ici c'est moi, Delescu,* — tună din apartament un răget de leu.

“Silueta misterioasă din coridor se volatitiliză...

“Astfel, pentru o vreme, boerul Delescu rămase singur stăpân pe teren.

“Iar după stagiul indispensabil de comandant efectiv al soţului, doamna Dolores Barancea, reapărută pe firmamentul mondenităţil din Capitală, îşi putu asigura mai cu înlesnire libertatea de manevre”.

Natural, nu lipsesc din aceste trei ultime volume portretele realizate cu o vadită simpatie şi anume: portretul lui Ion Nădejde (în roman Vasile Credinţă) al Sofiei Nădejde (autoarea romanelor “Patimi”, “Robia banului”, “Părinţii şi copii”) şi a colaboratorilor de la “Viaţa Românească” cu care evoacă personalităţi politice diametral opuse ideilor pe care le milita C. Stere. In volumul VII, “In ajun”, Petre P. Carp apare sub numele T. T. Flor. Caracteristic acest dialog între Vania Răutu (C. Stere) şi T. T. Flor (P. P. Carp).

“In culoarele Camerii pe Răutu îl aştepta o surpriză din partea ministerului de Interne T. T. Flor, care, cu tot sarcasmul lui iremediabil, —vorbea de obiceiu cu “ferocele siberian” într'un ton afabil, nelipsit chiar de oarecare simpatie.

“Acum însă, după ce îl măsură prin monoclul lui, îi aruncă cu sfidare:

— Imi pare rău! —apăsă el fiecare silabă cu vocea-i casantă: Imi pare rău!... Pari un băiat inteligent... Crezi dumneata serios, că sufragiul universal ar putea aduce o schimbare?

— Dar dumneata nu crezi? —ripostă Răutu nu mai puţin casant.

— Nuuu! — lungi cam pe nas, sardonic, “Junkerul din Valea Siretului”.

— Atunci de ce vă opuneţi cu atâta îndârjire? —îl întrebă şi mai agresiv Răutu.

—Ha!... Presupun că nu ţi-ai uitat înca manualele de istorie urcă diapazonul până la o notă stritentă şi T. T. Flor: Din vremurile Eladei antice, şi chiar mai înainte, de la Faraonii Egiptului, demagogii fac apel la patimile plebei şi predică democratia şi partajul averilor. De milenii, reforme democratice se grămădesc peste reforme sociale... Şi de milenii, mulţimea şi prostimea tot munceşte, iar elita tot guvernează... Mulţumită acestei orânduieli neclintite s'au putut ridica piramidele, ca şi templele din Karnac şi din Luqsor, precum mai rârziu au înflorit minunile arhitecturii şi ale artei alene... De atunci şi până astăzi nu s'a schimbat nimic în fond, şi nici nu se va schimba în vecii vecilor... Atâta numai, că ne costă mai scump aparatul de guvernământ... Eşti băiat deştept şi talentat... Ai merita o soartă mai bună decât aceea care fatal te aşteaptă, dacă vei persevera...

“In ultimile cuvinte răsună o ameninţare.

“La un gest de impacienţă al lui Răutu, seniorul Mândreştilor îi trimese câteva bezele cu două degete, lăsă să'i cadă monoclul şi în paşii lui măsuraţi, —se îndreptă spre banca ministerială, cu nasturii de jos al vestei descheiaţi, fredonând şi răsucind o ţigaretă”.

Cu aceeaş dispoziţie sufletească este evocat Ionel Brătianu (în roman Aurel Crăsneanu): portretul este lucrat cu multă grijă şi din el reese îndelunga colaborare dintre Stere şi Ionel Brătianu. Mi se pare în deosebi interesant să fie reprodus acest fragment care svârle o lumină inedită asupra personalităţii lui Brătianu.

“In camera lui Răutu, la hotelul Regal din Bucureşti, în ziua fixată, apăru Mihail Suhanov, —Pui de Lup— pufăind din lulea şi posomorât ca întodeauna, dar mai rezervat şi mai misterios ca oricând.

“L-a adus la Bucureşti o chestiune într'adevăr foarte gravă.

“De ani de zile, funcţiona la Prut serviciul de legătură al emigraţiei ruse din străinătate, cu subsolurile revoluţionare din Imperiu.

“Oamenii treceau granita, de cele mai multe ori cu un paşaport semnat şi vizat în regulă. *Iar pentru literatura de propagandă fusese organizată o contrabandă sistematică cu ajutorul vameşilor şi al grănicerilor din ţară.*

“*La prima cerere a lui Răutu, Aurel Crăsneanu îi decla*rase că, în calitate de om de Stat, el nu-şi poate îngădui manopere incorecte faţă de o ţară cu care România se găseşte în raporturi de bună vecinătate. Totuşi îi recomandă să se adreseze unui funcţionar superior de poliţie, care, —cum se exprimase el cu prudentă,— ar fi posibil să se preteze la această cerere “pe propia lui răspundere, întrucât nu ar socoti-o în contracizere cu interesele ţării”...

“Răutu înţelese.

“Era un procedeu caracteristic pentru Crăsneanu. Acesta avea întotdeauna cea mai mare grijă să nu facă nici un gest şi să nu spună nici un cuvânt care ar putea să dea vreodată o armă împotriva lui.

“Când avea de făcut o comunicare identică la doi prieteni politici, oricât de “siguri”, nu le vorbea niciodată în prezenţa amândorora; ci, îi chema pe fiecare în parte într'un colt şi le şoptea la ureche, pentru ca niciunul să nu poată eventual servi ca martor pentru celălalt.

“Răutu ajunse mai târziu să creadă că nici un cuvânt nu i-a scăpat vreodată spontan, fără premeditare, cumpănire şi combinaţiune, —probabil nici măcar în numeroasele lui aventuri romantice...

“Mulţi ani, se părea că-i lega o strânsă prietenie. Totuşi, Răutu n'a primit niciodată un rând scris de mâna lui Aurel Crăsneanu. Chiar pentru scrisori “personale” şi „confidentiale” avea un secretar special, George Ciorescu, care ştia de minune să-i contrafacă scrisul şi iscălitura.

“Scrisul propiu constituie o mărturie irevocabilă...

“Fugea în deobste de munca de birou. Era totuş în stare să-şi aranjeze ceasuri întregi fişele în care rezuma tot felul de informaţii despre oamenii politici. Adesea îl uimea pe Răutu prin bogăţia şi minuţiozitatea acestor informaţii.

“Ii răspundea cu mândrie:

—Eu am la dispoziţia mea nu numai experienţa mea personală, ci şi pe a tatălui meu!—şi-i arăta dulapurile cu o archivă bogată şi minunat clasată, de ale căror chei nu se despărţea niciodată.”

Cu puţină trudă pot fi identificate, rând pe rând, persoanele pe care le face să defileze în ultimile trei volume, politic, fără îndoială, interesante, literar însă de o valoare scăzută. Resentimentele îndelungă vreme înnăbuşite, caută eşire ,alterează spiritul de observaţie al scriitorului, crispează realizarea literară, întărindu-mă în convingerea că ar fi fost mai sugestivă evocarea evenimentelor, a oamenilor sub forma memorilor.

Contrastul dintre tonul primelor cinci volume care redau viaţa lui C. Stere până la trecerea Prutului şi instalarea lui la Iaşi, pagini literar admirabil realizate şi imbibate de o nostalgică poezie şi caracterul de polemică, de pamflet al ultimelor trei volume, îşi află explicaţia. Intre sensibilitatea lui Stere, aşa cum s'a format în atmosfera intelectualilor ruşi pasionaţi de probleme şi vioiciunea vieţii româneşti a existat un constant conflict. Până la sfârşitul vieţii, C. Stere a rămas un inadaptat mediului românesc. Spiritul intelectualităţii româneşti este, în linii generale, realist, nu împinge analiza faptului până a descoperi “numenul”, nu foloseşte lumea exterioară ca pretext pentru speculaţii metafizice, nu caută să descopere ce se ascunde în dosul realităţii pe care nu o consideră ca o simplă aparenţă. Acea înclinare spre zeflemea este o indicaţie a unei dispoziţii specifice a spiritului românesc de a aluneca la suprafaţa lucruri-

(*Urmează în pagina 5.*)

C. STERE

lor, de a surprinde cu repeziciune contrastele și de a nu lua nimic în tragic. Lipsă de adâncime sufletească? Un sens puternic al relativității? Cine poate spune!...

Gregore Alexinski în "La Russie révolutionnaire" a făcut unele caracterizări demne de reținut asupra intelectualilor ruși.

... "există desigur în mentalitatea Rușilor în general și a intelectualilor în particular, câteva trăsături aparte, câteva elemente specifice—calități sau defecte după punctul de vedere—pe care îl ai care nu există sau, cel puțin, nu sunt așa de pronunțate la Occidentali.

"Cel principal este un oarecare extremism spiritual și moral sau, dacă preferați, o oarecare cinste logică în raționamentul abstract și în aplicația practică a concluziilor la care sfârșește, cu condiția ca aceste concluzii să nu fie în dezacord cu idealul moral.

"Limba rusă are un cuvânt care exprimă perfect această trăsătură particulară a mentalității ruse și care nu are echivalent în altă limbă occidentală. Acest cuvânt, *pravda*, înseamnă adevăr abstract, logic și rațional, și în acelaș timp justiție socială și morală. *Iskat pravdy*, "a căuta adevărul" și *jit po pravdie*, "a trăi conform justiției". Cuvântul *pravda* cuprinde deci cele două absoluturi, intelectual și moral.

"Și ceace este încă mai caracteristic și mai important, în caz de ciocnire între aceste două absoluturi, este absolutul moral cel care are prioritatea în spiritul inteligenției ruse. De unde prioritatea *socialului* și al *umanului* asupra tuturor celorlalte considerațiuni, deoarece absolutul moral trebue să se aplice, în primul rând, raporturilor între oameni. Iată unde trebue căutată explicația dramelor psichologice ale eroilor din romanele lui Tolstoi și Dostoievski. In "Crimă și pedeapsă", studentul Raskolnikov, caută *adevărul* lui, ajunge la concluzia că are dreptul să omoare pe bătrâna cămătară și, împingând logica lui abstractă la ultima consecință, făptuește crima; dar imediat, *pravda* lui rațională în conflict cu *pravda* morală și aceasta ultima asupra celeilalte".

"O altă trăsătură caracteristică a intelectualului rus era interesul arătat ideilor și problemelor generale și neîncrederea față de o specializare prea strâmtă. Toți autorii de romane și drame rusești de la Pușkin la Gorki, trecând prin Turguenev, Gontciarov, Dostoievski, Tolstoi pun întotdeauna în fața eroilor lor și cititorilor întrebări "eterne" asupra sensului general al existenții. Numeroasele personajii din povestirile și nuvele lui Cechov se plâng de mediocritatea existenții zilnice și visează să iasă din ea ca să găsească o viață nouă; ele se consolează cu ideia că "în trei sute de ani viața omului va fi frumoasă".

"Această trăsătură psihologică creiază o predispoziție la universalism. Dostoievski, care voia în mod absolut să devină profetul unui naționalism ideologic rus și își bătea joc de "cetățenii lumii" cari se ocupă cu problemele universului în loc să se înfigă în pământul lor natal rus, proclamă în celebrul lui discurs despre Pușkin că adevăratul geniu rusesc este întodeauna universal și că, numai Rusul este capabil de a se împărtăși cu spiritul altor popoare. Și este, probabil, acest lucru care face farmecul sufletului rusesc de care vorbesc adesea străinii.

"Dar înclinarea spre idealul absolut și pentru universalismul total ascunde în ea un mare pericol: poate provoca o ruptură de echilibru, mai ales la reprezentanții unui popor tânăr care nu s'a format în urma unei lungi experiențe și unei influențe care înfrânează, a unor factori puternici cum este biserica catolică sau dreptul roman la Occidentali. Această ruptură de echilibru face pe intelectual incapabil să se adapteze mediului și îl transformă într'un "corp străin" în propria lui țară, într'un "emigrat în interior", sau chiar într'un emigrat pur și simplu, care poate deveni "supărător" pentru coreligionarii spirituali și politici în afara Rusiei."

"Pentru a termina această analiză preliminară a rolului inteligentiei în mișcarea revoluționară, iată încă o observație importantă."

"Sinceritatea sau, dacă preferați, naivitatea cu care intelectualii ruși acceptau ideile noui venind din Occident și dorința pasionată pe care o manifestau să realizeze aceste idei sfârșiau adesea la un șoc violent, la un conflict dramatic cu regimul rus sub care acești "occidentaliști" trăiau."

C. Stere a trăit cu intensitate românească toate problemele politice, iubirea lui de pământul românesc, pasiunea lui pentru Basarabia, grija de viitorul neamului românesc sunt evidente, dar nu mai puțin, formația lui spirituală, sensibilitatea intelectuală i-au rămas până la sfârșit sub influența intelectuală rusă. Este, poate, explicația tragismului lui interior ca și a izolării în care s'a simțit toată viața; în acel climat de vioiciune zeflemistă el aducea acel serios, acea preocupare gravă față de problemele existenții, ceiace l-a singularizat, l-a făcut sufletește inadaptabil mediului înconjurător.

Filozoful rus Tșadaev, a fost declarat oficial nebun de guvernul țarului Nicolae I pentru a se anula valoarea "Scrisorilor filozofice" care au sguduit intelectualitatea rusă; celor cari îl acuzau că a calomniat Rusia în "Apologia unui nebun" el a răspuns: "Este frumoasă iubirea de patrie; dar mai există ceva mai de preț: iubirea de adevăr. Nu pe drumul patriei, ci pe acela al adevărului se poate urca la cer... Mai mult decât oricare dintre voi, credeți-mă ,eu îmi iubesc patria. Am ambiția gloriei ei. Dar n'am învățat să'mi iubesc țara cu ochii închiși, cu fruntea plecată cu gura închisă... Eu văd că vremea iubirilor oarbe a trecut; astăzi, înainte de toate datorăm patriei adevărul". Și C. Stere și-a însușit acest principiu, refuzând să fie un respectuos al mințiunilor conventionale; probitatea lui intelectuală îl făcea incomod într'un partid politic, în universitate, în viața culturală.

In 1906 a publicat în "Viața românească" un articol care a avut un mare răsunet "Fischerland", denunțând trusturile arendășești. Aducea o documentare strivitoare, realitatea exploatării țăranilor prin învoieli agricole de tip colonial era prezentată în cifre a căror elocvență înlătura orice încercare de apărare a unui regim neomenos. "Siberianul", "nihilistul" turbura digestia unei întregi clase de "beati posedenti". Nu era nevoe de o mare imaginație ca să vezi conturându-se printre cifrele statisticilor chipurile crispate de ură ale țăranilor și să întrezărești flacările revoluției mistuind conacele marilor propietari. Articolul apărea ca sborul unei pasări anunțătoare de furtună.

Ca să înțelegem vrăjmășiile pe care le-a recoltat Stere în urma acestui articol, este necesar să amintesc cum au fost sancționati cei doi socialiști —Ficșinescu și Banghereanu— inițiatorii cluburilor partidului socialist la sate. Statutele Cluburilor "muncitorilor plugari" sunt un model de măsură, de spirit civic împăciuitor. In enunțarea scopului pentru care luau ființă aceste cluburi se preciza: "de a lupta pe calea cea mai liniștită și legală, pentru luminarea și deșteptarea tuturor muncitorilor și mai ales pentru luminarea și deșteptarea muncitorilor plugari". Unde începeau să devină periculoase aceste cluburi era în dotarea lor cu Contituția țării și comentarea acestei Constituții.

La club trebuia să se țină "întruniri dacă se poate în fiecare Duminică, la care întruniri atât membrii din comitet cât și oricare membru al clubului vor putea vorbi despre nedreptătile ce se întâmplă țăranilor, despre mijloacele cu care s'ar pune capăt acestor nedreptăți". Se urmăria întronarea domniei legilor la sate, exact acele legi pe care le vota parlamentul. Ori, tocmai respectarea legilor nu era pe placul clasei care accepta decorul decent al legilor dar nu tolera corecta lor aplicare. Oficiosul partidului socialist "Lumea nouă" căută să prevină pe țărani de pericolul agenților provocatori. Intr'un articol nu a uitat să dee acest avertisment: "Inainte de toate, liniște și pace, căci țăranii n'au dușmani mai cruzi decât pe acei cari din prostie ori din răutate le-ar spune că mântuirea poate fi așteptată de la ciomag" (29 Noembrie 1898).

Iar dacă s'ar fi ivit instigatorii la revoltă sau la folosirea mijloacelor nelegale "asemenea oameni, îndată ce'i veți afla, să'i dați pe mâna procurorului, pentrucă acei cari caută să înfrângă legile să fie pedepsiți cu toată asprimea legilor" (Lumea Nouă din 24 Ianuarie 1899). Insă "aplicarea strictă a legilor existente", cerută de ziarul socialist, constituia o revoluție pe căi legale, de aceea s'a impus desființarea acestor cluburi de educație civică.

Ficșinescu și Banghereanu și încă 35 conducători de cluburi au fost arestați, trimiși în judecată și condamnați pentru... escrocherie.

Marea proprietate știa să se apere. Șase ani mai târziu, C. Stere a pus problema expoatării sălbatece a țărănimii, fapt care a determinat să fie designat ca vrăjmaș al ordinea sociale. Si urile se acumulau, numele lui C. Stere devenise sinonim cu ațâțător la revolta țărănimii.

Răsboiul mondial i-a impus atitudinea conformă cu interesele Basarabiei. Toată viața lui C. Stere s'a simțit în primul rând Basarabean. Hulit, opunând retoricei facile a intervenționismului seriozitatea analizei lui, orgolioasa lui izolare era de natură să exaspereze adversități cari nu cunosc legea ertării.

Si după terminarea răsboiului, C. Stere a putut fi înfățișat ca trădător: rămăsese în teritoriul ocupat, deși fusese mobiliazt ofițer de rezervă în Justiția militară cu gradul de colonel. Dar care a fost adevăratul motif al rămânerii lui C. Stere în București? Nu a fost un motiv politic, ci unul de ordin pur intim.

In primele cinci volume din "In preajma revoluției" Stere descrie viața lui petrecută în Rusia țaristă. In lumea pe care o evoacă defilează figuri de proprietari moldoveni cari (în 1868) după 50 de ani de stăpânire rusească asupra Basarabiei abia puteau să îngăimeze o frază pocită în rusește, tineri moldoveni prinși în mrejele ideologiei revoluționare, țărani încremeniți în tradițiile seculare care i-a apărat să nu fie rusificați, revoluționari ruși halucinați ai justiției sociale absolute. Si în această lume se strecoară sfioasă, de o puritate virginală în iubirea ei, tăcută, blândă, gata de toate sacrificiile: Tania. C. Stere i-a dat acea încântare pe care o au eroinele lui Turgheniev. Tania a existat și este, poate, încă în viață: prima soție a lui C. Stere. Condițiile în care s'a celebrat cununia, în inchisoare, corespund realității ca și existența, de un rar dramatism, în Siberia. Numai moartea Taniei este o plăsmuire a romancierului pentru a îndepărta pe cititor de realitatea mai puțin romantică.

Din această căsătorie C. Stere a avut doi băieți și o fată. Iubirea cu toată exaltarea simțurilor, C. Stere nu a cunoscut-o; intensitatea cu care trăia problemele existenții, pasiunea cu care studia, l-au făcut insensibil la chemările ispititoare ale iubirii. Până în 1914 bătăile inimii, în sensul romantic, pentru el n'au existat; era căsătorit, avea trei copii și viața lui se desfășura între catedra de Drept constituțional, revista "Viața Românească" și acțiunea politică; în fond, viața lui se limita în spațiul camerii, tapetate cu cărți, în care lucra.

S'ar părea că fiecare suntem obligați să plătim vieții tributul unei mari pasiuni. Cunoscuse pe d-na Ion G. Radovici, soția doctorului Radovici pe vremea când acesta trăia și era bun prieten cu Stere. Frații Radovici (Alexandru și Ion) au făcut parte din elita intelectuală a mișcării socialiste care în 1900 a intrat în partidul liberal. Drul Radovici, de o superioară inteligență, de o vastă cultură, a reprezentat una dintre figurile cele mai nobile, de un idealism în sensul strict al cuvântului și de o bunătate în sensul creștin. In 1907 i s'a încredințat prefectura județului Vaslui; în locul represiunii, drul Radovici a întrebuințat blândețea si a reușit să pacifice județul fără vărsare de sânge. Vorba potolită, înțelegerea suferințelor care frânseseră răbdarea țăranilor, au contribuit la potolirea sufletelor. In Cameră, ca deputat, lua parte la desbaterile parlamentare, activitatea lui era continuă; în toate manifestările se simțea acea vibrație a marei lui iubiri pentru cei umili. Era însă bolnav și fizicește se simția surpat. Il contraria slăbirea puterilor lui de muncă, refuza să accepte o lungă agonie și printr'un act de voință a evadat din viață: în primăvara lui 1908, pe câand călătoria de la Marsilia spre Neapole, s'a svârlit în mare.

Au trecut ani, și în 1914 C. Stere s'a îndrăgostit de văduva drului Radovici. La 47 de ani C. Stere trăia emoțiile pe care ar fi trebuit să le cunoască la vârsta de 20 de ani.

In Noembrie 1916, d-na Radovici a intrat în sanatoriul din București Elisabeta unde aștepta să dea naștere unui copil, fruct al legăturii de dragoste cu Stere. Acestui om i se punea acum o problemă de conștiintă: putea să părăsească femeea iubită într'un moment așa de grav? Impărtășind lui Ionel Brătianu dramatica lui situație, acesta l-a sfătuit să rămâie la București și, pentru a-i înlătura alte desbateri de conștiință, ministerul de răsboiu i-a dat ordin scris să rămână pe loc.

Deci, C. Stere a rămas în teritoriul ocupat cu asentimentul șefului guvernului și acoperit de un ordin al ministerului de răsboiu. In 1918 C. Stere a divorțat și s'a căsătorit cu dna Radovici, legitimându-și băiatul.

E posibil ca în taina meditațiilor lui Ionel Brătianu să se fi conturat vag eventualitatea unei victorii germane și în această ipoteză să se fi gândit ca C. Stere să devină o utilitate? Nu se știe: ceace, însă, ne îndreptește să credem că între Brătianu și Stere a existat o întelegere secretă sunt următoarele fapte. La sfârșitul lui Decembrie 1918, imediat după intrarea trupelor române în București, C. Stere a fost arestat și anchetat de un comisar regal. După câteva zile a fost pus în libertate și a plecat în Elveția. Pașaportul, banii necesari pentru călătorie i-au fost puși la dispoziție de Barbu Stirbey, cumnatul lui Ionel Brătianu. Ar fi putut pleca Stere fără consimțământul șefului guvernului, adică al lui Ionel Brătianu? Acesta nu avea nici un interes să se desbată procesul lui Stere. O confirmare a interesesului pe care l-a avut Ionel Brătianu o avem și în faptul că dosarul Stere, adică primul interogatoriu luat de comisarul regal și piesele prezentate de acuzat, au dispărut. Toate încercările făcute de Take Ionescu în timpul guvernului Averescu pentru a descoperi aceste dosar la Curtea marțială, au fost zadarnice. Dosarul era acasă la Ionel Brătianu.

Dacă într'adevăr asupra lui Stere ar fi existat temeinice dovezi de vinovăție, dosarul nu ar fi dispărut; interesul sustragerii de la Curtea marțială nu era al lui Stere; conținutul dosarului jena, foarte probabil, pe Ionel Brătianu căruia în convenia să planeze asupra acestui indicat șef al mișcării țărăniste acuzația de trădare, dar nu'i convenia să se judece procesul pe fapte precise.

In primele alegeri —Iulie 1919— C. Stere a fost ales deputat al județului Soroca. El se găsia în Elveția. La validări nu s'a ridicat nici o contestație și, de ținut în seamă, N. Iorga, implacabilul adversar al lui Stere, era președintele Camerii. Cu atât mai semnificativă este această validare a alegerii din Soroca din 1919, cu cât prin "Neamul Românesc" N. Iorga acuza de trădare pe C. Stere, iar în Cameră partidul liberal avea 120 de deputați. Repet: nici o contestație.

Parlamentul Federației a fost disolvat în Martie 1920 când s'a constituit guvernul Averescu. Nouile alegeri au avut loc în Mai și la validare s'a ridicat contestația alegerii lui C. Stere. Nici un liberal nu a luat cuvântul pentru a susține contestația și în tot timpul desbaterii, reprezentanții partidului liberal au păstrat o strictă atitudine neutrală. Numal Vasile Sassu —fost sterist— a plâns atunci când a vorbit C. Stere.

Contestația a fost susținută de N. Iorga și Take Ionescu cari s'au găsit uniți printr'o comunitate de resentimente: rar ura în viața politică românească a avut un accent mai elocvent. Deși Take Iionescu, ministru de Externe în guvernul Averescu, a cerut invalidarea lui C. Stere, majoritățile au validat alegerea de la Soroca.

După filipica lui N. Iorga (a vorbit două ore) și atacul lui Take Ionescu, atunci când Stere s'a urcat la tribună s'a făcut o tăcere desăvârșită. Vorbea pentru prima oară într'o Cameră aleasă sub regimul votului universal, vorbea în fața unei Camere în care majoritatea deputaților erau tineri fără nici un trecut politic. Se simțea neliniștea lui Stere; rămăsese în pronunție accentul moldovenesc iar cuvintele aveau o emoție înăbușită, dând apărării o dramatică nobleță. Nu era propriu zis o apărare ci o impresionantă confesiune care, treptat, treptat cucerea atenția Camerii, o acapara. Intreruperile care încercau să hărțuiască pe Stere erau repede strivite de reacțiunea deputaților, dornici să-l asculte. Și C. Stere știa să dee discursului o profundă rezonanța umană; elocvența lui respingea retorica facilă; evita folosirea cuvintelor teșite de o prea comună întrebuințare; își calcula efectele ca un mare tragedian. Era ajutat nu numai de vocea lui gravă de bariton ci și de chipul lui care părea că oglindește chinuitorul lui sbucium interior. C. Stere nu rostea un discurs, el trăia acel discurs menit să lămurească opiniei publice cazul Stere.

Evocând începuturile lui revoluționare pentru a'și fixa situația în marele curent care a prăbușit țarismul, a amintit stagiul lui în faimoasa închisoare Petrepavlosk. Imi răsună și azi cuvintele lui Stere: "Aveam ca vicin de celulă, la stânga, pe Pilsduski și la dreapta... (a lăsat aă treacă câteva momente spre a mări efectul) pe Vladimir Ulianov Lenin". Nu era o invenție de circumstanță. Când mareșalul Pilsduski a venit la București s'a dat o recepție la ambasada Poloniei. A fost invitat și C. Stere. Era prezent și N. Iorga care nu'și putea stăpâni indignarea. Au urmat prezentările de rigoare; mareșalul Pilsduski se întreținea cu invitații de marcă. La sfârșit îi este prezentat și C. Stere. Spre surprinderea generală, călcându-se protocolul, mareșalul Pilsduski l-a îmbrățișat pe Stere și l-a invitat să se așeze; conversația a urmat în limba rusă. Foștii vecini de celule se regăsiau. Camaraderia arătată de maresalul Pilsduski lui Stere a mâniat pe Iorga, considerându-se ofensat personal. Și fără să mai țină seama de unele obligații de protocol, a plecat furios. Deci, vecinătatea din închisoarea Petrepavlovsk nu era o invenție.

Pe măsură ce Stere vorbea, N. Iorga dădea semne de enervare, fără să întrerupă, iar Take Ionescu privea dezolat majoritățile cucerite de C. Stere. Validarea alegerei de la Soroca îndreptățea pe ori cine să tragă concluzia că "trădarea" lui C. Stere nu mai putea fi folosită ca o armă politică. Și totuș, s'a revenit la ea, în 1932 când C. Stere, conform legii, fiind ales de zece ori deputat, trebuia să fie proclamat senator de drept.

O seamă de generali, senatori de drept, s'au opus, deoarece C. Stere era... "un trădător". Dar nu această manifestare ar fi putut să aibă politic vre'o însemnătate, ci atitudinea partidului național-țărănesc care a refuzat să se solidarizeze cu cel ultragiat. Cum se explică această atitudine?

Iuliu Maniu nu iubea pe Stere; nu uitase atitudinea fostului director al revistei "Viața Românească" în lupta dintre Octavian Goga și Al. Vaida-Voievod. Și mai exista cineva în partidul național țărănesc care îi era ostil: Virgil Madgearu. Putea impresiona Madgearu prin pregătirea lui de economist pe Ion Mihalache, pe Iuliu Maniu și pe ceilalți fruntași ai partidului (în afară de Grigore Iunian) nu însă și pe Stere. In fața lui Stere, Madgearu se simțea întodeauna ca un student la examen, nesigur de știința lui. Pentru a domina partidul, pentru a deveni doctrinarul necontestat al partidului, Madgearu avea nevoe ca Stere să nu existe.

(*Urmează în pagina 6.*)

C. STERE

Intre Iuliu Maniu —vădit intimidat de Stere, pe care în taină îl ura— şi Virgil Madgearu a fost o tacită comunitate de sentimente faţă de C. Stere. Este foarte complicată atitudinea lui Ion Mihalache în cazul Stere: influenţa lui Madgearu asupra lui Mihalache sporea în detrimentul influenţii pe care o avusese, la începuturile partidului ţărănesc, Grigore Iunian. Ezitările lui Mihalache au fost înlăturate de presiunea lui Maniu şi Madgearu. Cu o desinvoltură deprimantă pentru cei cari crezuseră în autenticitatea democratică a partidului naţional-ţărănesc, Constantin Stere a fost sacrificat. Nu a fost proclamat senator de drept, cu o provocătoare încălcare a legii, şi partidul naţional-ţărănesc nu a reacţionat.

Replica ostracizatului a venit sub forma unei cărţi "Preludii: partidul national-ţărănesc şi cazul Stere" apărută în editura "Adevărul". Unul câte unul, conducătorii partidului sunt supuşi unei nimicitoare analize; revolta lui Stere străbate aceste pagini în care sunt biciuite nulitatea solemnă, mediocritatea ambiţioasă, ipocrizia şi renegările democraţiei ţărăneşti pentru care luptase o viaţă întreagă. Sunt, în literatura noastră politică, cele mai concentrate pagini de denunţare a tot ce se ascundea în dosul decorului unei anemice ideologii democrate. Pentru a înţelege drama politică a lui Constantin Stere e necesar să se citească expunerea de motive a proectului de Constituţie propus de partidul ţărănist, expunere făcută de Stere în 1912, precum şi cartea mai sus menţionată, după ce partidul naţional-ţărănist l-a sacrificat.

Fără îndoială, un învins ,un mare învins, o figură patetică de singuratec în viaţa politică românească. Coaliţia urilor l-a eliminat, uri implacabile. Când cineva reuşia să-i capete încrederea, intimitatea lui C. Stere era de un farmec fără egal. Avea o seriozitate în preocupări, adâncea cu atâta gravitate problemele politice, desfăşura o aşa de variată cultură, încât cucerea. Stere nu aluneca pe suprafaţa problemelor vieţii, el nu se ferea să le desbată cu acea ardoare pe care o luase din mediile intelectualilor ruşi. In fond, el a rămas tot timpul un Român de formaţie intelectuală şi de sensibilitate rusească.

Am fost de câteva ori la Bucov şi am avut prilejul să-l cunosc în acele clipe când sufletul se deschide fără reticente. Nu ştiu cum isbutise să aducă din Siberia un arbore pipernicit al cărui trunchiu părea sgribulit de frig. L-a plantat la Bucov şi în plimbările lui prin parc făcea un popas pe o bancă pentru a-l contempla; acel arbor îl făcea să retrăiască exaltarea tinereţii lui revoluţionare. Mi-a spus, în treacăt, că era un arbor care creşte în Taiga siberiană. Apoi mi-a vorbit îndelung de flora şi fauna Siberiei, de populaţiile autochtone, de viaţa deportatilor. Şi deodată, întrerupând această interesantă descripţie, mi-a spus cu un zâmbet amar: "sub regimul ţarist deportaţii politici aveau totuş un regim mai uman decât sub regimul bolşevic".

Părea că de multă vreme îl munceşte o problemă şi simţea nevoia să o comunice cuiva. "Nu ne dăm seama, ne lăsăm înşelaţi, de aparenţe, dar regimul bolşevic evoluiază către un nou imperialism. Mă gândesc înspăimântat la o nouă ocupare a Basarabiei de către Ruşi. Nu exagerez, o vad venind". Eram în Septembrie 1936. Şi acolo, în parc la Bucov, ca şi când ar fi continuat o desbatere care se desfăşura de multă vreme în conştiinţa lui, C. Stere mi-a făcut o amplă expunere a temeiurilor îngrijorării care îl chinuia. Ce bine cunoştea resorturile tainice ale politicei imperialiste a Rusiei de totdeauna: cu ce bogăţie de referinţe portretiza sufletul rusesc în opoziţie cu Europa!

—Ce păcat că nu ştii ruseşte ca să poţi lua contact direct cu isvoarele ruseşti. Ai citit "Sciţii" poema lui Alexandru Block? Intr'un articol, acest poet pomenind de marile popoare ale Occidentului, scria în 1918: "Dispreţuindu-ne mai mult decât înaintea revoluţiei, ei ştiu că, la un moment dat, noi putem să lăsăm să treacă peste noi valui rasei galbene şi să invadeze nu numai catedrala din Reims, dar toate sfintele lor prăvălii. Noi suntem stăvilarul. Nu-i interzis nimănui, care cunoaşte aceste forţe revoluţionare, să deschidă aceste stăvilare".

"Si Block nu era primul scriitor care contura ameninţător rasa galbenă Ştii, Vladimir Soloviev are într'o poezie două versuri care spun mult". Stere a rostit cu vocea lui gravă două versuri în ruseşte. "Voi încerca să le traduc: Panmongolism! Acest cuvânt este straniu, dar el îmi desmiardă urechea".

Şi citatele se succedeau din Alexandru Herzen, din Dostoievski, din filozofii panslavismului ca să sublinieze unitatea anti-europeana a gândirii ruseşti. Vorbind, privia pipernicitul arbore adus din Taiga Siberiană, transplantat în parcul din Bucov.

In 1937, când C. Stere a împlinit 70 de ani am publicat în "Curentul" un articol în care am condensat tot ceace simţiam pentru acest mare şi nedreptăţit singuratec, pentru ostracizatul vieţii politice româneşti. Câteva zile mai târziu, l-am întâlnit într'un restaurant. S'a sculat de la masă şi a venit să-mi mulţumească. "Articolul mi-a adus o mare mângâiere. Nu'ţi poţi închipui ce dureros este pentru mine ca fiul meu să aibă sentimentul că tatăl lui a fost un trădător. Iţi mulţumesc". Avea în priviri o adâncă tristeţă. "Nu mă simt bine. Inima cedează. Nu mai am mult de trăit. Atenţie la Basarabia. Imperialismul rusesc are proporţii pe care nu le-a avut niciodată."

Câteva luni mai târziu Stere a murit.

Tragic destin. Evocând pe C. Stere caut să descifrez judecata de mâine a generaţiilor care ne vor succeda. Inclin să cred că i se potrivesc aceste rânduri dintr'o scrisoare trimisă de Gogol poetului Jukovski" "O mână invizibilă, dar puternică, scrie misterios sub ochii mei. Eu ştiu că numele meu va fi mai fericit decât am fost eu. Poate că scoborâtorii compatrioţilor mei se vor reconcilia, lăcrămând, cu umbra mea".

E X I L

de Vasile Posteuca

Poate de-un deceniu, poate de milenii,
Ne'nmlăştinăm tot mai adânc în exil;
Parcă venim de dincolo de Sphinx şi de Nil,
Şi ne mână, pedeapsă cumplită, biciul gheenii...

Din lagăr în lagăr, din ţară în ţară,
Ne tot visăm întoarcerea mâne,
Legănând dorul de Patrie ca pe-o comoară
In inima de vită vândută, de câne...

Apocalips al demenţei şi planetară osândă,
De milenii parcă, rătăcim milioane,
Aşteptând din ceas în ceas să ne vândă,
Stăpânii altor Yalte şi Teherane...

Ni-i perină, cârja de modern ahasver;
Plână şi mormintele ne refuză: strigoi;
Vom mai găsi ţara liberă doar într'un capăt de cer,
Cu îngerii politruci şi cu Jilavele noui...

Poate de-un deceniu, poate de-o eternitate,
Ne scufundăm tot mai adânc în noroi,
Lâncezind libertate, întoarcere-acasă, război;
Şi Apusul ne vinde şi Fiara ne bate...

Şi'n disperare visăm un satanic atom,
Cenuşă şi ţăndări să facă pământul;
Să se stingă de-apururi vânzarea de om,
Să se restituie şi însuşi Cuvântul...

DRUM DE ROBIE PRIN ARDEAL

de Badea Gadea

Drumul e lung,
Drumul e tot mai greu şi mai lung.
—In seara albastră,
La ceasul când încă mai curg,
Pe cerul uitat,
Cele din urmă lumini de amurg,
Călătorim aşa, sub cerul nostru uitat,
Prin Ţara de lacrimi,
Călătorim neîncetat.

Prin Ţara iubită,
Prin Ţara tuturor bucuriilor şi durerilor noastre
Fioruri de viaţă şi moarte,
Ne ducem povara robiei tot mai departe
Si'n serile-albastre,
Lăsăm pe la porţile dragi
Zadarnic deschise,
Troiţe şi lacrimi şi mâinile'ntinse.

... Infrânţi sub destinul de foc,
Noi trecem'nainte;
—Prin Ţara noastră străini—
Spre cine ştie care crunt nenoroc
Călătorim mereu, înainte,

Hei, frate române,
Bucata ta albă de pâne
Nu poate fi har, pios dăruit—
Foamea şi-aleanul nostru nebiruit
O clipă s'aline—

Bunule frate române.

Că'n Ţara în care străinii
Se îmbuibară fără'ncetare,
Noi trecem lihniţi ca şi câinii,
Prin Ţara din care muşcară
Fără'ncetare,
Păgânii.

* * *

Drumul e lung,
Drumul e tot mai amar şi mai lung.
—In seara albastră
Incă ajung
Chemările scumpe,
Spre inima noastră.

Şi'n vreme ce paşii obidei,
Fără odihnă, întruuna
Ne mână,
Iubitele-aduceri-aminte,
Incet se adună,
—Peste gând,
Rug de tristeţi noui aprinzând—
Iar braţele dragi,
Ce-asteaptă, în urmă,
Intr'una deschise,
Tot mai aproape se'ntind,
Spre frunţile noastre,
Arse de doruri şi vise...

DIN LIRICA MACEDO-ROMANA

de Nusi Tulliu

AUŞLU

Ñi-l ved şi azi auşlu cu percea ncărciliată
Cum sta ningă cupie, căciula la 'nă parte,
Ciubuchea tru sileafe, tămbarea arucată
Pri-anumirili ţe-avură di-ahânte neuri parte...
Ñi-l ved tru-analtul munte cupia cum adună
Şi-avdu şi-astăzi canda cum cloputle asună.

Eram ficior atumţea. Pri frămtea mea curată
Nu-avea tricută ninca aumbra-a li dureare:
Ñi părea di-asime steaua, iar luna-aţea muşată
Ñi părea—tu mailu dulţe—di-amalamă visteare.
Tricută-i ficiuramea... Cupiile? Iu-s cupiile?
Iu-s cloputle di-ună-oară di cari văzia irñiile?

Tricură toate... Auşlu ñi-armase maşi tu minte
Ş'ñi-l ved cum sta la turmă, cărliglu tu-ună mână,
Ma albu ca 'nă cruţe di marmar pri murminte,
Ma crehtu ca lilicea dit mărdziñi di fântână.
Ñi-l ved cum sta pi şcămbă, cum cântă cu flueara
Amurgul când se-alasă pi goliñi primuveara.

Nă oară, ună oară—ñi-aduc aminte ghine—,
Cântă ahântu dulţe, că plâmse toată valea.
Era tu-ascapitată. Cu boţi jiloase, mpline
Cânta şi pitrunicli—şi-ñi ti străbată jalea!—
Tricură añi di-atumţea ş'va s'treacă mulţ năinte...
Auşlu, maş auşlu icoană ñi sta tu minte!

(Transpunerea în romaneşte ne-a fost trimisă de D-na Violetta Puppi.)

BĂTRANUL

Mi-l văd şi astăzi bătrânul cu pletele cârlionţate
Cum stă lângă turmă, căciula la o parte,
Ciubucul în seleaf, tămbariul (mantaua) aruncată
Pe umerii ce-avură de atâtea neuri (zăpezi) parte..
Mi-l văd pe înaltul munte turma cum o mână.
Şi aud şi astăzi parcă cum clopotele răsună.

Eram ficior atumtea. Pri frămtea mea curată
Nu trecuse încă umbra durerii:
Imi părea de argint steaua, iar luna cea frumoasă
Imi părea —în dulcele mai—de aur comoară.
Trecută-i copilăria... Turmele? Unde-s turmele?
Unde-s talângile de altădată de cari răsunau
[pustiurile?

Trecură toate... Bătrânul îmi rămase numai în
[minte
Şi mi-l văd cum stă la turmă, cârligul într'o mână,
Mai alb ca o cruce de marmură pe mormânt,
Mai fraged ca floarea de pe ţărmuri de fântână
Mi-l văd cum stă pe piatră, cum cântă cu fluerul
Amurgul când se lasă pe înălţimi-pleşuve pri-
[măvara.

Odată, o singură dată—mi-aduc aminte bine—,
Cântă ahântu dulţe, că plâmse toată valea.
Era la scăpătat (ul soarelui). Cu accente duioase,
[pline
Cântau şi pătrunichii—să mi te străbată jalea!—
Trecură ani de-atunce şi vor trece mulţi înainte...
Bătrânul, numai bătrânul icoană-mi stă în
[minte!

MURFATLAR

de St. Georgescu-Olenin

CÂND Temistocle Spirilotis, mare negustor de cereale la Constanţa, cu sucursală la Murfatlar, se văzu ruinat de *chesatul*—de criza—ce bântuia anul acela, printre grânari, din pricina secetei cumplite, cum nu se mai văzuse în Dobrogea, primul lui gând nu a fost de părere de rău pentru banii, bijuteriile, hainele şi blănurile de preţ, duse pe apa Sâmbetei, nici dacă s-ar mai putea scăpa ceva, din prăpădul abătut asupra lui. Temistocle, negustor cinstit, cu frica lui Dumnezeu şi respectul cuvântului dat, cum erau negustorii pe vremea aceia, nu-şi cruţase nici banul de anafură, ca să-şi plătiască datoriile şi să nu fie *mofluz*, adică falit. Nici nu se întreba măcar unde îşi va sprijini capul, acum, în pragul bătrâneţei, când creditorii îi luaseră şi casa de locuit, cu grădină, cu mobilă scumpă şi slugi la scară. Temistocle nu se gândia decât la fata lui, Caliopi, pe care nu apucase s'o mărite şi s'o vază căpătuită, la casa ei, atunci când întreaga *protipendadă*—lume cu pretenţii—românească şi grecească, primia şi răspundea cu plăcere şi onoare, la invitaţiile la mese, la dănţuit, la joc de cărţi sau la sindrofie, ale cucoanei Penelope, soţia lui. Acum toţi aceşti *evhenicoşi*—cum am spune, oameni cu pretenţii de boierie sau în slujbe înalte—pieriseră, par' că intrasera în pământ şi nu mai era chip să-i găseşti acasă, ca să poţi schimba cu ei o vorbă sau să-i nimereşti cu un răvaş. Erau acum prinşi toţi, peste măsură de treburi şi *boierul*, cum spuneau slugile, care-i deschideau uşa, nu se găsia niciodată acasă şi nu se ştia când se va întoarce. Nici chiar tinerii ofiteri de marină şi de cavalerie, nici ceilalţi tineri cu *ighemonicon*—de bon ton—cum s-ar zice, fii de armatori, de negustori cu birouri de *expediţiuni şi vămuiri* sau de *coloniale şi delicatese, en gros* nu-i mai deschideau uşa căscioarei, ce luase cu chirie, pe o străduţă dosnică, în apropiere de închisoarea militară. Nu vedea Temistocle cine s-ar mai putea însura acum, fără zestre, cu domnişoara Caliopi, crescută la pensionul Pompilian, din Bucureşti şi neştiind să facă altceva, decât să se suliminiască, să-şi pieptene părul în cârlionţi şi în zulufi, să danseze sau să cânte la pian, cât e ziua de mare. Cucoana Penelope nu ar fi îngăduit, în ruptul capului, ca odorul ei să puie mâna pe mătură sau pe coada tigăiei şi îngrijia ea singură de casă, fără nici o mână de ajutor, în munca ei de roabă, numai şi numai s'o lase pe Caliopi în pace: să citiască o carte sau să priviască visătoare pe fereastră, când nu cânta la pian—singurul obiect mai de preţ, din casă, salvat cu ajutorul unui prieten, din naufragiul ce înghiţise agonisita de o viaţă a lui Temistocle Spirilotis.

—*Coriţaki mu agapi meno*—fetiţa mea, mult iubită—ofta pe elinică Temistocle şi vedea, cu îngrijorare, cum fata lui scumpă devine, pe zi ce trece, mai liniştită, mai apatică şi aproape mulţumită cu soarta meschină ce i se croia. Ar fi vrut s'o vază, ca altă dată, capricioasă şi făcând nazuri, veşnic nemulţumită, dorind şi chiar impunând mereu alt-ceva, decât ceace i se oferia, cu filotimie, de generoşii ei părinţi.

Vedea acum bietul Temistocle Spirilotis că a ajuns la ananghie mai rea decât atunci, când, cu mulţi ani în urmă, venise dintr'un sat sărac, din Epir, să-şi câştige pâinea în România. Incepuse ca băiat de prăvălie într'o băcănie, din Constanţa, pe calea Mangaliei. Deşi pe firmă era pompos intitulată, Magazin de *coloniale şi delicatese*, scris cu litere mari, de-asupra numelui stăpânului, Miltiade Frangopol, dar se vindea de toate, ţăranilor veniţi la oraş, nu numai *delicatese*: sare în drobi, gaz, păcură, bice, opinci şi fierărie şi lemnărie de rând. Muşterii începeau să vina din zori: ţărani sosiţi cu treburi sau după târguieli, la oraş ori muncitori din mahalale, când porniau la lucru, în port. Imbulzeala nu scădea nici după aprinsul lumânărilor şi când mai slăbia vânzarea, nu-l lăsa în pace jupânul, nici chiar la amărâta de merinde—o scrumbie în saramură, pe o bucată de hârtie murdară, de împachetat, îmbucată în pripă, cu un sfert de pâine, stând în picioare, dinaintea unui colţ mai dosnic de raft. După câţi-va ani de viaţă amărâtă, cu simbrie mică şi munca peste puterile omului, cu alergătură din muşteriu în muşteriu, răscolind mereu prin rafturi şi cutii, scoborând la pivniţă şi revenind încărcat de marfă, dând lipsă la cântar şi la măsură şi împachetând lucruri mai proaste decât cele alese, jupânul îl făcuse tejghetar. Viaţa i se mai îmbunătăţise şi devenise mai uşoară, că acuma era rândul altor băieţi de prăvălie, tot greci ca el, veniţi din Epir, să se istoviască în Magazinul de *coloniale şi delicatese*. Avea şi simbrie mai mare, dar acum altă primejdie îl păştea: era palicar chipeş şi domnişoara Caliroi, fiica stăpânului, o fată uscată ca un ţâr, şaşie, rea şi cicălitoare pusese ochii pe el şi cu ajutorul tatălui său, care, după cum spunea Temistocle, avea în mâna lui şi pâinea şi cuţitul, vroia să se mărite cu el. Când la aluziile stăpânului, Temistocle i-a spus că, încă nu se simte în stare să fie cap de familie, stăpânul i-a răspuns că şi tejghetar e greu să fie cine-va.

A lăsat Temistocle băcănia şi tejgheaua şi a intrat, mai mult ca om de alergătură, decât ca misit, la un negustor de grâne, dar nu s-a împiciorogat, până ce noul stăpân nu s-a hotarât să-l pricopsiască şi să-l ia la parte. Cu fata acestuia, Penelope, se însurase Temistocle, care, mai târziu, moştenise averea, negoţul şi muşterii socrului său şi muncind din greu, dar cu noroc, şi spor, ajunsese unul din negustorii cei mai cu vază, bogat şi respectat de toată lumea, în oraş şi în judeţ.

Dar acum Temistocle nu mai putea s'o ia de la cap, ca tejghetar sau ca misit. Nu mai era tânăr şi apoi avea şi pe Caliopi, care ar fi murit de ruşine, la gândul că e fată de tejghetar sau de samsar.

La o căpătuială oricât de modestă a fetei, se gândia zilnic Temistocle şi preocuparea aceasta neîntreruptă, îi lua orice *isichie*—orice tihnă a vieţei. Sta abătut şi pe gânduri, în cămăruţa ce-i slujia acum şi de sufragerie şi de salon şi de birou de lucru, când *simpatriotul* şi prietenul său, Pericle Macri, notar la Murfatlar, veni să-l vadă, după ce trecuse, mai întâi, pe la prefectură, unde îl mânaseră treburile primăriei. Temistocle i se spovedi ca unui adevărat prieten, aşa cum se dovedia acum notarul, venind să-l viziteze la restrişte şi nu-i ascunse gândul ce-l muncia că, poate, Caliopi e în primejdie de a îmbătrâni fată mare, la casa părinţilor.

—Avem noroc, kirie Spirilotis, îi spuse notarul, după ce-i ascultă trista spovedanie şi bucuros, că poate să-şi ajute un *simpatriot* şi prieten, la mare *ananghe*—la mare nevoie şi lipsă—urmă: "tocmai âm fost la domnul Pleşu, la prefectură, cu budgetul comunei Murfatlar; în *exercitiul curent*—adaugă el administrativ şi important—avem un nou post de învăţatoare, la şcoala froebeliană, cum se zice, adică şcoala de copii mici, care se va deschide în curând, la Murfatlar".

—Ma ţe scola de copiile miţile, vorbesti dumnita, kirie Macri—răspunse descurajat, sceptic şi paraponisit Temistocle—asto ţaranile rumune nu merdze la scola niţi marile, dar miţile...

Când însă s-a convins că, în adevăr, va fi nevoie de o învăţătoare la Murfatlar, Temistocle si-a zis că una e dorinţa de învăţătură a ţăranilor *rumune* şi alta e simbria învăţătoarei. S'a dus numaidecât, împreună cu Panait Macri, la revizorul şcolar, cerându-i cu *politichie*, să numiască pe Caliopi a lui, în postul nou înfiinţat. A mai bătut el de multe ori, calea revizoratului, a dus tot felul de scrisorele de recomandaţiune şi a pus pe drumuri, pe mulţi cunoscuţi ai lui, rugându-i să intervină pentru numirea ei. Cu multă greutate, dar în cele din urmă au izbutit să convingă pe revisor că, anii de *liceu francez*—cum se numia la Institutul Pompilian, dispărţământul unde elevele nu învăţau prea multă carte, ci mai mult muzică, pictură şi dans, pe lângă franţuzească, petrecuţi la Bucureşti, de Caliopi, preţuesc cât şcoala normală de învăţătoare şi Caliopi a fost numită învaţătoare la şcoala froebeliană, ce se deschidea în acel an, la noi în sat.

—Cu vaţile si cu ţaranile moziţe... la Murfatlar... *fos mu, agapi mu*—adică pe *elinica*, lumina mea, dragostea mea, gemea cucoana Penelope, amintindu-i lui Temistocle, în mustrări, în plânsete şi în dojeni amare, cum era Caliopi alta dată, regina balurilor şi ceaiurilor dansante de la Cazinou şi de la Cercul Militar, înconjurată şi răsfăţată de floarea ofiţerilor de cavalerie şi a celor de pe "Elisabeta", "Zmeul", "Zborul" şi "Năluca", adică, împreună cu "breakul Mircea", întreaga noastră flotă de război, de mare. Plânsetele ei deveniau sfâşiitoare şi-şi zmulgea părul, când vedea pe Caliopi resemnată şi împăcată cu gândul că, de-acum înainte, la Murfatlar îşi va petrece zilele. Caliopi însă, începuse să socotiască, în sinea ei, că a fi învăţătoare la Murfatlar, nu înseamnă a se îngropa şi dispare în *ambianţa locală*—cum îşi zicea ea—şi cine-ştie... până ce... dar nu îndraznia încă să spere şi cu atât mai puţin să mărturisească părinţilor, nădejdea ei că, o minune, acum pe drept socotită absurdă şi cu neputinţă de îndeplinit, o va scoate odată din mediul acela rural şi prăfuit. Numai după multe discuţii cu Temistocle, după împotrivire înverşunată, dar neputincioasă, după *nevricale, stenahorii* şi chiar *pandalii*, sau cum ar zice un doftor acum, după atacuri de nervi, anxietate, depresiune nervoasă şi chiar furii, încuviinţase Penelope, zdrobită de durere, plecarea la Murfatlar, a fetei ei mult iubite.

Ajunsă aici, învăţătorul şi dirigintele şcoalei comunale domnul Gheorghe Muşătescu, om bun la inimă, pe cât era de aspru cu noi, pe când eram pe mâna sa, i-a dat odaia lui de musafiri, ca locuinţă şi o cameră mai mare, să-i slujiască drept clasă, pentru copii mici, elevii ei. Numai că părinţii copiilor şi mai ales tătarii, nu-i lăsau să vie la şcoală decât atunci, când nu-i trimiteau cu bobocii de gâscă sau cu viţeii la câmp; iar în toiul muncilor nu-i trimiteau neam, aşa că rar era plină clasa domnişoarei Spirilotis, dar mai des, era goală de-abinelea.

Domnul Gheorghe Musătescu, dirigintele şcoalei, lăsa în voia ei pe domnişoara de la grădiniţa de copii mici, cum numiau oamenii din sat pe învăţătoarea de la şcoala froebeliană. Dimineaţa avea şi el cursurile lui, cu băeţii şi fetele mai mari, la şcoala comunală. După ce sfârşia cu ei, învăţându-i să scrie, să citiască şi multe alte lucruri frumoase, de prin cărţi, dar şi împărţind, cu multă dărnicie, bătăi cu linia, la palmă, urecheli şi pedepse cu şederea în genuchi, pe boabe de porumb sau într'un picior, *la colţ*, se ducea omul acasă, tot în curtea scoalei, să *îmbuce* ceva. Dar îmbucătura lui era, mai întotdeauna, o masă îmbelşugată, urmată de cafea. Se întindea apoi pe o canapea, ca să se mai odihniască dar în acelaş timp să şi citiască din *Didactica magna*, a lui Amius Comenius, tradusă de Titu Maiorescu şi socotită printre dascăli, ca baza pedagogiei şi învaţământului şcolar. Numai că n'apuca să sfârşiască pagina, că adormia cu cartea în mâna şi nu se mai trezia, decât pe la chindie, când şi programul şcolar, din ziua aceia, era terminat şi fetele şi baieţii plecau acasă, sărind într'un picior întărâtând câinii din sat şi aruncând cu pietre, după ei.

Lui Caliopi îi rămânea destulă vreme liberă, să citiască romane franţuzeşti sentimentale, reviste de mode şi mai ales să se sulimeniască, să se pieptene cu zulufi şi cârlionţi şi să se dichisiască, îmbrăcându-se în rochii scumpe, din vremurile de pricopsială ale lui Temistocle şi încălţând pantofi de lac sau de antilopă, cu tocurile înalte de o şchioapă. Grecoaică frumoasă şi fată tânără, nu ar fi avut nevoie de atâtea zorzoane şi numai orgoliul de a-şi arăta superioritatea şi obârşia deosebită, faţă de soţia şefului de gară, bucureşteancă, a acelui de poştă, ieşancă şi a *majurului* de jandarmi, craioveancă, o făceau să-şi îngrijiască îmbrăcămintea, încălţămintea şi boiul, mai mult decât e nevoie şi e cuviincios. Purta prin praful şoselei din Murfatlar, pantofi deschişi de lac şi ciorapi de mătase—*de pânză de păiajen ispititor, amăgitor şi ademenitor*—cum spunea Părintele Ciocan, când o întâlnia prin sat, încălţată cu ciorapi străvezii şi de culoarea pielei—*couleur de la chair*—de-i păreau fluierele picioarelor goale. Alteori punea ciorapi, tot de mătase şi tot atât de străvezii, dar de culoarea prafului din drum—*couleur de la poussière*—de părea că umblase prin praf, cu picioarele goale. Numirile acelea ale ciorapilor de mătase erau date de aristocraţia franceză, de la Paris şi ciorapii erau aduşi tot de acolo, spunea ea şefuleselor pierdute de admiraţie şi invidie, când le încercau transparenţa, uitându-se la ei, în zare; dar în sat, lumea vorbia alt-fel.

—"Deh, mă, frate-meu—spunea Niculaie Voineagu—şi Gherghina mea, când nu se duce la horă, umblă prin praf în picioarele goale, de crezi ca sunt ale farfuzei de caţaoance, da barem nu dau bunatate de parale, s'o arate desculţa şi prăfuită. Iar când Caliopi trecea ţanţoşe, în pantofi de lac sau de antilopă, cu tocurile înalte, de o şchioapă, de-ar fi putut zbura ciocârlia pe sub scobitura piciorului, oamenii din sat îşi dădeau cu cotul, arătând-o cu coada ochiului: "uite, mă, vericule"—îşi spuneau între ei—"cum s-a căţărat capra râioasă, pe papainoage". Caliopi, însă, trecea fudulă, neprivind pe nimeni, nici în dreapta, nici în stânga şi nevorbind cu nimeni din sat, nici chiar cu părinţii micilor ei şcolari. Ea nu vorbia decât cu *şefulesele*, care veniau în vizită, la ea, la şcoală, sa le arate reviste de mode, de la Paris, cu poze de rochii şi pălării şi tot felul de dichisuri, pentru pieptănat şi suleminit.

Avea o cutie îmbrăcată în piele de crocodil şi căptuşită cu mătase albă—îi zicea *coffret de maquillage*, adică lădiţă de sulimenit—cu oglinjoară în ea şi tot felul de tuburi de metal lucios, de pareau de aur şi de argint şi borcănaşe şi sticluţe de cleştar. Dintr'un tub scotea şi arăta *şefuleselor*, o alifie vânătă—*bleu d'orage*, numită, spunea Caliopi—bună de dat pe pleoapele ochilor. Nu ştiu dacă numele sulimanului era o precizare a culoarei, amintind pe aceia a cerului în preajma furtunei şi în timpul ei, ori era o prevestire a furtunei, ce se va stârni în inimele admiratorilor, când vor privi ochi sub pleoape învineţite; dar după ce da cu el, păreau mai de grabă pleoape lovite cu pumnul şi acoperind ochi de lele, după o noapte de desmăţ. Pentru buze avea un alt tub argintiu, cu o alifie ce parea roşie, dar batea aci în portocaliu, aci în vioriu, *couleur cerises volées*, îi spunea ea, adică de culoarea cireşelor furate, pe care nu ai vreme sa le alegi numai coapte şi roşii, ci mai zmulgi şi pârguite ori abia îngălbenite, cum îţi vin la mână când le furi; ori, poate, numele vroia sa spună că, buzele date cu alifia aceia, se prefac în cireşi, care-şi aşteaptă doar hoţul.

De la tătăroaicele din sat, Caliopi învăţase să-şi facă un fel de fiertură de buruieni terciuite şi amestecate cu tot felul de făinuri şi prafuri şi păsatul acela pus pe cap noaptea, când se culca, îi da părului, ape ruginii, ca frunza de viţă, dupa căderea brumei. A încercat ea să-şi vopsiască unghiile de la mâini în roşu si să-şi smulgă sprâncenele, trăgând în locul lor, o linie ca o sforicică neagră, cu praf de corn de miel ars şi amestecat cu ulei, aşa cum făceau tătăroaicele; dar oamenii din sat, care se uitau cu nepăsare, la schilodirea lor, fiind-că aşa e *adetul*—obiceiul—şi legea lor, au început să vorbiască între ei şi apoi i-au spus învăţătorului că, poate, domnişoarei de la şcoala de copii mici, i-o fi smuls care-va unghiile cu cleştele şi i-o fi năpârlit sprâncenele. Dirigintele şcoalei, domnul Gheorghe Muşătescu, a încunoştinţat-o că, *sesizat de reclamaţiunile sătenilor şi părinţilor de copii* îi trimite *ordin observator* şi în caz de *recidiva*, va face *raport scris*, la revizorat, el fiind răspunzator de ţinuta corpului didactic, de sub ordinele sale.

—"Metaluri spiţeresti, maică, vătămătoare obrazului şi sănătaţii" spunea Baba Dina(despre alifiile şi ghilelile domnişoarei Spirilotis. "Eu, maică, zicea ea", la sulimanurile mele şi la cel de zi şi la cel de noapte, nu pun decât ceară albă, de albine, topită în ulei de migdale dulci şi zeamă de lămâie. Şi dacă vrea vre-o fată sau muiere să aiba buze roşii, de să creadă lumea, că atunci i le-a tăiat Dumnezeu în carne vie, mai pui şi zeamă de dude sau de mure pârguite ori de coarne.

Duminica dimineaţa, Caliopi, după ce se sulimenia, se îmbrăca într'o rochie frumoasă şi scumpă, din vremuri bune, îşi punea pe cap, o pălărie cu pene de struţ, sau cu buchete de flori şi venia la biserică. Sta cuvioasă, în picioare, în partea stângă, cum e rânduiala pentru femei, dar în faţă. Făcea cu mâna dreaptă, în mănuse, câte-va cruci mărunte şi grăbite, ca şi cum ar fi zdrăngănit pe o mandolină invizibilă şi-şi lua apoi o înfaţişare de Măgdălină pocăită sau de Sânta Cecilia, de pe icoanele papistaşilor. Dar evlavia şi smerenia aceasta prefăcută nu înşelau pe Părintele Ciocan, care veghea neobosit la buna rânduială în biserică şi la cucernicia drept credincioşilor. Dacă nu o lua la goană cu mătu- roiul, aşa cum ne luase pe noi, din *Tinerimea studioasa*, la o înviere, când furaţi de melodia îngerească a lui Podoleanu, cântasem "Christos a înviat" de patru ori, în schimb, la predică, îi trecea pe dinaintea ochilor, viermii neadormiţi, focul nestins şi zmoala arzătoare din iad. "Că—spunea Sfinţia-Sa, după scrisa Sfântului Pavel, în cartea întâia, către Thimotei—muierile trebuie să se îmbrace cuviincios şi cu modestie şi să nu se împodobiască, fiind-că mântuirea îi vine din zmerenie, iar dupa scrisa din cartea întâia a Sfântului Petre, să nu se împodobiască pe dinafară cu haine scumpe şi păr încârlionţat, ci pe dinăuntru, în inimă, cu curăţenia nepieritoare a duhului blândeţei. Şi-i mai spunea Părintele Ciocan, că Domnul nostru Isus Christos a iertat pe femeia necredincioasă şi păcătoasă; dar nu ar fi socotit vrednică de milă şi îndurare, pe muierea ce-şi sluţeşte obrazul, făcut de Dumnezeu după chipul şi asemănarea Lui şi se supune, de bună voie, la chinuri şi schingiuiri, nu pentru izbăvirea sufletului, cum au suferit sfinţii martiri, ci numai ca prin vicleşuguri diavoleşti, să rătăciască pe

(Urmează în pagina 9.)

MURFATLAR

oameni, ducându-i pe căile necuratului și ale uneltirilor lui, spre pieirea minții și a sufletului.

Domnișoara Spirilotis asculta umilită și plecă smerită ochii în jos, sub fulgerele privirei Părintelui Ciocan. La sfârșitul slujbei, săruta icoana și când se miruia, îi săruta mâna și-i cerea iertare, pentru greșelile făcute fără voia ei; dar pocăința ei și iertarea Părintelui Ciocan nu-i ștergeau de pe față sulimanurile, nici atunci, nici în zilele următoare. Hogea Cantemir, mai îngăduitor și judecând-o după Coran, spunea că femeia să fie credincioasă, să-și păstreze curățenia sufletului, să-și acopere fața cu iașmac—cu năfrămă—nu cu sulimanuri, să privească smerită, în jos, nu să-i joace ochii ca la necuratul și nu bâțâie din picioare, nici să zvâcnească din trup, cum făcea Calliopi, care, din cauza tocurilor prea înalte ale pantofilor, când mergea și mai ales când se grăbia, făcea pași mărunți, mai mult pe loc, sărind ca o vrabie, răsucindu-și mijlocul și zvâcnind mai jos de șale.

Ce nu-i iertau însă, în ruptul capului, oamenii din Murfatlar, era o haină largă, de mătase în culori vii, cu roșu, cu albastru, cu verde și tot felul de flori și desemnuri, țesute în ea și pantaloni largi, la fel, în care Calliopi umbla în curtea școalei, când nu avea clasă cu copiii ori se lungea într'un hamac, întins între doui salcâmi. Haina aceasta, aflaseră oamenii din sat, din spusele școlarilor, cărora le-o arătase Calliopi, se chiamă pyjama și la târg o îmbracă în casă boierii și cucoanele; dar ei nu se puteau obișnui cu gândul că o muiere să se poarte în nădragi ca cioarecii, dar mai largi pe pulpe și la glezne decât pantalonii nemțești. Purtau tătăroaicele din sat, șalvari, dar aceasta nu-i mânia, fiind-că așa e adetul—obiceiul—și legea tătarilor, cum se înfuriau când o vedeau pe Calliopi, îmbrăcată în pyjama și învârtindu-se de colo până colo, prin curtea școalei sau stând întinsă în hamac, cu o carte în mână și un picior scos, pe deasupra rețelei.

* * *

ÎNTR'UN început de toamnă, poposise în Murfatlar, pentru manevre, regimentul 9 călărași, din Constanța. Sosise de câte-va zile și avea să șează mai multă vreme în sat. Era Duminica și zi plină de soare dar potrivit de caldă, așa cum sunt diminețile de Septembrie în Dobrogea. Domnișoara Spirilotis ieșise în curtea școalei, îmbrăcată în pyjama și întinsese hamacul între cei doui salcâmi. Se lungise apoi în el, cu o carte în mână, iar un picior îl scosese pe de-asupra rețelei, legănându-l și jucând, în vârful lui, pantoful ei de lac, cu tocul de o schioapă.

Pe șoseaua Constanței, ce străbătea satul, trecând de-alungul gardului școalei, venia Sevastița, zisă *Mamzelle Fourchette*, în pelerina și pălăria ei de uniformă a Școalei Centrale din București, iar la vre-o nouă pași, în urma ei, sublocotenentul Traian Ionescu, din regimentul 9 călărași. Ofițerul pășia agale, ca să păstreze aceaș distanță, neschimbată, de Sevastița și se gândia la un mijloc de a intra în vorbă cu ea, mai romanțios decât atacurile banale și mereu aceleași, întrebuințate la Constanța, în Piața Ovidiu sau pe malul mării, la Casino ori la Mamaia, cu nenumăratele atot-știutoare și atot-făcătoare. Zornăia din pinteni, când punea călcâiul în pământ, lăsase sabia slobodă, să lovească pietrișul șoselei, iar cu cravașa, ce-o ținea în mâna dreaptă, descria cercuri în aer și-și lovia, din când în când, carâmbul cizmei lui de lac Chantilly.

Sevastița avusese o mare decepție și această întâlnire întâmplătoare, cu sublocotenentul, credea că-i va fi prilej de mângâiere, la suferința pricinuită de o dragoste neîmpărtășită. Ea vorbia, din când în când, cu Boby, cavaleristul, pe care-l prefera nouă, din *Tinerimea studioasă*, pentru uniforma, obârșia și numele lui cu rezonanță englezească; dar prilejurile, când se puteau vedea, erau rare, nesigure și întâmplătoare și pe de-asupra și de scurtă durată: în trecere, pe șosea sau la ieșirea din biserică. Cu toată dorința ei de a-l vedea mai des și a sta mai mult timp de vorbă, nu-i putuse primi invitația de a se întâlni în partea din pădure, pompos denumită "Grădina publică". Costache și Lisaveta, părinții ei, erau, în privința aceasta, neînduplecați, ei neînchipuindu-și cum ar putea un flăcău, dacă are gânduri curate, să se vadă cu o fată, în altă parte decât la horă—altă eroare rurală pentru *Mamzelle Fourchette*, ca și fiertura de fasole și tocana albă, mocănească, de acasă. În schimb Sevastița și Boby își trimiteau dese scrisori, în franțuzește ca să nu înțeleagă Costache și Lisaveta; dar biata Sevastița nici nu visa că, scrisorile ei, citite de Boby familiei arendașului, erau lectura lor preferată și distracția favorită. Cucoana Sapho și domnișoara Solange îl cicăliau șăgalnic pentru acest flirt rural, neprevăzut în invitația lor; iar cucoana Sapho, ca mai încercată și cunoscătoare în ale dragostei, îi dădea ideea s'o invite, în apropiere de curte, în porumbiște, care—spunea ea—este *garsoniera* rurală, fără confortul celei de la oraș, dar cu mult pitorească și neprevăzută.

Acum, când din vacanță nu mai rămăseseră decât puține zile, Sevastița îi scrisere lui Boby o lungă scrisoare, cu fraze împrumutate din cărți franțuzești și presărată de versuri copiate dintr'o *Anthologie de l'amour*. Dar Boby nu înțelesese nimic din tot zbuciumul inimei și aleanul Sevastiței și după ce a recitit-o de câte-va ori, fiind-că i se părea fără noimă și nu găsise în ea ce așteptase el, i-a răspuns numai printr'un singur rând, traducând în franțuzește, răspunsul ce-l primise de atâtea ori, de la comandantul de escadron, când se pierdea în desvinovățiri libărțate și fără temei, pentru mici abateri de la disciplină: *Je vous prie de venir à la conclusion*, mascarea—își spusese el, pe când lipia plicul.

Sevastița, umilită de atâta neînțelegere și răceală pentru gingășia sentimentelor ei curate, s-a hotărât să înfrunte asprimea părinților, trecând peste oprelistea lor formală și i-a scris în grabă și zăpăcită: *Je ne peux pas venir à la conclusion, mais je viendrai dans le jardin public*. Cum scrisoarea aceasta rămăsese fără răspuns de nici un fel, Sevastița suferia în tăcere, neavând cui împărtăși aleanul ei. Întâlnirea cu sublocotenentul Traian Ionescu, venise tocmai bine: era prilej nu numai de uitare, dar și de a-și arăta tot disprețul, pentru un ingrat, care o desamăgise. Trecuse de colț, când sublocotenentul își aruncă, fără voie, privirea în curtea școalei și zări pe domnișoara Spirilotis, întinsă în hamac.

—"Ținta fixă și ținta mobilă"—își zise sublocotenentul: "abandonezi ținta fixă și concentrezi focul asupra țintei mobile"—așa învăța el, pe călărașii lui, la tactica micilor unități. Dar o aruncătura de ochi, la pelerina de școlăriță, la pălăria de pâslă, la ghetele de *ghems* și ciorapii groși, de bumbac, ai Sevastiței și alta la pyjamaua de mătase bălțată și în culori vii, la piciorul în ciorap transparent și pantoful de lac al domnișoarei Spirilotis, legănându-se leneș, în aer, îi șterse din minte, într'o clipă, toate principiile *Regulamentului de manevră* și lupă și cele de *siguranța în marș* din *Serviciul în campanie*: abandonă ținta mobilă, concentrându-se asupra țintei fixe. Vru să intre în vorbă, întrebând unde este biserica, dar lasă că se vedea în dreapta lui, turlele și clopotnița, dar, o asemenea întrebare poate trezi gânduri mai temeinice, decât acelea pe care le are un ofițer tânăr în manevre sau în cvartir, când vorbește cu fata gazdei sau cu alte fete, întâlnite în sat. Întrebă atunci, după ce salută, bătând din pinteni, unde și-ar putea cumpăra un pachet de *Intim-club*, țigările obișnuite ale tinerilor ofițeri, pe vremea aceia și din vorbă în vorbă, intră în curtea școalei. După el mai intrară unul după altul și alți camarazi sosiți din urmă, așa că în curând hamacul domnișoarei Spirilotis era asediat după toate regulele investirei și atacului *fortificațiilor pasagere*, de locotenenți, sublocotenenți și casierul regimentului, un locotenent *de ață*, cum spun ofițerii combatanți, celor de administrație și de intendență.

Sevastița se oprise nu departe de colțul împrejmuirei școalei și sta de vorbă cu o femeie din sat, mirată de democratismul subit al domnișoarei de la școala înaltă de la București; dar când văzu ca sublocotenentul Traian Ionescu intră în curtea școalei și după el și alți ofițeri, își luă ziua bună brusc, de la femeie, își smuci pelerina de pe umeri și pălăria din cap, semn de mare supărare la ea și porni glonț spre casă, unde se aruncă îmbrăcată în pat, plângând cu hohote.

Clopotele începură să sune de slujbă și lumea se îndrepta spre biserică. *Șefulesele* trecură și ele pe șosea, dar când ajunseră în dreptul școalei, Lucreția Paulescu, bucureșteanca și Odette Mocanu, ieșanca, se făcură că nu văd cine e și ce se petrece în curte; Frusinica Tăpăloagă, craioveanca, rămase ceva mai în urmă și nu o mai slăbia din privire, scurgându-i-se ochii de pizmă după Calliopi, care tocmai sărea sveltă din hamac și fluturându-și din mers pyjamaua, sub care ghiciai corpul ei mlădios, se îndrepta spre locuință, cu pași mici și ușor puși în pământ, de noatenă de rasă. Clopotele aduseseră aminte și tinerilor ofițeri, de ordinul colonelului, ca "întreg corpul ofițeresc, afară de ofițerul de serviciu, să asiste la serviciul divin, de la biserica din sat". Propuseră și domnișoarei Spirilotis să vie cu ei, la biserică, de data asta fiind fără teamă că invitația ar putea avea urmări grave, fiind-că—după cum spunea casierul ațist, care se pricepea și la asigurări—*riscul era divizat* și fiecare credea că este în spinarea camaradului său. Așteptară până ce Calliopi se mai sulimeni, se mai dichisi și se îmbrăcă într'o rochie frumoasă încă, deși mai fusese purtată odinioară, la Cercul Militar, în vremurile ei de strălucire. Porniră cu toții la biserică, unde, nerespectând rânduiala Părintelui Ciocan, domnișoara Spirilotis se opri în mijlocul ei și în față, încadrată de grupul de tineri ofițeri. Deși sigură de sine, fiind-că avea o escortă de încredere și năpădită de un [illegible] Părintele Ciocan și rânduiala lui, arunca totuși, spre altar, aceleași priviri de prefăcută smerenie și umilită evlavie și aștepta cu nerăbdare, predica de sfârșit de slujbă.

Dar Sfinția-Sa nu se lăsa înșelat de aparențe, nici intimidat de om, ori cât de mare și sus pus ar fi fost el. Era plin de evlavie, de bunătate și de îngăduință pentru greșelile fără voie sau din neștiința ale poporenilor săi, dar și plin de virtute și cum parea de impunător, ridicând crucea în dreapta sa, tot atât de măreț ar fi fost dacă ar fi ținut în ea o sabie, cu care să alunge pe diavolul și pe cei ce se închină și sunt robiți lui. În predica lui din Duminica aceia, a vorbit de sfinții și martirii ostași, de sfântul Dumitru, izvorâtorul de mir, căpetenie de oaste; de sfinții Gheorghe, Laurențiu și Corneliu cucernicul și de Dumnezeu temătorul, fost în cohorta zisă italică și primul păgân convertit de sfântul apostol Petre, centurioni și de ostașul legionar sfântul Mina. Toți acești ostași—căpetenii de oaste, centurioni și legionari de rând—pentru Christos și cruce s-au jertfit și au îndurat mucenicia; iar în viața lor ostășească, nu s-au lăsat prinși de vârtejul plăcerilor lumești și de alte uneltiri ale diavolului, care, în tot felul de chipuri ademenitoare, ca să scoată pe bine-credincios din drumul drept. Și mai spunea Părintele Ciocan ca după cum s-au jertfit acei ostași pentru Christos și cruce, tot așa nu vor pregeta să se jertfiască pentru neam, pentru țară și pentru Rege și ofițerii de astăzi, după pilda strămoșească, dar până va veni ziua cea mare, ostașul trebuie să se întărească în trup și suflet și să nu-și irosească timpul și vlaga cu nimicuri și deșertăciuni.

Ofițerii necunoscând severitatea Părintelui Ciocan și lor părându-li-se că frivolitatea unei fete frumoase e îngăduită, ca ceva firesc, chiar într'un sat, cu obiceiuri deosebite de ale târgoveților, nu-și dădură osteneala să pătrundă rostul predicei. Nici nu și-ar fi putut ei închipui că, vorbind de chipurile, pe care le ia diavolul, ca să-i izbutiască uneltirile și amăgirile lui, Sfinția-Sa pusese, în primul rând, chipul zâmbit și zorzoanele domnișoarei Spirilotis și a altora ca ea. Ei se înșirară, la miruit, prin fiinec, câte unul, după ea și veseli, râzând și glumind, ieșiră împreună din biserică și o conduseră acasă, la școală, cu aceleș ceremonial.

* * *

AH! de-aș fi avut și eu o pyjama, poate că ofițerii ar fi venit cu mine", își zicea cu amărăciune, după plecarea călărașilor din sat, Frusinica, nevasta majurului Stan Tăpăloagă, șeful postului de jandarmi din Murfatlar. În dorința ei cu neputință de stăpânit, ea uitase, înainte de toate, că ei, ca soție de grad inferior, îi era oprit, de regulamentele militare, să pătrundă printre ofițeri sau să fie poftită la reuniunile lor ori la Cercul Militar. Tăpăloagă, leat vechi și bărbat matur, înalt și spătos, cu mustața ca vrabia și privirea cruntă, de băgă în fiori pe vinovat, ca și pe nevinovat, când încăpeau pe mâna lui, era el tare și mare la Murfatlar; dar când se ducea la Constanța, la raport, la companie, trebuia să salute el întâi și pe cel mai proaspăt sublocotenent timid, subțirel și cu mustăcioara abia mijind. Dar regretul pentru prilejul pierdut era prea puternic, pentru ca Frusinica să vază deslușit, care este adevărata pricină a succesului domnișoarei Spirilotis printre tinerii ofițeri. Frusinica nu vedea decât pyjamaua de mătase, în culori vii, cu desemne și flori, a grecoaicei și tinea morțiș, să aibă și ea una la fel. Tăpăloagă, ară de autoritate în căminu, n'a vrut, în ruptul capului, ca Frusinica lui să se poarte în asemenea bulgăreli de strâmtaică. Era și el printre acei pe care-i scotea din sărite pyjamaua grecoaicei și nu se cădea ca tocmai el să dea o pildă rușinoasă satului, unde avea misiunea să țină ordine și să insufle respect țăranilor pentru autoritățile publice și reprezentanții lor. În cele din urmă însă, muiat de plânsetele Frusinichei și îngrijorat de amenințările ei, dar mai ales impresionat de schimbările și ciudățeniile, ce observa acum în obiceiurile ei, nu i s-a mai împotrivit zadarnic și i-a făgăduit că, la primul prilej de călătorie în *interes de serviciu*, la Constanța, vor merge împreună și-i va cumpăra o pyjama. Ca s'o liniștească pe deplin, i-a și descris-o: o pyjama cum îi va dori inima și mult mai frumoasă decât a grecoaicei. Nu se uită el la preț, oricât va costa, numai să fie frumoasă și să-i placă și o vor cumpăra de la Lascaridis, "cel mai mare magazin de stofe, lingerie și confecțiuni pentru doamne și domni"—după cum scria, cu litere mari, pe firmă și pe geamurile vitrinelor.

Prilejul nu a întârziat să se ivească: într'o Duminică după amiazi, bulgarii de la grădina de zarzavat a lui Drăgan Dulgherov, se adunaseră ca în front și după o joacă de-a soldații, cântaseră un cântec de-al lor: *Stâni, stâni, iunac balcanski*—ridică-te, ridică-te, tânăr din Balcani—pe o melodie, ce-i păruse *subversivă* lui Tăpăloagă și deci și cuvintele bulgărești, pe care nu le înțelesese, trebuiau să fie *subversive* și ele. Melodia e însă a *Marseillaise*—ei, iar stihurile sunt din timpul revoluției bulgărești, de când țara lor era pașalâc turcesc și au fost scrise, ca să fie cântate pe melodia franțuzească.

Tăpăloagă, ajutat de caporalul Marineață și un alt jandarm de la post, s-au închis împreună cu *suspecții*, într'o jumătate de vagon de clasa treia, la trenul mixt, de la ceasurile nouă dimineața; Frusinica s-a urcat într'un compartiment de clasa doua a aceluiaș tren și după trei sferturi de oră de călătorie, au ajuns cu toții, la Constanța. Aici Tăpăloagă a predat la compania de jandarmi pe *suspecți*, împreună cu *declarația* fie-căruia și cuvenitul *proces-verbal*, *constatând activitatea subversivă a indivizilor prevăzuți în el* și a plecat apoi, s'o ia pe Frusinica, de la cafeneaua Regal, din apropierea gării unde-l aștepta. Împreună au urcat veseli grăbiți și făcând tot felul de planuri, strada Carol, până la magazinul Lascaridis. Aici au fost primiți și salutați, până la pământ, chiar de unul din patroni. Negustor diplomat, grecul, că nu degeaba, diplomația e știință grecească și dacă o cunoști, ai două perechi de ochi. Știa el că un *majur*, șef de post de jandarmi, într'un sat ca Murfatlar, trebuie primit cu onorurile generalului, comandantul diviziei sau colonelului, comandantul regimentului 34 infanterie ori 9 călărași. După ce le-a ascultat dorința, le-a înșirat pe bancul din prăvălie, tot felul de pyjamale: de mătase, de poplin, de *coton mercerisé*, în culori mai domoale și pololtie ori vii și aprinse, cu vărgi, cu dungi, cu desemne și cu flori. Frusinica se bucura ca o fetiță într'un magazin de jucării și nu știa pe care s'o aleagă. Toate îi plăceau, toate erau *moderne* și o minunăție după cum spunea negustorul. [illegible] cel din urmă, a ales o pyjama de mătase *pembe*—trandafirie deschis—cu dungi late, sinilii și flori de cireș în țesut, [illegible] ei, cum se zicea la Murfatlar.

—Dar domniavoastră de ce nu luați o pyjama pentru domniavoastră, domnule șef, întrebă politicos, pe Tăpăloagă, negustorul, pe când împacheta, într'o hârtie lucie, pyjamaua Frusinichei, cu grija și băgarea de seamă, cu care o mamă înfașe copilul ei de sân.

—Se poate una ca asta, Domnule Lascaridis—riposta energic Tăpăloagă—. Eu, bărbat în toata firea și în plus, pe lângă asta, *șef de post de jandarmi*, să mă port în scurteica asta de...—ar fi vrut sa spună, de cadână tătăroaică, așa cum spunea de domnișoara Spirilotis, când vorbia de pyjamaua ei, dacă o privire severă a Frusinichei nu i-ar fi tăiat firul vorbei.

—Sunteți în eroare, domnule șef, reîncepu dulceag negustorul. Tot *bomondul* și *hailaiful*—sau, cum s-ar mai spune, boierii și lumea bună—din Constanța, se poartă în casă, în pyjama. Unii chiar dorm în ea. Pentru stat în cabinetul de lucru, așa cum e cancelaria domnieivoastre la Murfatlar, boierii poartă pyjama de postav fin, mai subțire vara, mai groscior iarna. Ați văzut pe domnul subprefect de la Mangalia... domnul pe care l'ați salutat, când ați intrat cu doamna, în magazin... domnul căpitan Dimitrievici... văd că-l cunoașteți, cu siguranță, de când era activ, la 34 infanterie. Tocmai se pregătia să plece, urmat de un băiat de prăvălie, care-i ducea la trăsură, o cutie mare de carton: erau pyjamale de zi și noapte, pentru domnul căpitan și soția domniei sale, care, după cum știți, este fica propietarului de la Enghez.

Îndemnat de Frusinica și convins de negustor, Tăpăloagă și-a ales și el o pyjama *lahanie*, adică verde-deschis, cu dungi vinete și flori de crisanteme roze în țesut, numărul cel mai mare, pe care-l avea negustorul. Un băiat de prăvălie—nu se zicea, pe vremea aceia, *funcționar comercial*—le împachetă lucrurile într'o cutie mare de carton, o înveli într'o hârtie frumoasă, legând-o apoi cu o sfoară aurie și petrecuți până la ușe, de negustor, soții Tăpăloagă se întoarseră la Murfatlar, cu personalul de trei și douăzeci.

Acasă, s-au îmbrăcat în pyjamale, s-au privit în oglindă, s-au uitat unul la altul, hiritisindu-se reciproc, le-au pipăit și mângâiat și cina au luat-o îmbrăcați în ele. Frusinica punea zilnic, după masă, pyjamaua și sta ceasuri întregi, în pridvor sau la fereastră, privind visătoare, în zare. Tăpăloagă nu o îmbrăca, decât după terminarea serviciului.

Odată, pe seară, Tăpăloagă venind din sat ostenit, tocmai se descinsese de centuron, își scosese tunica, îmbrăcase pyjamaua și se întinsese în patul cazon, din cancelaria postului, așteptând să-l cheme Frusinica la cină, când caporalul Marineață, întorcându-se din *patrulare*, îi aduse un *suspect*, găsit rătăcind fără rost, prin sat. Tăpăloagă, luându-l în *de-aproape cercetare*—cum scria el în procesele-verbale și rapoartele către companie—băgă de seamă că, îmbrăcat în pyjama, își mișcă brațele și se sucește mai ușor și cu mai puțină sforțare și oboseală, în cursul anchetei, decât fiind în tunică. De atunci, toate interogatoriile și anchetele la post, nu le făcea decât în pyjama.

(Urmează în pagina 9.)

—Frusinico, dă-mi pyjamaua, că mi-a adus caporalul un *suspect*—striga Tăpăloagă autoritar, nevestei-sale, când Marineaţă îi înfăţişa suspectul şi-i da raportul. *Suspectul* era vre-un biet muncitor pălmaş, de la canara-lele din împrejurimi sau la încărcat var şi cereale în gară ori vre-un ţăran nevoiaş, care venise pe jos, de la Cons-tanţa, unde avusese *procest*, fiind-că dăduse toţi banii la avocat şi la timbre. *Suspectul*, când îl vedea pe Tăpăloa-gă în pyjamaua lui lahanie, cu dungi vinete şi flori de crizanteme roze în ţesut, cum îl întreabă şi-l iscodeşte, nu ştia dacă e lucru serios sau de glumă. Îi venia sa râză, închipuindu-şi că se găseşte la teatrul tătăresc al lui Curt Mola, cu Caraghioz şi Hagi Aivat şi da răspun-suri într'o doară, nespunând nimic împotriva celor ce i se punea în sarcină, mai ales că întrebarea şefului în-cepea cu un *nu e aşa că ai făcut şi ai dres cutare şi cu-tare lucru?* Şi atunci *suspectul* răspundea mereu, da, ca să-i facă plăcere şi nu tăgăduia nici una din isprăvile ce i se arunca în spinare. Dar şeful scria, scria mereu şi de-claraţia *suspectului* se aşternea pe foi şi alte foi de hâr-tie, până ce Tăpăloagă se opria. Lăsa condeiul din mână, mormăia plimbându-şi repede ochii, pe cele scrise, îşi freca palmele cu vădită mulţumire şi citia apoi tare sa-cramentalele rânduri, cu care termina întotdeuna decla-raţiile luate suspecţilor: *i s-a citit din cuvânt în cuvânt, recunoaşte, stăruie şi semnează prin punere de deget.*

Pe plafonul Capelei sixtine, din Vatican printre fres-cele vestite ale lui Michele Angelo, e una numită *creaţia omului*, unde genialul artist a avut viziunea limpede a electricităţei, a magnetismului animal, a principiului vi-tal, a sintezei fiinţei vii. Ea reprezintă pe Dumnezeu-Tatăl, atingând cu vârful degetului Său arătător, vârful aceluiaş deget al omului, creat de El din lut, dându-i viaţa şi prefăcând astfel, prin atingerea degetului Său sfânt, materia inertă în fiinţă vie, cugetătoare şi cuvân-tăoare. Aşişderea şi *suspectul*: când Tăpăloagă îi atingea, luându-i în mâna lui puternică, degetul mare de la dreap-ta, ca să striviască cu el, cele două linii încrucişate, scrise cu cerneală, din belşug, apăsând hotărât pe hârtie, tre-săria şi căpăta şi el viaţă. Până atunci se găsise într'un fel de amorţeală plăcută, desfătat de vederea pyjamalei bălţate a şefului, ca în vis, de o privelişte paradisiaca. Totuşi nu-şi venia de deplin în fire, decât în sala de se-dinţe a tribunalului sau judecătoriei, când i se citia, fără să înţeleagă mare lucru, scrisele şefului în *declaraţie* şi *proces-verbal* şi auzia din gura preşedintelui solemnul: *judecata, având în vedere recunoaşterea formală a fap-telor, circumstanţiat arătate în declaraţia inculpatului şi procesul verbal al şefului de post de jandarmi din comu-na Murfatlar*... Urma apoi condamnarea la închisoare şi amendă, fără ca *suspectul* revenit acum de-abinelea în fire, să-şi dea seama de ce şi cum mai cade şi pacostea aceasta.

Incepuse lumea să vorbiască prin sat, că *majurul* prea se simte slobod la trup şi iute la mâini, în scurteica acea bălţată. Intr'una din zile, când Tăpăloagă venise la Primărie, cu treburi, primarul i-a spus, ca din partea oamenilor şi de la el, prieteneşte, că şi el a fost militar, volintir la 1877 şi înainte de *liberare* din oaste, a ţinut loc de vagmistru al bateriei călăreţe din regimentul 1 ar-tilerie şi că nu se cade ca un subofiţter ca *majurul* să se poarte în straie muiereşti; că militarului îi stă bine în uniformă şi încins cu centironul, nu în scurteica bălţată, strânsă cu baiera.

—Eu anchetez mai bine în pyjama, domnule primar —i-a raspuns energic Tăpăloagă şi ca să curme orice echivoc şi eventuală discuţie privitoare la erarhie şi dis-ciplină, a mai adaugat apăsat, facând şi un salut mili-táresc reglementar: *relativ cu privire* la ţinuta mea în serviciu şi în garnizoană, *depand* de Companie şi Co-menduirea Constanţa, nu de autorităţile comunale.

Frusinica a tot stat mereu, visătoare, în amurgul zi-lei, la fereastră sau în pridvor, îmbrăcată în pyjamaua ei de mătase *pembe*, cu dungi late, sinilii şi flori de cireş în ţesut, *ciciaclie*, cum se zicea pe la noi, în aşteptarea unui ipotetic regiment de călăraşi şi a unui şi mai ipo-tetic sublocotenent Traian Ionescu.

Călăraşii trec, dar Murfatlarul rămâne, aşa cum l-a lăsat Dumnezeu şi cum îl rabdă El.

Cu vremea, Frusinica s-a ofilit şi ea, ca şi pyjamaua, care acum sta agăţată în cui, mototolită şi spălăcită. Nu mai rămăsese nimic viu din cele trecute, decât porecla dată de sat, nevestei lui Tăpăloagă: *Frusinica Pyjama*.

* * *

MURFATLAR

DIN când în când şi mai ales toamna, când se cule-geau strugurii şi începea să se facă mustul prin vii, la cramă, venia de la Constanţa un avocat, căruia oamenii din sat îi ziceau *domnul avocat Clănţău*. Fără îndoială, numele acesta era doar o poreclă, pe care pur-tătorul ei o *schimbase în renume* şi ce renume încă! Tot judeţul îl cunoştea şi Clănţău era, dupa împrejurări, apărare a omului, la mare primejdie: "mă duc şi-l rog pe domnul avocat Clănţău, să-mi ia el *procestu*"; ame-ninţare, când vreai să bagi la spaimă sau să te răzbuni pe cine-va: "te dau eu pe mâna domnului avocat Clăn-ţău" şi ultimul ostrov de nădejde şi mântuire, când iţele se încurcau rău de tot: "numai domnul avocat Clănţău mai mă poate scăpa".

Această *clientelă rurală*, cum spuneau la Barou, la Constanţa ceilalţi avocaţi invidioşi şi mai adăugau *can-titativă, dar nu şi calitativă*, fiind-că pentru un avocat, calitatea unui client se judecă dupa onorarul plătit, se bucura totuşi de îngăduinţa şi bunăvoinţa lui Clănţău. Pricina nu sta numai în ce putea prinde de la ea, fiind-că dobrogeanul nu dă uşor banul lui, muncit din greu şi cinstit câştigat, avocatului, care numai îşi *bate limba*; nici în voturile ce-ar fi putut aştepta vre-odată de la ea—puţine şi acelea, că pe atunci, din cauza colegiilor cenzitare, ţăranii nu aveau decât un singur vot, la cin-cizeci de rumâni, votul universal fiind socotit de stăpâ-nire, ca o reformă *inadequată şi prematură*—după cum spuneau ispravnicul şi zapciul, când veniau în inspecţie la Murfatlar—pentru ţărănimea noastră, care şi fără vot, destul încurca socotelile boiereşti. Ba încă în Dobrogea, până târziu, ţărănimea nu avea măcar această fărâmă de vot—două voturi la o sută de rumâni, cum avea în stânga Dunărei; nu avea neam şi pe vremea aceia Do-brogea nu trimitea încă deputaţi şi senatori în Parla-mentul ţărei, la Bucureşti. Pe Clănţău îl trăgea, mai de grabă şi fără ca el să-şi dea seama, instinctul brazdei, care nu se stinsese în el, cum nu se stinge în niciun rumân, oricât de sus ar ajunge el şi ori pe unde l-ar purta valurile soartei. Ori poate era şi un fel de pocăinţă, făcând părtaşi şi pe aceia, din mijlocul cărora ieşise, la belşugul onorariilor lui, luate de la târgoveţii avuţi, aşa cum odinioară şi haiducii noştri împărţiau la văduve şi săraci, prada luată de la negustorii necinstiţi şi de la asupritorii neamului. Şi Clănţău era rumân neaoş, cu în-suşirile lui bune şi cusururile rumâneşti, care toate la un loc nu ar putea face un sfert de om rău şi de la brazdă porniseră toţi ai lui.

Cum se da jos din tren, în gara Murfatlar, o lua la stânga, pe şosea. Da o raită prin sat, vorbia cu plugarii, despre vreme, despre semănături, despre vite, le asculta păsurile însemna în *tefterul* lui—cum numia el glumeţ agenda de avocat—care pe unde-l doare: cearta dintre fraţi şi nepoţi, pentru împărţitul pământului, procesul de deposedare al Statului, împotriva ţăranului, procesul-verbal al jandarmului, dresat pentru *turburarea ordinei şi liniştei nocturne în timpul nopţei* ori al pădurarului, pentru *delicte silvice*. Făgăduia, încuraja şi consola pe fie-care, după pacostea ce căzuse asupra lui, apoi o lua spre vii, unde îl aşteptau prietenii, cu masa întinsă, cu ţuică de caise şi vin, din belşug cu Lache Chioru, cu di-bla şi fie-sa Chiva, *guristă*.

Ce om de petrecere era domnul avocat Clănţău! Şi bun la inimă şi darnic! Cum ştia el să sufle foc în Lache Chioru, aruncându-i, din când în când, câte un leu sau doui şi odată chiar o patacă de cinci lei.

Lache îi cânta întâi, cântece de inimă albastră, şi de lume: "Bine e cu nevestică, dar să ai şi ibovnică; ne-vasta te primeneşte, ibovnica te iubeşte". Pe măsură ce se deşertau oalele cu vin, Lache o da în cântece mai fără perdea: "De la noi a treia casă, mă roagă vecina noas-tră, s'o fac din fată nevasta". La urmă, când era la spar-tul petrecerei, Lache începea cu cântece patriotice. Lui Clănţău, deşi nu era moldovean, îi plăcea mai mult, cân-tecul regimentului Putna, ce-a fost la război şi a luptat cu turcul, unul contra doui. Dar stihurile din urmă:

Viteji pe-atuncea, mândrii dorobanţi
Ne-au dat libertatea, că eram în lanţ.

Lache Chioru şi Chiva, neştiutori de carte, nu numai de note muzicale, le prinseseră după ureche, dar greşit şi le cântau:

Vitejii pe-tuncea, mândrii dorobanţi
Au avut dreptate a cere un lanţ.

Dar cine era să se mai osteniască atunci, să dea de rostul unor stihuri mahalageşti, scâlciate şi acelea, ca nu mai aveau nici un înţeles, când aveai dinainte, raţă friptă, pe varza calită şi pastramă de capră, crestată cu custura şi pârpalită pe jăratec de coardă de viţă, iar ţuica de caise şi mai ales vinul de la Murfatlar, mai târziu vestit în întreaga ţară, curgea gârlă.

Se încingea apoi o horă, pe urma o da în sârbă, în chindie şi "bătuta", de duduia pământul şi răsunau viile.

—Zi-i, mă Lache, că vreau să mă *atac*"—chiuia dom-nul avoc[illegible] Lache abia-i ţinea han-gul, di[illegible]e Clănţău tropăia, săria, cio[illegible]de de la ghete între ele, se învârtia roată, b[illegible]nd apoi pe loc, de culca şi strivia iarba, când juca sârba sau bătuta. Bietul Lache, chior, sfrijit şi amărât, se uita la Clănţau, rotofei, ru-men şi vesel şi-şi spunea că *atacul*—cum i se zicea pe atunci, tuberculozei—cu greu s-ar putea lipi de domnul avocat Clănţău, chiar dacă ar vrea el să-l capete, aşa după cum chiuia la joc; dar par'că poţi pune temei pe ce vorbeşte un avocat şi poţi ghici ce are el de gând să facă?

Odată, pe când Clănţău era la petrecere, la vie, a venit gâfâind Băncilă, factorul, trimis de domnul Mocanu, şeful Poştei, cu rugămintea să vie *urigent* la Oficiu, că-l "chia-mă Constanţa la telefon". A venit Clănţău în grabă, la poştă şi după ce a vorbit la telefon—se vede treba că vestea nu a fost bună—s-a aşezat la biroului şefului, şi-a scos cravata şi gulerul de la gât—purta guler tare, scro-bit şi răsfrânt, la amândouă capetele, *cassé*, cum se spu-nea, după moda de Paris—şi i-a cerut lui Băncilă condei şi cerneală. Apoi, tacticos, a scris pe partea dinăuntru a gulerului, o scrisoare soţiei sale; iar pe partea dina-fară, adresa de la Constanţa. L-a dat şefului să-l cân-tariască, a cumpărat mărcile trebuitoare, le-a lipit şi a predat apoi *corespondanţa*, adică gulerul, cerând şefu-lui să-l expedieze, cu primul tren.

—"Ce ne facem, Băncilă, cu cartea asta poştală", i-a spus şeful poştei factorului, după ce Clăntău plecase din nou la vie, să continue petrecerea întreruptă. "N'o s'o primiască la *ambulanţă*—la vagonul poştal—şi ne facem şi de pomină în poştă, primind şi predând o asemenea corespondenţă". Băncilă, factorul, deşi nu avea decât atâta carte, câtă-i trebuia, ca să citiasca adresele de pe scrisori, avea întotdeauna idei ingenioase şi planuri is-cusite; dar de data asta nu-şi făcuse socoteala şi cu Clănţău.

—"O copiaţi domniavoastră pe o carte poştală des-chisă, domnule şef"—a răspuns Bancilă—şi o expediaţi adresantului. "Pierdeţi cinci bani"—acesta era costul unei cărţi poştale deschise, pe atunci—"dar ieşim din încurcătură şi nu ne mai facem de râs la ambulanţă".

Aşa a şi facut şeful poştei; dar când Clanţău s-a în-tors la Constanţa şi a văzut cartea poştală şi semnătu-ra lui scrise de altă mână, a sărit în sus, ca muşcat de sarpe.

—"O să-i învăţ eu minte pe domnii de la poşta din Murfatlar, să mai violeze secretul corespondenţei", de-clama Clănţau, în camera avocaţilor, la barou. "O să le arat eu ce înseamnă articolul 25 din Constituţie. Dau telegramă la Rege, la ministerul justiţiei, la cel al lucră-rilor publice, că P. T. T.—eul violează Constituţia ţarei."

Cum ar fi putut susţine domnul Mocanu, şeful poştei din Murfatlar, că nu a citit corespondenţa lui Clănţău, când a şi copiat-o înainte de expediere! Noroc că prie-tenul său, domnul Ghiţescu, oficiant la P. T. T. din Cons-tanţa, a întârziat la telegraf telegramele de protestare ale lui Clănţău şi a chemat telefonic la Constanţa pe colegul său, încunoştinţându-l de primejdia ce-l paşte. Domnul Mocanu a venit cu primul tren şi de la gară, s-a dus într'o birje, repede, de-adreptul la Clănţău acasă. Deşi înzestrat de Dumnezeu, din belsug, cu duhul blândeţei şi darul convingerei şi împăciuitor din fire, ca orice moldovean, totuşi cu mare greutate l-a îndu-plecat pe Clănţău, să-şi retragă telegramele cu pricina, de la poştă.

Altă dată, spre seară, cam pe la ceasurile cinci ş[i ju]mătate, în toama, după o petrecere la cramă, înce[pută] din ajun, de se dusese pomina de ea, Clănţău a veni[t la] gară, cu tot alaiul şi cu Lache Chioru, cu dibla, după [...]

—"Şefule"—l-a întrebat el pe domnul Paulescu, şef[ul] gărei Murfatlar—"trebuie să plec urgent la Constanţa. Ce tren trece mai curând?"

—"Aveţi, domnule avocat", i-a răspuns şeful cu de-ferenţă, "pe 84, la ora şase, dar nu opreşte aici, că este expresul de Berlin; trebuie să asteptaţi pe 128, la ora nouă, acceleratul de Bucureşti. Are un minut oprire.

—Să opriasca, şefule, expresul, că trebuie sa plec ime-diat, dupa cum ţi-am spus. Ce, vrei să merg cu carul cu boi?"

Cum nu erau, pe vremea aceia automobile, iar *men-zilul*—poşta turcească, pe drumul Cernavoda—Kiustenge, cu cai de olac la Murfatlar, îşi trăise de mult traiul, nu mai era alt mijloc de călătorit repede decât trenul.

—"Asteptaţi pe 128, domnule avocat", mai propuse împăciuitor şeful gărei, neştiind cum să-i intre în voie.

—"Bine, şefule", răspunse Clănţău, prefăcându-se re-semnat şi mulţumit de propunerea domnului Paulescu, "aştept şi acceleratul, cum mă povăţuieşti dumneata; dar până vine, mai am o treabă cu drumul de fier al dumitale: să-mi expediezi cu mică viteză, la Predeal, în vamă, scobitoarea asta"—şi Clănţău scoase din buzu-nărelul de la vestă, o scobitoare tăiată în pană de gâs-ca şi o dădu şefului de gară. "Până la sosirea accele-ratului, ai vreme să-mi faci scrisoarea de trăsură şi for-mele pentru vamă şi export. Vezi să mi-o cântăreşti drept, să nu plătesc transport şi vamă, pentru greutate mai mare decât trebuie. Şi *nota bene*, că e cu mică vi-teză, fiind-că e mai eftin."

—"Dar, domnule avocat", se rugă seful, "nici nu pot să vă eliberez bilet de tren, pentru expres şi dacă va urcaţi în el fără bilet, sunteţi taxat ca *fraudulos* şi vă expuneţi şi la proces. Casa gărei n'are bilete pentru ex-pres", mai repetă şeful garei, crezând ca acest argument feroviar, coroborat cu cel penal, îl va face pe Clănţău să renunţe la oprirea expresului la Murfatlar şi ca ur-mare nemijlocită şi la expedierea scobitoarei.

—"Nici o grije, şefule", raspunse liniştit şi zâmbind cu înţeles, Clănţău. "Am abonament de serviciu, clasa întâia, ca avocat al Statului, pe'ntreaga ţară, pe toate liniile şi la toate trenurile. Cât pentru proces, să mi-l facă drumul de fier, dacă pofteşte. Asta aştept şi eu."

Domnului Pavelescu i-a pierit graiul de uimire. Pri-via, ca'n pierzanie, scobitoarea, privia cu respect şi ad-miraţie, pe Clănţău, privia nedumerit şi îngrijorat *de-cimalul* din sala de aşteptare a gărei şi nu ştia de unde şi cum s'o înceapă. Pe de-asupra îl mai frământau şi gândurile, că dobândise cu mare greutate, cu rugămin-ţi şi plocoane, făgăduiala inspectorului de mişcare, că va fi mutat la Bucureşti. Şoţia sa, doamna Lucreţia Pa-velescu, bucureşteancă, îi impusese mutarea, fiind-că nu vroia, zicea ea, ca ultimii ei ani de tinereţe, care coincidau cu ultimii ani în serviciul drumului de fier, ai soţului său, mult mai matur ca ea, să şi-i petreacă în chiţumiile de locuinţe ale gărei. Ea avea de zestre, case frumoase, în mahalaua Filaret, cu o curte mare, cu ciş-mea şi grădina cu flori şi pomi roditori, pe câtă vreme, la Murfatlar, locuinţele funcţionarilor de la drumul de fier, construite de engleji, odată cu gara, erau nişte căs-cioare scunde, înghesuite una în alta, cu o curte cât o basma întinsă şi înconjurate cu un zid înalt, aşa ca întreg conglomeratul acela de clădiri meschine, parea un caravanserai persan. Tocmai acum venise Clănţau, sa-i strice, cu o scobitoare, tot rostul slujbei şi tihna vieţei. Nu-i mai rămânea alta şefului de gară, decât să-i facă pe voie, ca să nu-şi puie în primejdie mutarea la Bucu-reşti. A chemat pe domnul Onuşi, impiegatul de mişcare şi pe Tudor, acarul şi le-a dat ordin să puie semnalul roşu, de oprire, la amândouă intrările în gară şi pen-tru trenurile de la Bucureşti şi pentru cele de la Cons-tanţa, luându-şi el răspunderea, în caz de *raport* al me-canicului.

Când la ora şase fără un minut, expresul s-a ivit în zare, din spre izlaz, ocolind pe la poalele canaralelor şi mecanicul tocmai se pregătia, să mai măriască iuţeala, asa cum fac, de obicei, conducătorii de locomotive, de la trenuri rapide, plini de dispret, când trec prin gă-rile unde nu opresc, de-odată semnalul de distanţă, în-tors la roşu, l-a ţintuit pe loc, în trosnet metalic de va-goane tamponate cu violenţă şi lanţuri răsucite. Călă-torii, dupa ce şi-au revenit în fire, din zguduirea neaş-teptată, se îngrămădiau buluc, la ferestre, privind în-grijoraţi, în toate părţile, dar se liniştiră, când văzură pe şeful gărei şi impiegatul de mişcare, conducând ce-remonioşi şi deferenţi, pe un domn arătos, cu o geantă de piele scumpă la subţioară.

Clănţău s-a urcat, umflându-se în pene, într'un com-partiment de clasa întâia, unde zărise câţi-va prieteni ceace nu era lucru de mirare, el fiind cunoscut ca un cal breaz. L-a poftit, la despărţire, pe şeful gărei, să vie să-l vază, la birou, la Constanţa, *dacă va fi cazul*. Dom-nul Pavelescu i-a mulţumit de filotimie şi uşurat ca de o povară grea, i-a spus, în trecere, mecanicului, că opri-rea s-a făcut din ordinul lui, impiegatul de mişcare şi acarul raportându-i, că s-a constatat, în ultimul mo-ment, un defect la linie, care a fost reparat, dar e mai prudent să micşoreze viteza, până la ieşirea din staţie.

Deşi avea procese multe, totuşi Clănţău nu-şi luase nici un secretar. Unui coleg, care, odată, la o petrecere, îl întrebase cu o exagerată şi prefăcută mirare, cum se face că, un avocat de talia lui şi cu clientelă numeroasă, nu are, nu unul, ci chiar mai mulţi *colaboratori*, Clănţău îi răspunsese deschis:

—Fugi, *mon cher*, cu colaboratorii tăi. Secretar îmi trebue mie? Te pomeneşti că dau peste unul din *kindă-rii* ăştia nouii, cu carte şi mai mă fac şi de râs. Cu ju-decatorii, mai merge: n'au vreme să citiască dosarele, mai dorm în şedinţă; dar cu secretarul ori colaborato-rul, care-ţi cunoaşte dosarul pe degete, ce te faci, Ghin-cule, când te ia la discuţia pricinei, în fapt şi'n drept?".

Avea dreptate, să fie cu băgare de seamă, pe cine bagă în casa şi în birou şi cui dă dosarele şi clientela, pe mână. Tocmai veniseră la Constanţa câţi-va tineri jurişti, cu studii temeinice. Unul din ei era chiar *Doctor în Drept de la Paris*—cum scria pe o firmă de cristal aurit, cu litere mari, negre, bătută în zidul casei, în spre stradă. Dar—după cum spunea el—titlul de *Doctor* nu-i *procura nici un avantaj şi nici un client în plus*. Numai neplăceri, fiind-că îl mai sculau în miezul nopţei, che-mându-l la vre-o *facere*, când bărbatul, năucit de dure-rile soaţei, pornia zăpăcit, în căutarea unei moaşe şi

(*Urmează în pagina 10.*)

MURFATLAR

la vederea firmei cu titlul de *Doctor în Drept*, el nu ținea seama decât de partea ce putea să-i fie de ajutor. Ori îl rugau să vie degrabă, să scape de moarte, pe vre-un bolnav pe ducă sau vre-un altul, care începuse să dea sânge pe gură.

Se lipsise Clănțău de secretar sau alți colaboratori juridici, dar avea, în schimb, un samsar de procese, fără păreche: pe Iancu, zis *Basamac*, fost ajutor de notar, prin satele dobrogene, agent de percepție și supraveghetor—el zicea inspector—la Pescăriile Statului; iar când era "in *opoziție*"—tot după spusa lui—misit de cereale în obor, jălbar, prin preajma judecătoriei și căpetenie de bătăuși, fiind neîntrecut în mânuitul bâtei, al chinorozului și al tibișirului, în alegerile comunale. Rar hăitaș, care să aducă iepurele în bătaia puștei vânătorului, cum aducea Basamac, în biroul domnului avocat Clănțău, pe țăranul venit la Constanța, cu *procest*, la Tribunal ori alte treburi și necazuri, la Prefectură sau pe la alte autorități. Ca *post de observație*—cum spunea el—avea cârciuma de sub Hotel Central, așezată la întretaierea străzei principale, strada Carol, cu alte trei străzi și în locul geometric al cvartalelor de case și uliți, de unde avea vedere libera și putea supraveghia, în acelaș timp, gara, tribunalul, prefectura, poșta și strada principală, toate în apropiere, la o azvârlitură de băț, numai.

Țăranul dobrogean, când venia cu treburi, la Constanța, după ce-și lăsa caii și căruța, sub paza unui copil, la *Hanul Patruzeci de biserici* sau la *Hanul Leonida*, dacă venia de la el din sat, cu căruța ori când ieșia din gară, daca sosia cu trenul și se îndrepta apoi spre Tribunal sau spre Prefectură ori o lua spre *centru*, la *Ovidiu*, trebuia să treacă prin fața sau latura cârciumei de sub Hotel Central. *Direcția obligatorie de marș a inamicului*—cum spun cărțile de tactică militară—a țăranului, putem spune noi aici, era prin fața și sub privirea lui Basamac. In așteptarea vânatului, Basamac *evolua* cu țoiul de țuică în mână, între tejgheaua cârciumei, plină de farfurioare cu murături și mezelicuri, tăiate mărunt și ușa prăvăliei.

—"Bine-ai venit bade Gheorghe"—striga el vesel și prietenos, țăranului grăbit, la treburile lui—"când ai picat de la Caciamac?"

Dacă-l vedea îmbrăcat în șaiac și încălțat cu opinci de piele de porc, netăbăcită și cu părul pe ea, cu obiele de aba albă, până la genuchi, strânse cu târsâne împletite din păr de coadă de cal și răsucite în jurul fluierelor picioarelor, așa cum se purtau țăranii bulgari din Dobrogea, atunci Badea Gheorghe din Caciamac, se prefăcea în Bai Iordan de la Gargalâc; ori în Maxim Alexeievici din Jurilovca, dacă zăria vre-un lipovean, de multe ori beat și întotdeauna bărbos ori în Mehmet Acai, din Nazarcea, dacă vedea vre-un tătar cu fes și șalvari.

—"Păi, să avem iertare, da pe mine mă chiamă Ilie și sunt de la Carabacu"—răspundea întrebatul, mirat, de unde să aibă el prieteni la oraș.

—"Eh! așa te vreau, că mă luase gura pe dinainte: Badea Ilie de la Carabacu", striga mai vesel și mai prietenos încă, Basamac. Și după ce lăsa să treacă o fărâmă de timp, ca țăranul să se obișnuiască cu gândul cunoștințelor de la oraș și să se încredințeze pe deplin, în sinea sa, că așa o fi, că domnul ăsta îmbrăcat nemțește, o fi care-va cunoscut, îl întreba, cu prefăcută indiferență: "da cu ce treburi, pe la Constanța".

—"Ia, cu un *procest*" — răspundea necăjit țăranul — "ma amenință Statul cu deposedarea", își urma el mărturisirea, convins acum că, Basamac nu-i este numai un cunoscut oare-care, dar și un prieten bun și de mai multă vreme.

—"Dar avocat ai?" îl ispitia șiret și cu mai multă indiferență încă, Basamac.

—"Cum să n'am avocat, răspundea Ilie mirat și nițel supărat de o asemenea întrebare inutilă și jignitoare, fiind-că țăranul se socoteste cu totul străin de justiție, de tribunal și de judecători. El nu înțelege nimic din *tichia și rochia* judecătorilor, cum numește el *roba și toca* magistraților, nici din legile care îi iau pamântul sau îl osândesc la gloabă ori la pușcărie. Din toată *solemnitatea și majestatea justiției și a magistraților*, din tot *aparatul judiciar*, el nu are parte decât de trufie disprețuitoare, de nepăsare pentru soarta lui și de raceală. Nimeni nu pleacă spre el o ureche ascultătoare, nici nu arată vre-o dorință de a-l înțelege. De el nu se apropie și nu se uită la el, decât aprodul, care-i ia, cu japca, bacșiș, după ce judecătorii au rostit osândirea și-i spune în hiritiseli, că a câștigat *dreptul de apel*.

Pentru el, avocatul leagă și deslează toate. El vorbește, se zbuciumă, răsfoiește nervos și citește cu glas tunător, pravilele, legile și tot felul de cărți, legate în piele și cu slove de aur pe margine; iscodește, încolțește și batjocorește pe protivnic, se ceartă cu avocatul lui, de crezi că al lor e pamântul sau vitele ori pe ei îi amenință procurorul cu pușcăria și nu te îndoiești că vor ajunge dușmani de moarte și nu-și vor mai da ziua bună o viața întreagă. Vorbește umilit și dulcegăros judecătorilor despre *situația tragică și dezastroasă a clientului său* și de *dreptatea strigătoare la cer* ce o are, de se miră cum nu i-o dă președintele pe loc și se indignează de-și pierde răsuflarea, când aude pretențiile protivnicului sau ale procurorului.

—"Iși bătu limba, vere, săracu domnu avocat—își spun țăranii între ei, după proces și la aceasta joacă și bătut de limbă se reduce, pentru ei, dreptul, cu toate subtilitățile și interpretările lui, *dosarele, concluziile scrise* și *examenele în drept și fapt* ale pricinei.

"Am avocat, cum să n'am avocat", îi răspunse lui Basamac, Ilie convins că tocmind un avocat, a făcut tot ce trebuia, ca să câștige procesul. "Am pe... și spunea numele unui maestru al baroului, dar și mai mare maestru încă, în ale politicei.

—"Să nu te vază președintele tribunalului cu el, că ai pierdut la sigur *procestul*, îi șoptia Basamac misterios, la ureche, clipind apoi, din ochi, cu înțeles."

—"Dar de ce?" întreba Ilie, că dumnealui e avocat bun. Uite, pe vărul Tănase l-a scăpat de belea, cu pădurarii. Că spunea domnul șef al ocolului silvic, că-l învață el minte, să mai pască noaptea și pe furiș, caii în pădurea Statului și că nu se lasă el, până ce n'o face pe vărul Tanase, să înfunde pușcăria."

—"O fi fost el altă dată, o fi el și acum, nu zic ba", îi răspundea împăciuitor Basamac, dar adăuga și mai tainic: ce? nu ști nimic? N'ai aflat?

—"Nu știu nimic", răspundea cu nevinovăție Ilie și din ce în ce mai puțin sigur de el.

—"N'ai auzit *chestia*, cu cucoana președintelui?"

—"Nu", răspundea Ilie, intrat acum la mare îngrijorare, fiind-că țăranului nu-i prevestește nimic a bine, amestecul muierilor în treburile și socotelile omenești și mai ales în împărțirea dreptății. El socotește că muierea nu a lăsat-o Dumnezeu pe lume să facă alt-ceva, decât mămăligă și copii; iar dacă se apucă și de altele, ori iese treaba pe dos ori își pierde muierea mințile și o ia razna, ca oaia capie.

Pentru înțelegerea deplină a convorbirei dintre Iancu Basamac și Ilie din Carabacu, trebuie spus, celor ce nu au știut niciodată și amintit, celor ce au știut, dar au uitat, că, pe vremuri, unuia din președinții tribunalului din Constanța, i se întâmplase o nenorocire, despre care, filozofia de ștrapaț a târgoveților spune că e bine să nu afli, ori de afli, să nu vezi și de vezi, să nu crezi. Bietul președinte aflase, văzuse și dacă el totuși s-ar fi încăpățânat să nu crează, credea comisarul și procesul lui verbal. Se vorbia de această întâmplare în tot județul, dar în privința *complicelui*—cum spune pravila—umblau mai multe zvonuri și ca de obicei, lumea da mai multă crezare celui mai îndepartat de adevăr.

—"Păi dumneata, bade Ilie, n'ai auzit"—îi șoptia Basamac tot mai tainic, dar și cu o nuanță de compătimire, în care era și puțină i n d i g n a r e, față de ignoranța țăranului—"că pe avocatul dumitale l-a prins președintele tribunalului, la cucoana lui?".

Cât era de străin Ilie de ce se întâmplă la târg și cum își petrec timpul boierii, rămânea totuși, pe gânduri. Noutatea era atât de neașteptată, încât nici nu-i venia în gând să-i răspundă lui Basamac, că avocatul lui nu ar putea fi în stare de asemenea ispravă, chiar dacă diavolul i-ar fi răscolit măruntaiele și i-ar fi rătăcit mintea. Sau dacă-i venia în gând că, în mod firesc, una ca asta e cu neputință, își spunea, ca orice om pățit, că s-au vazut alte bazaconii, mai boacăne ca asta. Incepea să se facă la față de culoarea pamântului ce vroia să i-l ia Statul și cădea pe gânduri, rumegând tot felul de planuri. Il scotea repede, din încurcătură, Basamac, care-i ușura mâhnirea, îi da inimă și-l hiritisia de întâmplarea fericită, care i l-a scos în cale.

—"Ai avut noroc, bade Ilie, că ai dat de mine"—îi spunea el, bătându-l prietenos, pe umăr. "Hai cu mine, la domnul avocat Clănțău, că ăsta te face cu moșie și lasă-l pustiului pe avocatul dumniatale că -ți pierde pamântul și e păcat de dumneata și de copii."

—"Pai i-am dat și *afturile*, gemea țăranul când, urmând pe Basamac, cu pași ca de condamnat la moarte, în drum spre locul de execuție, se trezea în salonul de așteptare al biroului domnului avocat Clănțău."

—"Nici o grije de ele, că ți le scoate domnul avocat și din fundul mărei", îl asigura Basamac și intra în biroul lui Clănțău.

—"Să trăiți, c'coane", îi spunea Basamac cu o exagerată deferență, ca de vistavoi, v-am adus un client, un pretin al meu, de pe când eram ajutor de notar în sat, la el, la Carabacu și vă roaga să-l primiți și să-i luați "procestul", că, să [illegible] ar Clănțău, pe cât de bu[illegible] el cu țăranii, pe atât de bănuitor, prudent și puțin darnic, când era vorba de clientelă adusă de Basamac, îl întrerupea brusc, fiind-că îi cunostea năravul: onorarul se micșora pe măsură ce prietenia lui Basamac cu viitorul client era mai mare sau rudenia mai apropiată. La drept vorbind onorarul plătit de client era neschimbat, dar *cusurul* dintre ce scotea clientul din pungă și ce primia avocatul de la samsar, rămânea pe seama lui Basamac.

—"E în uniformă?", întreba Clănțău glacial și solemn, pe Basamac, care ar fi vrut să mai lungiască povestea clientului. In asemenea împrejurări, Clănțău, înainte de *speță* și obrazul clientului, vroia sa afle, dacă acesta are parale, fiind-că prin *uniformă*, el înțelegea banii, care sunt toți la fel, cum sunt și uniformele.

—"In uniformă, să trăiți, c'coane", răspundea cu hotarâre Basamac, "că de alții nu aduc niciodată pe aici".

Ilie, adus în fața lui Clănțău, îi povestea toată tărășenia procesului, cu *apel închis* și a l t e chițibușuri și șiretlicuri, o adevărată tactică mongolă în materie de procedură civilă, foarte în uz, în procesele țărănești, când e vorba de pământ; dar nu uita *afturile* lui.

—"Ți le aduc eu la tribunal, la termenul viitor"—îl asigură Clănțău, după ce încasa acontul, pentru proces. "Fiind-că"—spunea el cu convingere și sinceritate, parafrazând o lozincă—pe atunci nu se cunostea cuvântul *slogan*—ce apărea zilnic în "Universul", cum că *reclama e sufletul comerțului*, "pentru avocat, *acontul e sufletul procesului*".

* * *

I-A fost ursit, se vede treaba, domnului avocat Clănțău, ca în Murfatlarul lui drag, cu țăranii rumâni —chipuri vii scoborâte de pe columna lui Traian— vârtoși cum e cremenea și hârsiți cu necazurile și tării lui liniștiți, demni și solemni ca niște emiri, cu vinul bun, de credeai că trece de-adreptul în sânge, de cum îl lăsai sa alunece pe gâtlej și țuica de caise, ce te înfierbânta ca o dogoare de dragoste, cu Lache Chioru cu dibla și fie-sa Chiva *guristă*, acolo să-și petreacă cele din urmă clipe din viață.

In zorul unei zile de primăvară, când grâul se înspicase bine, iar orzului începuse să-i dea mustățile, o ceată de târgoveți, în cap cu Clănțău, sosise cu trenul de la Constanta și umplea peronul garei Murfatlar de larmă, de răsete și de voie bună. Erau îmbrăcați în straie verzui, croite în chipul uniformelor militărești, încinși cu cartușiere și purtând genți și arme de vânătoare. O haită de copoi și prepelicari acoperia din când în când, cu lătrăturile ei voioase de câine ce simte mirosul vânatului, răsetele și glumele vânătorilor.

Mânat de pornirea lui firească, domnul avocat Clănțău ieșise în dosul gării și vroia s'o ia la stânga, pe șosea, spre sat, asa cum facea întotdeauna, când venia la Murfatlar; dar tovarășii lui de vânătoare temându-se că dacă se duce Clănțău în sat, o să întârzie stând de vorbă și ascultând păsurile oamenilor, până ce-o să umple pe puțin trei foi din *tefter*—cum numia el glumeț agenda lui de avocat—și fără *șueta* lui, vremea o sa treacă greu, chiar dacă o sa cază vânat berechet, l-au întors din drum, aducându-l din nou în mijlocul lor. Clănțău, mai cu binișorul, mai luat cu zorul, dar ceremonios, de subțioară, mai cu znoave și brașoave, a trecut împreună cu ceilalți vânători drumul de fier. Luând-o apoi pe la poalele *bairului* cel mare, au ieșit în drumul, ce ocolind pe la marginea pădurei, duce la Osman-Facă. Ajunseră la șanțul despărțitor, năpădit de buruiene și lăstari și năruit pe alocurea. Incepură să treacă în pădure, care sărind șanțul, care lăsându-se binișor în fundul lui și urcând pe urmă, acățându-se de lăstari și de buruieni.

—"Acum sa te vedem, Maestre", îi spuse glumeț lui Clănțau unul din vânatori, supleant la Tribunalul din Constanța, flăcău tânar dar serios, abia întors de la Paris, de unde venise tobă de carte. "Sărim obstacolul, cum sărim peste articolele de cod și principiile de drept, la tribunal?", mai urmă el ironic, făcând aluzie la ultima pledoarie a lui Clănțău, când tânarul magistrat, însărcinat de Presedinte cu *redactarea sentinței*, care consacra înfrângerea lui Clănțău, îl trecuse prin tarbaca pravilelor și principiilor de drept, ca pe sub tot atâtea furci caudine. Il mai privi odată cu coada ochiului, își luă avânt și într'o clipă fu de partea cealaltă a șanțului, în pădure.

Clănțău tocmai cauta din ochi un loc, unde pamântul prăvălit și lăstarii sa facă trecerea mai lină; dar înțepat de gluma magistratului, vru să-i arate că, pentru el, toate obstacolele sunt la fel. Deși om matur și bine în carne, nu vru să se lase mai pre jos decât tânarul și proaspatul împărțitor al dreptății. Iși făcu vânt și el, vrând sa sară peste șanț, dar nu ajunse decât cu un picior în buza lui. Rămase legănându-se într'un vârf de ghiată înfiptă în marginea șanțului și când, după câteva clipe de echilibru instabil, vru să-și aducă și celălalt picior și să treacă în pădure, marginea se surpă sub greutatea lui și Clănțău se prăvăli spre fundul șanțului. Instinctiv se acăță cu amândouă mâinile de lăstari și de burueni, dar cum pușca, ce-i căzuse de pe umăr, își încurcase cureaua printre crăcile lăstarilor, lăsă lăstarul dintr'o mână și cu cealalta trase cu nadejde arma spre el. Se auzi un pocnet, ce făcea sa vuiască pădurea: pușca se descărcase prin amândouă țevile, în pieptul lui Clănțău. I-au sarit de grabă, în ajutor, ceilalți vânători și l-au scos cu mare bagare de seamă, din fundul șanțului, unde căzuse în nesimțire. A mai întredeschis pierdut, ochii, a mai murmurat câte-va șoapte neînțelese și apoi domnul avocat Clănțău și-a dat sufletul, fără să-și mai vie în fire.

Tot satul, în frunte cu Părintele Ciocan și Hogea Cantemir, cu primarul și notarul, s-a adunat tăcut și trist, în jurul trupului neînsuflețit al lui Clănțău. Tăpăloagă, *majurul*, șeful postului de jandarmi, n'a vrut sa facă nici o cercetare, de cum s-a petrecut *cazul*, ca sa încheie cuvenitul *proces-verbal*; iar Vălătuc, agentul sanitar—*doftorul*, cum îi spunea lumea în sat—s'a închinat a îngenuchiat cu grije lângă trupul lui Clănțău și și-a lipit binișor urechea de pieptul lui. A ascultat câte-va clipe, în timp ce lacrimile îi înrourau ochii întristați, s-a ridicat în picioare, s-a închinat din nou și întorcându-se spre oameni, a spus cu glasul sugrumat de durere: "acum, fraților, Dumnezeu să-l ierte".

—"Dumnezeu să-l ierte" au răspuns Parintele Ciocan, închinându-se și Hogea Cantemir, trecându-și mâinile pe față și netezindu-și obrajii, asa cum e închinaciunea tătărească și după ei întregul sat, îndurerat, ca de pierderea unui copil drag.

Va urma.

CALATORUL

Iți stau în drum: o casă, iar drumu-i veacul meu.
Ești osândit, o Doamne, să rătăcești mereu.
Și pragul meu, smeritul, să nu mi-l poți atinge
Că inima-mi te roagă, dar mintea te respinge.
E roaba ta'nlăuntru și ți-a gătit de mas.
Din besna depărtării te-apropii pas cu pas.
Te-așteaptă moale, caldă, odihna de pe laiți
Și fumegă albastru tămâia în opaiț...
La ușă stă zăvodul și mârâie rânjind
Cu colți ca niște țurțuri de ghiață, scârțâind,
Sfărâmă argumente de oase împotrivă-ți...

Tu tremuri, Doamne, 'n poartă, pătruns de ger și crivăț
Inc'o nădejde moartă pe firul mort înnozi—

La casele vecine te-așteaptă alți văvozi.

Nichifor Crainic

SUFLETUL

Mă duceau pe umeri de viu
Relele la cimitir în sicriu...
Pe urma mea căințele, rar,
In pas cu clopotul mortuar:

Doar că mi-au pus la cap o făclie
Depe câmpurile de bătălie...
In urma mea speranțele, rar,
In pas cu cântecul funerar!

Ai! gândul care'nflorise apusul
Mi-acoperea cu genele plânsul,
Norii care'ngenaseră soarele

Mi i-au închis în ochi bocitoarele!
Doamne, iată, plouă și ninge...
Sufletul de nu mi s'ar stinge!

Ion ȚOLESCU

Inmormantarea fratelui capucin Irimia Valahul

de Grigore Manoilescu

Napoli, Martie 1625.

CAND a trecut Fra Geremia Valacco la o viață mai bună, au ținut sfat mai marii mânăstirei ce să facă și cum să pregătească toate pentru prohodul și înmormântarea de a doua zi, siguri fiind că va fi plină biserica de oameni, ba poate nici n'a încăpea în ea atâta lume câtă va veni. Și mai știau călugării că la prilejuri ca acestea ușor se nasc neorânduieli atât de mari încât ajung să tulbure "la publica quiete", liniștea publică, de care atâta grijă aveau slujbașii spanioli.

Se sfătuiesc ei deci să trimită chiar atunci seara pe cineva la curtea Vice-Regelui, Antonio Alvarez de Toledo duce de Alba, ca să roage să vină a doua zi câțiva halebardieri din garda lui personală, "Guardia Svizzera", pentruca pe de o parte să cinstească astfel pe capucinul mort cu nume de sfânt, iar pe de alta să fie spre luare-aminte celor cari s'ar arăta gata de tulburări. Iară alți ostași din miliția regală nu era rău să se afle pe undeva prin apropiere, gata să sară la nevoie.

In timpul acesta câțiva frați se osteneau cu multă și cucernică grijă să scalde după obiceiu trupul bătrânului și să-l îmbrace într'o altă rasă. In mâna stângă i-au pus o cărticică cu "regola" lui San Francesco, acea rânduială pe care Fra Geremia nu o știuse ceti, dar pe care o păzise cu sfințenie și în faptă și în duh; în mâna dreaptă i-au pus Sfânta Cruce.

Rasa pe care o folosise Fra Geremia în anii din urmă o ia părintele provincial, Francesco da Caiazza, și chiar atunci noaptea pune să o taie frații în mici bucățele, unele numai cât unghia și chiar mai mici, ca să poată dărui câte o bucățică macar celor mai deseamă din câți îi ceruseră și aveau să-i ceară relicvii dela Fra Geremia. Capucinul însă îl descoasă—va fi fost capucinul acela mai nou de care râseseră frații acum câțiva ani—și îl strânge la un loc cu mantaua și cu sandalele, ascunzându-le bine cu gândul să le păstreze între lucrurile cele mai de preț ale mânăstirei.

Isprăvindu-se pregătirea mortului, se adună toți frații câți se aflau în mânăstire, se înșiră frumos pe gang doi câte doi și așteaptă cu lumânări în mână să-l străjuiască până la capela infirmeriei. Și nu se aflau orânduiți numai frații sănătoși, ci și toți bolnavii îngrijiți de Fra Geremia, care se adunaseră cum putuseră la uși sau în paraclis ca să-și mai vadă odată prietenul. "Cine ne-o mai îngriji ca el?" se văitau care mai de care.

Hotărâse părintele stareț să-l privegheze în paraclisul bolniței până dimineața frații anume rânduiți pentru aceasta, împreună cu aceia care de bună voia lor doreau să o facă. Dar n'a avut mortul parte de potolite rugăciuni și de domoale cântări de psalmi, ci chiar din noaptea aceea i-a fost dat să înceapă plimbările dintr'un loc într'altul.

Dacă dinlăuntrul mânăstirei izbutiseră călugării în cele din urmă să îndepărteze pe mireni, jos în biserică rămăsese și peste noapte multă lume și mai ales multe femei cari nu se puteau mângâia că, din pricina rânduielilor care nu le îngăduiau să treacă pragul mânăstirei, n'au avut parte să-l mai vadă viu pe Fra Geremia. Cum în biserică nu erau numai femei din popor, aflându-se între ele și multe nobile doamne, pomenindu-se anume de principesa de Rocca Romana, Donna Virginia Belprato și de mama ei, Donna Costanza di Laonia contesă de Aversa, care nu voiau cu nici un chip să plece acasă până n'or săruta mâna sfântului, se hotărăsc mai marii mânăstirei să le facă pe plac și să coboare în biserică trupul lui Fra Geremia. Dar pun condiție anume ca nimeni să nu taie nici un fir de păr din barba sfântului și nici un petecuț din rasa lui.

Ca să facă deci pe placul lumii care aștepta, cam pe la ceasul întâi de noapte au scos frații mortul din paraclis și l-au coborât pe scări în biserica cea mare, unde l-au așezat drept în mijloc, în fața altarului. Doamnele și femeile toate au început a trece una câte una să se închine și să sărute cu multă evlavie mâinile și picioarele lui Fra Geremia. Se pare însă că uitaseră tare repede făgăduința dată, așa încât principesa de Rocca Romana scoate pe furiș un foarfece anume pregătit și vrea să taie câteva fire de păr din barba sfântului. Părintele provincial se aștepta se vede la așa ceva, că sta pândind, făcând el însuși de strajă lângă năsălie, așa încât îndată a sărit s'o oprească, trebuind să se mulțumească principesa doar cu o fâșie de pânză cu care erau legate picioarele mortului.

După ce s'au închinat toți cei aflați în biserică au urcat frații din nou mortul în paraclisul bolniței. Povestește Fra Francesco da Napoli, Cisaletto, că în cursul nopții vrând el să taie o unghie dela piciorul mortului ca s'o păstreze ca pe-o sfântă moaște și lăcomindu-se să o taie cât mai adânc, până la carne, i-a alunecat cumva cuțitul și a intrat tăiușul în degetul mortului. Din care deget a început să curgă sânge ca din om viu, lucru ce pe toți frații ce privegheau i-a minunat.

Nici nu răsărise încă soarele a doua zi, Joi de dimineață, și tot drumul dela "Studij", Muzeul Național de astăzi, și până la poarta mânăstirei Sant'Eframo Nuevo, închisorile de azi, se umpluse de oameni cari grăbeau să se întreacă unii pe alții ca să prindă un loc mai bun. Dar zădarnică le era graba, că alții fuseseră și mai harnici, așa încât biserica se umpluse de cu noapte. Neaflând noii veniți loc în biserică, rând pe rând s'a umplut și "chiostro exteriore", curticica de lângă poartă, unde se vedeau chiar și femei intrate acolo în ciuda tuturor rânduielilor, și "chiestro interiore", curtea cea mare din mijlocul mânăstirei, ba chiar și tăpșanul din fața bisericei. Și mulțimea nu mai contenea venind, care lucru pe de o parte îi bucura pe frații capucini, arătându-se cât de iubit era Fra Geremia al lor în oraș, iar pe de alta îi îngrijora, gândindu-se cum vor putea stăpâni ei atâta amar de oameni.

Deocamdată mortul era încă la adăpost, în paraclisul bolniței. Mai rău era că halebardierii făgăduiți de Vice-Rege nu se arătau iară mulțimea, liniștită și cuvioasă la început, pornea a se tălăzui și a murmura. Ca s'o potolească, au dat frații de știre că vor purta peste tot trupul lui Fra Geremia, așa încât fiecare va putea să-l vadă, fie în biserică, fie în curte, fie chiar în drum, oriunde s'ar afla. Dar în acelaș timp au repezit un frate mai tânăr și mai iute de picior până la "Studij", unde-și avea cazarma "Guardia Allemana", și au cerut căpitanului să trimită îndată ostași sus la mânăstire că s'a strâns lume de pe lume, așa încât nu se stie ce răzvrătire se poate isca din nimica toată.

Abia într'un târziu, când se ridicase soarele bine sus, dacă a venit și "Guardia Allemana" și au venit și halebardierii din "Guardia Svizzera" au putut întocmi capucinii frumos și ducând mortul prin gangurile bolniței l-au scos în curtea cea mare, unde nu era prea deasă mulțimea, și trecând prin curtea cea mică au ieșit pe poartă în drum, pe tăpșanul din fața bisericei.

Mulțimea se arăta liniștită și cuviincioasă, deschizând de bună voie drum cortegiului. Cum se arăta năsălia dusă pe umeri de capucini, și bărbații și femeile și copiii cădeau cu toții în genunchi și se băteau cu pumnii în piept implorând "Grazie!" "Grazie!", tot așa cum făceau când erau scoase prin târg sfinte moaște sau icoane făcătoare de minuni. Iar când ajungea mortul în dreptul lor strigau cu glas mare:

—"Santo Geremia, prega per noi!"

—"Sfinte Irimie, roagă-te pentru noi!"

Făcând ostașii și călugării strajă deasă cot la cot în jurul mortului, nimeni nu putea să se apropie de el și să-l atingă cu mâna, cum ar fi vrut cu toții. Doar câțiva, mai pricepuți în asemenea lucruri și mai îndrăzneți, atârnau de o sfoară legată în vârful unei trestii lungi, cu care veniseră anume pregătiți de acasă, iconițe, cruciulițe și metănii cu care, peste capetele călugărilor și oștenilor, atingeau trupul lui Fra Geramia ca să le sfințească. Undițele acelea se coborau și se ridicau într'una făcând un fel de gard mișcător în jurul năsăliei, dar nu supărau pe nimeni, fiind de toți cunoscut acest obiceiu.

Când au vrut însă capucinii să intre cu alaiul pe ușa bisericei, atunci au început greutățile, că toată mulțimea de afară voia să intre și ea odată cu mortul, ba chiar să se strecoare înainte, iară biserica era plină ochiu. Cu mari osteneli au izbutit călugării în cele din urmă să intre cu mortul în biserică și dacă n'ar fi fost soldații să mai facă loc și cu coatele, după obiceiul lor, la nici un capăt nu s'ar fi ajuns.

Cu chiu cu vai au așezat capucinii năsălia în mijlocul bisericei, s'au înșirat preoții de-a dreapta și de-a stânga și au dat să înceapă prohodul, cântând după cuviință psalmii. Dar n'a fost chip să urmeze, căci dinspre ușa bisericei se ridica larmă ca în piață, într'atât împingându-se și îndesându-se lumea "che poco mancó fra lo strepito, e'l rumore che non si venisse alle violenze, niuno portando all'altro rispetto"—"încât puțin a lipsit în sgomotul și vâltoarea aceea să nu se încaiere, nimeni ne mai ținând seamă de alții".

Degeaba încearcă să-și ridice glasul călugării; cântarea psalmilor nu mai putea acoperi larma celor ce se tot îndeseau și împingeau certându-se. Incetul cu încetul cercul din jurul năsăliei se micșoreaza tot mai mult, călugării sunt striviți și dați la o parte de valul mulțimei, nici chiar soldații nu mai pot ține piept, iar norocoșii ajunși lângă sfântul lor după multă luptă și înbulzeală nu se mulțumesc să-i sărute mâinile și picioarele, ci încep să taie bucățele din rasa cu care era îmbrăcat Fra Geremia. Deși îl împingea mulțimea când într'o parte când într'alta, părintele provincial, Padre Francesco da Caiazza, nu se da dus de lângă mort. Om potolit și înțelept, el își ține o vreme firea și caută să domolească cu vorbe bune pe cei mai înverșunați, dar când vede pe un tânăr întinzând cuțitul să taie nu din haină ci din carnea mortului, nu se mai rabdă și începe să strige la toți în gura mare, în mijlocul bisericei.

O clipă mulțimea trezită din aprinderea ei se potolește, soldații și călugării izbutesc să facă din nou zid în jurul năsăliei și cu mare greu ajung chiar să o tragă mai înapoi, până în spatele grilajului care desparte restul bisericei de altarul cel mare, "dentro i cancelli dell'altar maggiore". "Gândul nu era rău" spune un martor, "dar nu putea folosi mult", mai ales față de o mulțime italiană înfierbântată. Unii se cățărau peste grilaj, luptându-se cu soldații; alții, mai șireți, găseau loc să se strecoare prin capelele de pe latura stângă a bisericei și trecând dintr'una într'alta prin ușițile mici de pe laturi pătrundeau totuși până în fața altarului mare. Prinzând de veste frații și închizând trecerea prin capele, stăpânesc din nou mulțimea și preoții pot începe din nou să se pregătească de prohod.

Povestea cinzeci de ani mai târziu "Don Bernardus Nali, Baro Tepoli, nobilis Ragusaeus" ba chiar dădea mărturie sub jurământ, că neputând părintele stareț să scape de stăruințele unui cavaler—care pare a fi insuși Nali—; se hotărăște să prindă clipa aceea mai liniștită și să-i facă pe plac, tăind pentru el o unghie dela piciorul valahului sfânt. Se vede însă că, după pilda lui Fra Francesco Cisaletto, unghiile fuseseră tăiate toate încă de cu noapte, așa că trudindu-se părintele stareț să așchieze încă un firișor de unghie, nimerește și el cu cuțitul în carne. Spre mirarea tuturor, deși trecuse aproape o zi dela moartea lui Fra Geremia, curge iarăși sânge roșu, ca și astă noapte.

Cuprins și el de aprinderea mulțimei în fața unui asemenea fapt neobișnuit, cât era Padre Bernardo de filosof și de logician, nefiind însă mai puțin om al credinței și fiu al Neapolului, își moaie batista în sângele roș-aprins și o ridică deasupra capului ca un drapel.

"Am văzut-o și era sânge proaspăt", jură Don Bernardo Nali.

Mulțimea tace o clipă, toți întind capetele să vadă ce se petrece, iar când înțeleg "izbucnesc în urale, în aplauze, în strigăte de bucurie, întrun singur glas de evlavie ce se înalță din tot poporul". Fiecare însă se străduia să vadă mai bine, să fie mai aproape, ridicau copiii deasupra capetelor, se cățărau unul în spatele altuia și erau din nou gata să doboare grilajul care-i despărțea de sfântul lor.

Văzând că nici în fața altarulul nu-i mortul la adăpost de dragostea nesăbuită a mulțimei, hotărăște părintele provincial să-l scoată cu totul din biserică și să-l ducă alături, în sacristia apărată și de opreliștea clauzurei și de o puternică ușă de stejar. Nădăjduiau capucinii că venind ceasul prânzului se va sătura mulțimea de așteptat și vor pleca mulți acasă, așa că ei vor putea scoate din nou în biserica mortul, prohodindu-l și înmormântându-l după rânduială și datină. Dar așa ceva nu era pe placul mulțimei. Ea își voia sfântul, voia să-l vadă, să-l atingă, să-i sărute mâinile și picioarele și mai ales voia să-i taie fiecare câte o bucățică de haină, așa că nimeni nu pleca ci tot alții noi veneau.

Intrați pe alte uși ascunse, bărbați mai cu trecere, nobili, dregători regești, judecători și preoți sunt duși pe ocolite, prin gangurile întortochiate ale mânăstirei până în sacristie, putând acolo să se închine în voie sfântului. Mulțimea din biserică însă, și nu mai puțin cea care umpluse curțile mânăstirei, ca și cea rămasă cu totul pe dinafară, se sbătea în loc strivindu-se fără rost, se întreba ce se petrece, cei din spate împingeau zădarnic pe cei din față, care la rândul lor, văzând că nu mai e sfântul în biserică, se osteneau să-și păstreze locul cucerit. Mai toți se certau între ei și murmurau laolaltă împotriva soldaților Vice-Regelui. Dar nu părea încă lucru cu primejdie "per la publica quiete", căci așteptau cu toții deajuns de potoliți pentru o mulțime napolitană, deși mulți nici nu știau bine ce așteaptă.

Nu numai mulțimea fără nume a poporului de jos era nemulțumită, ci nemulțumite erau și nobilele doamne care, neputând intra în sacristie din pricina opreliștei clauzurei, vedeau pierind și cea din urmă nădejde de a-l putea privi cel puțin mort pe sfântul lor, după ce nu le fusese dat să-l mai vază viu.

Toate stăruințele doamnelor or fi rămas poate zădarnice dacă n'ar fi sosit tocmai atunci, înaintea prânzului, donna Isabella Gonzaga, Principesă de Stiglino, însoțită de toată casa și curtea ei. Ne putând străbate careta până la poarta mânăstirei, oricât se străduiseră cei doi "battistrada" ajutați de oștenii și chiar de gentilomii principesei, fusese nevoită nobila doamnă să urce pe jos o parte a dealului străbătând prin mulțime. Când în sfârșit a intrat în biserică, socotind că s'au isprăvit plictiselile apropierei de plebe, a aflat că trupul lui Fra Geremia e dus în sacristie, dincolo de zidul nevăzut al clauzurei, zid de netrecut pentru femei, fie ele chiar prințese de sânge regal.

Era însă atât de mare cinstea pe care o făcea capucinilor nobila doamnă venind să le vadă sfântul, încât țin sfat mai marii mânăstirei căutând cum i-ar putea împlini voia. De dus mortul înapoi în biserică nu se putea din pricina mulțimei care umpluse acum și locul de dincoace de grilaj, până pe treptele altarului celui mare. Femeie în sacristia lor iar nu putea să între. Dar se găsește la toate răspuns când e bunăvoință.

Scot călugării mortul din sacristie, îl duc în corul cel mare și îl împing cu picioarele până la una din ușițele care dădeau din cor spre biserică. In chipul acesta trupul lui Fra Geremia rămânea îndărătul ușorilor ușei, la adăpost de năvala mulțimei, dar picioarele îi erau în biserică, înafara zidului clauzurei, așa încât principesa se putea apropia de mortul ei drag.

Douăzeci de ani îi fusese Valahul acesta neștiutor de carte nu numai îndrumător și pildă întru cele sfinte, dar mai ales prieten, ocrotitor și sfătuitor în toate grijile și necazurile lumei acestia. El îi tămăduise la boli nepoții și nora, el îi ușurase lui Don Giosefa drumul din urmă, el o mângâiase atunci când se stinsese cel din urmă vlăstar bărbătesc din neamul Stigliano, el o sprijinise în vremea procesului cel greu de moștenire, el adusese întotdeauna în casa lor pacea și voia bună.

Iară toate acestea nu le știa numai ea, ci le știau și frații capucini și dela ei orașul întreg. Mulțimea din biserică tăcuse și se potolise, numai ochi toată. Bătrâna principesă era scumpă la vedere și mulți napolitani acum o vedeau întâi. Era cea dintâi doamnă a regatului, care venea să se închine în fața celui mai smerit capucin. Ce-o să facă? O să-i sărute oare mâna?

Fra Geremia odihnea liniștit, cu chipul lui senin de bătrân frumos, cu buzele întredeschise într'un zâmbet care nici acum nu-l părăsea. Principesa avea groază de morți și chiar cu o clipă înainte i-o mărturisise lui Severini, spunând că niciodată n'a sărutat un mort, nici chiar pe cei din neamul ei. Dar Fra Geremia zâmbea ca și în viață, așa că închinându-se nepoata regilor și împăraților i-a sărutat cu evlavie mâna, fără un fior de teamă, iar trăgându-se înapoi a sărutat și piciorul care bătuse desculț prundurile din Țara Moldovii.

Mulțimea a scos un strigăt de mirare și de bucurie, un strigăt scurt, înfundat, sugrumat în gâtlej, rămânând înmărmurită. De data asta nimeni nu se mai împingea și nu-și mai făcea loc cu coatele. Se vedea o minuse mai neașteptată decât sângele care cursese adineaori roșu din degetul mortului.

Principesa n'ar fi vrut să se despartă de sfânt fără să ducă cu ea cel puțin câteva fire de păr din barba lui, dar mii de ochi erau ațintiți asupra ei și călugării știau ce-ar fi însemnat un asemenea început. I-au făgăduit deci că-i vor trimite acasă relicva dorită și cu mare greutate i-au deschis drum spre ușă dealungul celor cinci capele din "cornu Evangelii".

Pe când principesa de Stigliano cu toată curtea ei se strecura din capelă în capelă prin ușițile înguste, urmă-

(Urmează în pagina 12.)

Irimia Valahul

rită cu ochii mari de mulţimea bucuroasă că are cel puţin această priveliştе, cei din faţă au prins de veste că năsălia cu trupul sfântului în loc să fie scoasă acum în biserică, aşa cum nădăjduiseră, e trasă spre adâncurile mânăstirei. Ii cuprinde furia împotriva unei asemenea nedreptăţi şi încep să strige în gura mare. Cei din fund, deşi nu ştiau bine ce se petrece, încep şi ei să urle, aşa că toată mulţimea grămădită în biserică se învălmăşeşte din nou şi se frământă fără să ştie de ce.

—"Ascund sfântul!"—"Duc sfântul!"—"Fură sfântul!", încep să se lămurească strigătele.

—"Să ni se arate sfântul!"—"Să ne dea sfântul!".

Speriaţi că se şi porneşte rezmeriţa de care se temeau, ofiţerii spanioli, valoni şi germani ai Vice-Regelui ţin sfat cu călugării, cărora le era deasemenea frică să nu se întărâte mai rău mulţimea care începuse să strige că numai nobililor şi celor bogaţi li se arată sfântul. Socotind cu toţii c'ar fi mare primejdie să nemulţumească şi mai rău poporul, se hotărăsc să-i facă pe plac. După ce închid bine grilajele celor cinci capele şi le străjuesc cu soldaţi, strecoară cu greu din capelă în capelă pe uşiţele laterale năsălia cu mortul cel fără odihnă şi îl duc până în fund, lângă uşă, în capela închinată lui San Francisco. Cu bună pază de oşteni şi de călugări, deschid uşa capelei de alături numai cât să pătrundă un singur om şi mulţimea începe să treacă în linişte prin faţa lui Fra Geremia. Dar cu închinările şi rugăciunile pe care fiecare era doritor să le facă, lucrul mergea încet, iar mulţimea nemâncată şi frământată în fel şi chip începe iar să-şi piardă răbdarea. In capele, la adăpostul grilajurilor şi oştenilor, era deajunsă rânduială şi cine pătrundea acolo răsufla uşurat, dar până izbutea cineva să ajungă la uşa întredeschisă a capelei era un chin, căci se îndesau toţi fără rost, ghiontindu-se şi strivindu-se, gata de ceartă.

Şi poate tot s'ar fi petrecut în linişte toate, dacă nu se întâmpla minunea cu fetiţa cea chioară de un ochiu.

Cu multă greutate şi numai mulţumită ajutorului dat de "Admodum Illustra Donna Iulia Brancaccio delli Monti" şi de oamenii ei, izbuteşte Geromina Gagliardi, ajutată de sora ei Zenobia, să ducă până lângă trupul sfântului pe-o nepoţică de zece ani, Beatrice Gagliardin care nu mai vedea de loc cu ochiul stâng.

La început fusese numai o ceaţă uşoară şi ochiul fetiţei se înroşise, dar apoi mersese din rău în mai rău timp de un an şi jumătate şi cu toate îngrijirile medicilor dăduse în "unghia d'occhio". Aşa spunea medicul. Iar mătuşa fetiţei ne lămureşte că fusese "aggravata d'una influenza nel'occhio sinistro con un pano di sangue seu nata". Era probabil un început de albeaţă, boală mult răspândită şi azi în Sudul Italiei.

Sigur era în orice caz că de luni de zile Beatrice Gagliardi nu mai vedea deloc cu ochiul stâng. Auzind săptămâna trecută că s'a îmbolnăvit rău capucinul cel sfânt care venea des pe la vecina lor Donna Giulia, socotesc mătuşile că acum e vremea să încerce vindicarea fetiţei. In cele din urmă cinci zile ale bolii lui Fra Geremia vin în fiecare zi cu nepoţica lor la mânăstire şi stau ceasuri întregi în biserică aşteptând înfrigurate vestea morţii, ca să fie între cei dintâi care se ating de sfânt. Şi oricât întârzia moartea nu osteneau aşteptând şi nu-şi pierdeau nădejdea nici ele nici fetiţa, ci tot mai mult le creştea încordarea aşteptărei. Dar când moare Fra Geremia era noapte şi ele nu se aflau de faţă.

A doua zi, Joi, în ziua înmormântărei, deşi se sculaseră de cu noapte şi apucaseră să prindă loc în biserică, până la amiază nu se putuseră apropia de sfânt. Şi dacă n'ar fi fost Donna Giulia cu slujitorii ei şi trecerea lui Don Mario Bologna la capucini, degeaba le-ar fi fost poate lunga şi îndărătnica aşteptare.

Când cele două mătuşe s'au văzut în sfârşit lângă trupul sfântului, s'au închinat, i-au sărutat mâna rece şi au început să se roage pentru vindecarea nepoatei. Fetiţa, care rămăsese la picioarele mortului tremurând de nădejde, s'a dat lângă sfântul ei ca lângă o mamă caldă, lipindu-şi ochiul bolnav de degetul lui cel mic dela piciorul stâng.

S'a îndurat atunci Cel de Sus, pentru credinţa cea mare a copiliţei şi pentru sufletul lui Fra Geremia, de i-a luminat pe loc ochiul şi a văzut limpede cu el ca şi cum niciodată n'ar fi pierdut lumina. Intorcându-se mătuşile spre fetiţă ca s'o ducă şi pe ea să sărute mâna sfântului, i-au văzut chipul luminat de o mare bucurie:

—"Văd, mătuşă Zenovie! Mi-a dăruit San Geremia ochiul!"

Deşi ochiul ce fusese bolnav se arăta limpezit, mătuşilor tot nu le venea să creadă, deşi atâta se rugaseră pentru vindecarea asta. Au dus-o pe copilă în capela de alături, i-au acoperit cu o batistă ochiul cel sănătos şi au început să-i arate tot felul de lucruri, aşa cum văzuseră că făcea doctorul, ca să fie sigure că Beatrice nu se înşeală. Dar fetiţa spunea fără greş fiecărui lucru pe nume, căci cu ochiul care fusese bolnav, vedea bine şi limpede.

La procesele de mai târziu, medicul care o îngrijise, Agostino Orlienza, dă mărturie sub jurământ că el de câteva luni pierduse orice nădejde de vindecare sau cel puţin de îndreptare a ochiului bolnav şi că dacă tot îi mai dădea Beatricei câte un leac o făcea numai ca să nu întristeze părinţii. "Vindecarea aceasta n'a fost făcută cu mijloace omeneşti" spune medicul hotărât, dar adaugă conştiincios că tot mai are fetiţa o uşoară ceaţă pe ochiul stâng, deşi vede bine cu el.

Atunci pe loc, în biserică, în mijlocul mulţimei aceleia înfierbântate de credinţă şi setoasă de minuni, nu mai ţinea nimeni seamă de asemenea subtilităţi medicale. Fetiţa vedea cu ochiul chior; asta ştiau cei din preajma ei. Iar cei mai depărtaţi ştiau că nu fusese numai chioară de un ochiu, ci oarbă dealbinelea şi nu de câteva luni, ci din naştere. Aşa creştea zvonul şi se înflorea cu cât se depărta de capela în care era fetiţa încât până în drum dintr'o minunată vindecare se făcuseră două şi afară de oarba din naştere care a căpătat vederea mai era vorba şi de o altă fată, tocmai Beatrice Gagliardi cu numele, care având de şase ani o scurgere de sânge i s'a oprit când s'a atins de sfânt.

Auzind strigătele de "Minune! Minune!" mulţimea începe iar a se grămădi, a se împinge şi a se tălăzui, aşa încât nimeni nu se mai putea mişca de voia lui nici îndărăt. Povesteşte cinzeci de ani mai târziu Don Andrea Petegna principe de Cosenza că, fiind el copil de şase ani, l-a luat tatăl lui să vadă capucinul sfânt care murise dar că, oricât s'au străduit slujitorii lor, a fost cu neputinţă să-i facă să treacă dincolo de uşa bisericei, aşa încât s'au întors acasă fără să vadă nimic. Fra Francesco da Napoli, Severini, ne povesteşte şi el că fiind ostenit de atâta îmbulseală se trăsese sus la dânsul în chilie, să nu mai vadă şi să nu mai audă nimic. L-a găsit însă şi acolo un gentilom al ducesei de Boiano, bătrână de optzeci de ani, care îi cerea ajutorul ca s'o facă să pătrundă până la sfânt. Dar oricât s'a străduit un capucin de frunte şi de bun neam ca el având trecere şi la călugări şi la mireni, nici până la locul unde înţepenise ducesa n'a putut ajunge, dar încă s'o mai poată ajuta să pătrundă până la Fra Geremia!

Aşa de mare era apăsarea mulţimei încât, umflându-se un nou val de oameni, se rupe grilajul capelei lui San Francesco îndărătul căruia era edăpostit mortul şi mulţimea cucereşte năvălitoare capela, răsturnând tot ce-i sta în cale: călugări, garde germane, garde valone şi halebardieri ai vice-regelui. Zădarnic se mai luptau unii călugări şi ostaşi, nimeni nu mai putea opri puhoiul.

Fra Vincenzo Raguseo povesteşte că a văzut cu ochii lui pe un om care i se părea a fi de bun neam punând mâna pe pumnal ca să intre cu sila în capelă şi că el s'a străduit să-l potolească, "... e vidi uno che non conobbi ma mi parse persona buona, che diede di mano al pugnale per voler entrare a forza ed jo lo quietai ...". Şi acesta în biserică, la doi paşi de trupul sfântului pe care se vede că voia cu orice preţ să-l cinstească!

Vânătorii de relicve puteau lucra acum nesupăraţi. Rasa cu care era îmbrăcat Fra Geremia se scurta văzând cu ochii, ciopârţită de sute de bricege şi foarfeci anume pregătite, sfâşiată cu unghiile în mii de bucăţele. Aşa era de mare îmbulzeala încât numai cu mare greutate reuşesc călugării să-i stăpânească o clipă pe cei grămădiţi în capelă, numai cât să-l dezbrace pe mort de resturile de rasă care abia îi acopereau goliciunea trupului şi să-l îmbrace cu altă rasă întreagă. Dar peste jumătate de ceas era şi a doua rasă sfâşiată bucăţele. Altă rasă aruncată deasupra trupului desgolit şi alta şi alta, şase la număr cu totul, se topesc fără urmă în mâinile napolitanilor fericiţi să capete măcar un firişor din haina care nici o jumătate de ceas nu acoperise trupul sfântului. Poate că în toată viaţa lui călugărească nu schimbase Fra Geremia atâtea haine ca în ziua morţii!

"Arrivavano tagliando fino alle mutande!"—"Ajungeau săi taie până şi izmenele!" ne spune un martor. Iar Fra Alessandro da Napoli, Mormile, da mărturie că "... era tanta la calca, che stando io alli piedi guardando mi fu tagliato un pezzo di mantello, credendosi che fusse i'habito di Fra Geremia". "Atât de mare era grămădeala încât cum stam eu la picioare păzind, cineva a tăiat o bucată din mantaua mea crezând că era rasa lui Fra Geremia".

In sacristie resturile raselor sfâşiate de mulţime erau împărţite tot cu atâta grabă—dar tragem nădejde că fără încăierări!—între nobilii adunaţi acolo şi călugării cuprinşi şi ei de patima relicvelor.

In învălmăşeala aceea nici nu iau seama la început capucinii că unul câte unul se răresc şi firele de păr din barba lui Fra Gerem[redacted] capul lui "popolanii" dar şi [redacted] "Eu i-am tăiat o bucăţică de haină şi marchiza della Motta Giciosa câteva fire de păr din barbă şi de pe cap." povesteşte la proces, mândru de isprava lui, Andrea Rosso de Galdieri.

La început mai pe ascuns, la urmă pe faţă, fără rusine, fiecare taie sau smulge cel puţin un fir din părul capului, din barba sau din musteţile sfântului. "De fapt cadavrul rămăsese în voia poporului—ne spune Hronicul manuscris—aşa că, datorită mâinilor celor mai înverşunaţi, rămăsese aproape gol şi curăţit de perii bărbii şi ai capului." Iar dacă isprăvesc cu barba şi cu părul capului îi smulg şi sprincenele, ba chiar şi genele. Era o ultimă umilire a umilitului călugăr, o ultimă smerire a trupului smerit.

Dar mulţimea nu se oprea dela nimic în evlavia ei nestăpânită, în nemăsurata ei încredere în sfinţenia Valahului şi în credinţa că puterea lui de a face minuni trecea în fiecare lucruşor al lui. Preotul de mir Vincenzo Amalfitano povesteşte la procese că a auzit pe unul că voia să-i taie un braţ lui Fra Geremia, ca să-l păstreze ca relicvă, iar alţii la fel se pregătiseră cu cuţite mari. Martora Zenobia Danielli povesteşte că o prietenă a ei, Vittoria Schettino, a muşcat cu dinţii o bucată din glezna lui Fra Geremia şi că i-a povestit-o mândră de cucerirea unei asemenea relicve.

Ca şi cum n'ar fi fost destul de mare frământarea şi aprinderea minţilor, în învălmăşeala şi în învăluirea aceea de capete înfierbântate izbucnesc deodată noi strigăte, mai ascuţite, mai ţipătoare. Un om "stăpânit de diavol" începe să strige, adică să strige dracul din el cu gura lui—aşa cel puţin ne asigură Pompeo Botteghini "presidente della Reale Camera della Summaria", adică un judecător de frunte al regatului—văitându-se diavolul că din pricina sfântului Irimie e nevoit să lase trupul omului aceluia în care de ani de zile îşi aflase sălaş. Şi tot cu glas mare dă apoi laudă sfântului Irimia îndemoniatul uşurat, ba chiar şi dracul însăşi, cum ne asigură Hronicul manuscris. Mulţimea nu mai auzea şi nu mai înţelegea nimic limpede în larma aceea, dar ştia că s'a întâmplat o nouă minune şi asta o făcea şi mai de nestăpânit. Intre timp începuse a se însera, şi călugării ştiau că la lumina slabă a lumânărilor oamenii aceia erau în stare de orice.

Cum veniseră din căzărmi alţi soldaţi ca să-i schimbe pe cei osteniţi de o zi de luptă grea, se adună cu toţii laolaltă şi "con ordine militare" intră în biserică, împing pas cu pas îndărăt mulţimea furioasă şi izbutesc, după o luptă grea dar nesângeroasă să cucerească din mâinile mulţimei trupul sfântului. Ceasuri întregi acesta fusese prada ei; doar câţiva capucini mai dârzi rămăseseră tot timpul lângă el apărându-l după puteri. Dintre aceştia nu lipsise ucenicul cel iubit al lui Fra Geremia, Fra Vincenzo Raguzeo.

Şi iarăşi e dusă în sacristie năsălia pe care zăcea întins trupul lui Fra Geremia acoperit de resturile celei de a şasea rase sfâşiate. De pe buzele chipului desfigurat de lipsa părului, a bărbii, a genelor şi a sprincenelor surâsul nu pierise.

Trecând prin sacristie, cor şi "chiostro grande" trupul lui Fra Geremia este dus apoi în "refectoriu" în treapeza cea mare, în care puteau mânca în voie două sute de fraţi deodată. Acolo, la adăpostul uşilor mari şi grele de stejar, îi pun călugării iarăşi o rasă curată şi întreagă bietului mort şi în sfârit, după o zi întreagă de luptă şi de zbucium, îl pun în sicriu. Dar nici în sicriu nu-i era dat încă să se odihnească.

Incetul cu încetul, cu toate uşile închise şi cu toată paza, încep să se strecoare şi în refectoriu prietenii cei buni ai capucinilor şi nobilii care în zădar se străduiseră până acum să se apropie de trupul lui Fra Geremia, având fiecare dorinţa să-l atingă şi să-l vadă, chiar aşa desfigurat cum era. Să capete o relicvă nu mai era chip. Abia mai găseşte părintele stareţ, cu mare greutate, două firişoare de păr în barbă ca să i le dea unui "grande de Spagna de prima classe", principele de Colobrano din casa Carafa, care avea un fiu bolnav de moarte "di mal di gola". Şi chiar în oaptea aceea se află că, numai cât ce-a înghiţit băiatul într'un pic de aghiasmă cele două fire de păr ale lui Fra Geremia Valacco, a şi început a răsufla în voie, fără să se mai înăbuşe, trecând pe loc greul bolii.

In restul mânăstirei mulţimea nu se da dusă nici acum seara, ci tot mai mult sporea. "Socotea fiecare om la Napoli că ar face un păcat şi chiar un sacrilegiu dacă n'ar veni să vadă sfântul" ne spune un martor. Iar că tocmai aşa era ne încredinţează şi doi predicatori cunoscuţi, Padre Urbano dell'Aquila, care avea să ţină în ziua aceea predica la biserica "di Santo Spirito", şi padre Francesco de Ottaiano, care avea a predica la "Santa Maria di Constantinopoli", rămaşi amândoi aproape fără ascultători, cum rămăseseră toţi predicatorii din Napoli. Şi era doar în Postul Mare când bisericile sunt şi astăzi pline acolo.

"Părea că s'a golit oraşul!"

Aflând cei cari aşteptau zadarnic în biserică, în curţi şi în drum că alţii mai norocoşi au ajuns să vadă sfântul acolo unde l-au ascuns călugării, se iscă o adevărată rezmeriţă, se sfarmă uşă după uşă, şi gloata biruitoare năvăleşte şi în refectoriul mânăstirei "cu aşa furie că e de mirare că n'a fost ucis nimeni".

Pe câţi apucaseră să intre acolo nu-i mai putea scoate nimeni afară deocadată, dar având mulţimea de trecut pe întuneric încăperi, ganguri şi uşi necunoscute a putut fi din nou oprită, dar nu fără o nouă luptă. Dar cu toate acestea tot la strâmtoare erau capucinii şi prohodul amânat toată ziua nu putea începe nici acum noaptea. Lumea se strivea în jurul sicriului ,aşa că nici vorbă nu putea fi să facă slujba înmormântărei aici, cum chibzuiseră mai marii mânăstirii.

Cu mare greutate şi numai făcându-l după multe rugări de iertăciune, să treacă prin bucătărie, izbuteşte părintele stareţ să facă să pătrundă până la sicriul lui Fra Geremia Valacco grupul de nobili cavaleri care întovărăşeau pe bătrânul, vestitul şi neasemănat de bogatul Don Fabricio Carafa, principe al Sfântului Imperiu Roman, care de când apărase cu mult cântată vitejie cetatea Rocella împotriva turcitului Hassan Cigala, se chema şi principe della Rocella.

"Bagnandosi con grandissima tenerezza di lagrime la barba, oltre à gli altri rispetti, veneranda pe la canutezza, li bacio riverente le mani" "Scăldându-şi în lacrimi de mare duioşie barba vrednică de cinste şi pentru albeaţa ei ,afară de alte cinsteri, îi sărută cu evlavie mâinile."

Intre călugări încep să umble atunci seara unele vorbe care la mulţi li se păreau tare ciudate şi chiar primejdioase. Fusese dela sine înţeles că, după ce i se va citi după rânduială slujba morţilor, Fra Geremia va fi coborât, ca şi toţi ceilalţi capucini răposaţi întru Domnul, jos în hrubele mânăstirei şi va fi pus la uscare, fără anume loc de îngropare, fără nici un semn pentru a i se şti mai târziu numele, rămânând cu vremea doar un pumn de oase şi o hârcă amestecată cu alte hârci şi oase fără nume ale altor capucini.

Ziua de astăzi arătase însă, şi prin năvala nemaivăzută a mulţimei şi prin nenumăratele mărturii de evlavie pentru Fra Geremia,—oricât de sgomotoasă şi nestăpânită se arătase această evlavie—şi prin noile minuni întâmplate, că fără îndoială Valahul nu era numai un călugar cu viaţă sfântă ci un adevărat sfânt.

In 1625 ne aflăm încă pe vremea când pe sfinţi glasul de închinare a mulţimei îi descoperea, iar biserica urma mai totdeauna, fără multă cercetare, acest glas. Greutăţile nenumărate puse de Biserica Catolică în calea recunoaşterei unui nou sfânt, numai de acum înainte aveau să vină, Fra Geremia fiind poate chiar cel dintâi care avea să le înfrunte. In ceasul morţii lui stăpânea încă vechea tradiţie şi noile rânduieli abia peste câteva luni sunt publicate. Poporul avea deci a hotărî mai întâi şi el se arăta a şi fi hotărât.

Dacă Fra Geremia Valahul era într'adevăr sfânt, cum nimeni nu se îndoia la Napoli în ziua aceea, osemintele lui erau sfinte moaşte care nu puteau fi amestecate cu ale celorlalţi călugări fără nume, ci trebuiau păstrate cu grije şi cinstite ca atare. Pentru Fra Geremia vremea smereniei încetase şi de acum înainte îi era dat să urce tot mai sus pe calea cinstirilor sfinţeniei. Trupul lui trebuia pus deoparte "in deposito", într'un loc anume, unde să poată veni credincioşii să i se închine şi să-i ceară sprijin şi ajutor.

Unde ar putea să-l îngroape? In biserică, spunea unii, că acolo e locul sfinţilor. Dar alţii se scuturau ca de o ispită a diavolului de asemenea gând. Nu se mai făcuse nici unui alt frate capucin o asemenea cinstire, de o sută de ani aproape decând se întemeiase cea dintâi mânăstire a lor la Napoli. Alte ordine n'aveau de cât să facă aşa ceva, dar capucinii nu pot călca nici morţi porunca smereniei. Iar alţii spuneau că nici "Regola" nici "Constituţiile" nu opreau să fie înmormântat un capucin în biserică, pus deoparte până când va ajunge să fie trecut în rândul sfinţilor din calendar.

Dar ca să poată fi Fra Geremia înmormântat, oriunde ar fi fost să fie, trebuia mai întâi scos din mâna mulţimei care se înstăpânise din nou pe trupul lui. Deşi mult mai potolită şi mai cuviincioasă ca în biserică, totuşi nu-i lăsa să scoată sfântul din treapeză. Dealtfel nici nu se pricepeau bieţii călugări unde să-l mai ducă şi unde să-l mai ascundă de ochii lacomi şi de mâinile hrăpăreţe ale Napolitanilor.

Până în cele din urmă ţin sfat şi hotărăsc să-l ducă "in altra stanza incognita à secolari e che havea la porte più forte" spune discret Severini, adică "într'altă cameră necunoscută mirenilor şi care avea uşa mai sdravănă "In un luogo interno e più dell'altri cautelatto" adică "într'un loc mai dinăuntru şi mai bine păzit decât celelalte" lămureşte Hronicul manuscris. Dar Fra Tommaso da San Donato, mai puţin ruşinos şi mai fără ocol la

(Urmează în pagina 13)

Irimia Valahul

vorbă, ne spune deadreptul că au dus trupul sfântului în bucătăria mânăstirei.

Aici, între cazanele cele mari în jurul cărora în tinerețe trebăluise şi Fra Geremia ostenindu-se să pregătească fraților mâncări cât mai gustoase, socoteau ei că nimeni nu mai poate pătrunde şi nimănui nu-i poate da în minte să-l caute. Lângă mort rămân numai câțiva frați capucini. Fra Geremia era iarăşi singur numai cu ai lui, fără oşteni de pază, fără mulțimea zgomotoasă, fără femei ieşite din fire. Dar nu scapă nici aici de nobilii lui prieteni.

Noaptea târziu pătrunde la Fra Francesco Severini în chilie Don Fabrizio Cantelmo, duca di Popoli, napolitan făcând pe spaniolul, cu fratele lui, cu un prieten, Don Diego di Mendoza fiul Marchizei della Valle şi, poate, cu celălalt Cantelmo, Andrea, căruia îi era dat să-şi facă mare faimă de ostaş, luptând pe pământul Ardealului. Il scoală din somn pe bătrânul, nobilul învățatul capucin şi atâta stăruiesc de el încât n'are altă ce face şi în cele din urmă, la lumina slabă a lumânărilor bătute de vânt, călăuzeşte grupul de nobili pe ganguri întortochiate şi îl duce în taină până în bucătăria unde era ascuns mortul. După unele mărturii s'ar părea că luându-se după ei pătrunde mulțimea şi în bucătărie. Dar povestirea nu e limpede şi mai degrabă credem că aici a rămas câteva ceasuri liniştit trupul lui Fra Geremia.

Limpede era că aşa nu puteau ajuge capucinii la nici un capăt şi nu-l puteau înmormânta pe Fra Geremia nici în noaptea asta, nici mâine, nici toată săptămâna. A doua zi era şi sărbătoare—San Tommaso—aşa încât şi mai mare mulțime de oameni avea să năvălească.

Țin sfat la miezul nopții ofițerii vice-regelui cu mai marii capucinilor şi hotărăsc să-l îngroape în taină pe Fra Geremia chiar în noaptea aceea, fără să fie nimeni altul de față decât călugări anume aleşi. Iar părintele provincial Francesco da Caiazza ia asupra lui răspunderea hotărârei de a-l îngopa în biserică, fapt pentru care mult a fost lăudat după aceea de arhiepiscopul de Napoli, cardinalul Decio Carafa.

Ca să scape într'un chip de mulțimea care se răspândise în toată mânăstirea, vestesc călugarii cu glas mare peste tot că s'a hotărât ca începând de mâine trupul lui Fra Geremia să rămână atâtea zile în biserică cât va fi nevoie ca să poată trece fiecare în linişte prin fața lui. Iar în noaptea asta degeaba mai stau, că la nimeni nu va mai fi arătat.

Mai de voie, mai de nevoie, mai doborâți de osteneală, mai împinşi de soldați, oamenii nu-i puteau împinge şi nu se puteau atinge nici măcar cu vorba de mulțimea de nobili cavaleri care foiau în toată mânăstirea şi de nobilele doamne care nu se dădeau duse din biserică. Ca să scape şi de aceştia, după ce se limpezeşte locul de popor şi se închid cu grijă toate uşile, trupul lui Fra Geremia este scos din nou din sicriu, pus iarăşi deadreptul pe năsălie şi adus din nou în biserică, în fața altarului celui mare, ca să i se poată închina în voie nobilele personagii.

In sfârşit, târziu după miezul nopții, au izbutit capucinii să vadă scos din mânăstirea lor pe cel din urmă mirean şi liniştea a pus din nou stăpânire pe încăperile albe, reci şi tăcute, care nu mai păstrau nimic din vuetul şi zarva acelei zile lungi şi ostenitoare. Doar hârtiile murdare aruncate prin ungherele gangurilor aminteau că în mânăstire stăpânise o zi întreagă duhul neliniştit al lumii acestia.

Cu mare întârziere au spus capucinii în noaptea aceea rugăciunile de noapte—Mattutino—în timp ce trupul lui Fra Geremia era dus din nou în sacristie şi pus din nou în sicriu. Intre timp zidarul Albentio Scarola a început să sape grăbit o groapă în capela Sfintei Cruci, aceea în care se păstrau sfintele moaşte şi unele din odoarele mânăstirei, a treia oricum numeri, adică cea din mijloc din cale cinci capele ce se aflau pe atunci în latura din stânga a bisericii privind la altarul cel mare, adică "in cornu Evangelii". Groapa au făcut-o lângă perete, tot în stânga, nu prea adâncă deoarece era grabă mare să se isprăvească toate până a nu se lumina de ziuă.

Dacă a fost gata şi groapa, l-au putut prohodi în pace si linişte pe bietul Fra Geremia, fiind de față numai câțiva capucini; fără nobili, fără oşteni, fără popor, fără nici un fel de mărire lumească, pe care niciodată nu şi-o dorise smeritul călugăr. L-au îngropat când se lumina de ziuă, ducându-l pe umeri în scurtul drum până la mormânt patru frați mai tineri, dintre care unul era ucenicul lui cel iubit, Fra Vincenzo Raguzeo.

A doua zi în zori degeaba s'a înnegrit de lume dealul, degeaba s'au adunat atâtea carete în preajma mânăstirei încât se încurcaseră caii înaintaşi de nu se mai puteau mişca, cun ne spune Fra Tommaso. Nimeni nu mai putea vedea sfântul. Mulțimea era nemulțumită, murmura, dar n'avea ce face. Cei mai neîncrezători veneau să vadă cu ochii lor deasupra normântului plăcile de cărămidă smălțuită din pardoseala capelei sfintei Cruci, care era limpede că-s proaspăt prinse în tencuială şi care rămăseseră cam de un deget mai ridicate decât restul podelei. Neştiind ce să mai facă de supărare că nu putuseră vedea sfântul, unii zgâriau cu unghiile tencuiala proaspătă sau "îşi scrijălau obrajii în grunzii ei".

Dar cei mai mulți tot nu credeau că e înmormântat acolo sfântul, şi şopteau în dreapta şi în stânga că numai aşa spun călugării ca să înşele lumea; dar ce câştig ar fi avut capucinii dintr'o asemenea înşelătorie nu se întrebau.

Incetul cu încetul s'au potolit chiar şi cei mai înverşunați şi s'au dus acasă la mâncare, dar toată săptămâna s'a perindat la normânt mulțime de oameni ca să se roage privind la podeaua goală.

S'au liniştit aşa dar capucinii, putând să-şi vază în pace de slujbele bisericeşti, de rugăciuni şi de celelalte datorinţe ale rânduielii lor. Iar Sâmbătă la amiază au căpătat cu toții o mâncare mai bună decât celelalte zile şi câte un pahar de vin bun, aşa cum era obiceiul la moartea fiecărui frate, în semn de bucurie că a lăsat viața aceasta plină de ispite şi a pornit spre calea raiului. Iar Fra Geremia s'a liniştit şi el şi s'a bucurat de pacea mormântului.

Dar nu se linistise principesa de Stigliano. Bătrâna doamnă era supărată foc pe toți părinții capucini că l-au înmormântat pe Fra Geremia fără să o vestească si pe ea, având anume gand principesa pentru mormântul Valahului.

Pusese încă de Joi dimineața şi cumpărase majordomul palatului ei un teanc întreg de plăci grele de plumb, îndeajuns cât să căptuşească cu ele tot sicriul mortului. Şi mai cumpărase şi un sicriu frumos şi trainic, din lemn de castan, aşa cum socotea ea că se cuvine unui sfânt.

Iar acum stătea cu toate pe brațe neştiind ce să facă cu ele. Când au adus Vineri dimineață sicriul şi "lastrele" cele grele de plumb, părintele provincial nici n'a vrut să le primească, fiind Fra Geremia prohodit şi îngropat. Dar principesa s'a supărat foc că nu i se primeşte darul.

Căzuse pe capul capucinilor alt necaz venit din prea marea dragoste şi evlavie a lumei pentru Fra Geremia şi nu ştiau cum ar putea-o molcomi pe principesă. Dar erau hotărâți să se certe mai degrabă cu ea decât să-i împlinească voia pe care şi-o arăta acuma cu tărie, cerând cu tot dinadinsul să-l desgroape capucinii pe Fra Geremia ca să-l pună în sicriul căptuşit cu plumb dăruit de ea.

Intr'o noapte, Marți spre Miercuri, la cinci zile dela înmormântarea lui Fra Geremia, Padre Girolamo da Nola nu-şi afla somn. De cum se intorsese dela rugăciunile dela Miezul Nopții auzise bocănituri surde venind parcă din două părți deodată. Unele mai puternice dar înăbuşite, ca şi cum ar fi dat cineva într'o bucată de fier cu un ciocan greu căptuşit cu pâslă; altele mai uşoare, mai limpezi, păreau că vin dinspre biserică. De nu s'ar fi aflat în sfântă mânăstire, mai curând s'ar fi gândit la strigoi sau alte năluciri diavoleşti.

De la o vreme bocăniturile păreau a fi încetat, dar lui Padre Girolamo îi pierise somnul. Cum sta aşa cu ochii deschişi a văzut deodată ca o lumină jucând pe peretele chiliei. Nu era predicatorul om fricos şi multe văzuse în viața lui, dar tot s'a speriat puțin. A sărit din pat, s'a repezit la fereastră şi a văzut limpede alte lumini jucând încoace şi încolo înlăuntrul bisericii; deacolo bătuse lumina şi pe peretele chiliei lui. Dar în biserică n'avea cine umbla la ceasul acesta târziu. Chiar de-ar fi întârziat în rugăciuni vreun frate, n'aveau de ce să ardă atâtea lumânări şi mai puțin încă de ce să se schimbe şi să joace luminile într'una.

Padre Girolamo spuse o rugăciune bună pentru alungarea duhurilor celor rele şi binecuvântă spre biserică. Luminile însă tot aşa se învăluiau. Dacă nu-s duhuri vor fi oameni, socoti bătrânul, şi aducându-şi aminte de ce puseseră la cale chiar la Nola, de unde era el de loc, nişte oameni nesăbuiți care încercaseră să-l desgroape şi să-l fure pe Fra Liberato da Napoli, îi veni numaidecât în minte că umblă cineva la mormântul lui Fra Geremia. Ar fi dat pe loc glas şi ar fi ridicat toată mânăstirea în picioare dacă nu i-ar fi fost încă frică să nu fie numai o nălucire de-a lui sau cine ştie ce altă, şi să se facă de râs. De aceea, aşa desculț cum era a coborât tiptil scările, a trecut prin cor şi prin sacristie şi şi-a băgat capul încetişor în biserică.

Intr'adevăr la mormântul lui Fra Geremia jucau luminile acele şi nu era nălucire ci pâlpăire de lumânări mişcate încoace şi încolo. Câteva umbre săpau la mormânt, iar alte câteva stau numai şi priveau. Umbrele care săpau nu se putea înțelege bine de-s mireni—slujitori de-ai vreunei doamne din acelea aprinse de evlavie pentru Fra [illegible] în minte lui Padre Girolamo—[illegible] pagă, dar cei patru cari stăteau în picioare lipiți de perete, înşirați cu lumânările în mână, erau fără îndoială capucini. Se deslușeau bine umbrele uriaşe zugrăvite de lumină pe zidul alb.

Ce va fi însemnând asemenea ciudată purtare?

Frica de stafii îi trecuse cu totul, dar se temea acum să nu fi fost cumva frați înțeleşi cu desgropătorii aceia. sa liniştit însă atunci când întorcând capul una din cele patru umbre i-a căzut drept în față lumina şi s'a arătat a fi însăşi părintele provincial, Padre Francesco da Caiazza.

Dacă-i de față părintele provincial, nu poate fi faptă rea, a socotit Padre Girolamo, dar nu se dumirea ce-ar putea fi, aşa că, împins fiind de demonul curiozității, s'a apropiat de capela Sfintei Cruci. Pe marginea mormântului privegheau lucrul, alături de părintele provincial, Padre Bernardo da Napoli, starețul, şi alți doi capucini fruntaşi: Padre Eusebio da Napoli şi celălalt Padre Eusebio, da Ceruata. Mai la o parte sta privind şi Fra Alessandro da Napoli, Mormile. Dacă-i față şi Fra Alessandro, gândi Padre Girolamo, desigur că-s amestecați în lucrul acesta ciudat şi ceva nobili, căci el era totdeauna meşterul la vorbă care potrivea şi potolea neînțelegerile de tot felul, mai ales când erau amestecate şi "persoane de calitate", cu toată nobilimea napolitană fiind el înrudit.

Mai în fund, lângă altar, cu poalele raselor suflecate, cu bărbia sprijinită în coada sapei, stăteau nemişcați lângă movila cărămizilor scoase din pardoseală Fra Giovanni da Napoli şi Fra Giacomo da Fratta Maggiore. In groapă răscoleau țărână încă proaspătă, uşoară şi afânată alți doi Frați: cel mai bătrân, cu barba albă, era Fra Tommaso da San Donato; celălalt, tinerel, cu barba neagră şi ascuțită, era ucenicul cel iubit al lui Fra Geremia, Fra Vincenzo Raguzeo.

Deoparte, lângă grilaj, aştepta sicriul de lemn de castan căptuşit cu plăcile de plumb trimise de principesa de Stigliano. Voința bătrânei fusese mai tare decât dârzenia părintelui provincial. "Ma ora colle bone ,ora colle minacce premito da una donna di Regio sangue e che a Napoli aveva altissima stima..." "Când cu binele, când cu amenințările, silit de o doamnă de sânge regal şi care la Napoli se bucura de mare cinstire..." Padre Francesco da Caiazza fusese nevoit în cele din urmă să-i împlinească dorința. Dar cel puțin într'atâta se încăpățînase, să nu fie de față nici un mireau când vor tulbura capucinii, fără voia lor, odihna lui Fra Geremia.

Padre Girolamo sta şi privea prin grilajul capelei şi nici nu simțea cum îi înghețau picioarele desculțe pe piatra rece. Nu se auzea nici o vorbă şi nici un alt sgomot decât ploaia țărânei mărunte aruncate de lopeți şi răsuflarea grea a călugărilor din groapă.

Deodată lopata lui Fra Vincenzo lovi sicriul, care răsună înăbuşit, oprind mişcarea săpătorilor. Lucrătorii se schimbară. La fiecare mişcare lemnul sicriului se văita, hârşâit de ascuțişul lopeților, sgâriind inima lui Fra Vincenzo. In sfârşit capacul sicriului se văzu curățit de pământ, dar groapa era aşa îngustă încât nu puteau trece funii subt raclă ca s'o ridice cu totul. Fra Vincenzo coborî în groapă cu un cleşte şi începu să scoată unul câte unul cuiele capacului. Lumânările adunate deasupra gropii picurau lacrimi de ceară. Pe bolta capelei, umbrele capucinilor aplecați se împleteau înfricoşătoare.

Fra Vincenzo ispravise de scos cuiele, dar tot nu îndrăznea să urnească din loc capacul. Ii era frică. Nu de duhul lui Fra Geremia, care numai bun şi binefăcător putea fi, ci frică de mirosul de hoit care avea să se împrăştie. Trupul lui Fra Geremia nu putea să se risipească în țărână umedă şi rău mirositoare, ca a celorlalți oameni. Era trupul unui sfânt şi Fra Vincenzo auzise că trupul sfinților dă în moarte miros de bună mireazmă. Dar dacă n'ar fi aşa...?

Ințepeni cu cuie o funie în capac şi sări din groapă. Fra Giacommo şi Fra Giovanni traseră de capetele funiei, ridicând capacul. Capela se umplu de miros de bună mireazmă, cum nici cel de tămâie nu-i mai plăcut, miros cum niciodată nu simțise altul mai dulce inimii şi mai mângăios sufletului.

Fra Vincenzo răsuflă uşurat. Coborî în groapă şi luă în brațe trupul sfântului lui dascăl, pe care îl află aşa întreg şi fraged parc'ar fi fost în viață, şi-l aşeză cu evlavie pe podeaua capelei, la picioarele altarului. Când la lumina lumînărilor plecate asupra lui i-a deslușit chipul, Fra Geremia zâmbea. Ii zâmbea lui, lui Fra Vincenzo Raguzeo.

Alți frați n'au simțit mireazma aceea, poate unde nu le va fi fost sufletul aşa curat şi proaspăt ca acel al lui Fra Vincenzo, dar toți într'un glas mărturisesc că trupul lui Fra Geremia era fraged, neatins de stricăciune ca şi cum atunci ar fi murit. "Era bellissimo" spune Fra Tommaso.

Cu voia celor mari, dezbracă Fra Alessandro Mormile rasa în care doar cinci zile odihnise Fra Geremia "per soddisfare co'pezzetti di quello alle tante richieste che d'appresso e da lontano alla citta venivano da divotti" "ca să facă față cu bucățele din ea mulțimei de cereri care de departe sau de apreape veneau în oraş dela credincioşi". Era a opta rasă sfâşiată bucățele din dorința de-a avea un lucruşor dela Fra Geremia. In toată viața nu purtase Valahul atâtea!

Tot pentru a face față unor cereri venite dela persoane foarte însemnate, dă poruncă Padre Francesco da Caiazza lui Fra Giovenni da Napoli să-i scoată sfântului două măsele. Când smulge fratele măselele bătrânului mort de şase zile, izvorăşte din gingii sânge proaspăt şi roşu. Nu o picătură-două, ci sânge mult de-şi moaie toți frații basmalele în el, dobândind astfel un nou şir de prețioase relive. Nu era o înşelare a ochilor, că nu mărturiseşte aceasta numai un tânăr înflăcărat ca Fra Vincenzo Raguzeo, ci şi un om bătrân, aşezat, cumpănit şi cu nume de sfânt ca Fra Tommaso: "Am văzut cu ochii mei sângele roşu ca rubinul" spune la procese. Şi la fel dau mărturie toți cei de față. Ba mai adaugă unii că nu-i curge sânge lui Fra Geremia numai din gingie, ci şi din sfârcul urechii, atunci când un capucin i-l taie cu foarfecile.

Şi după toate acestea, strângându-şi frații cu grijă noile comori de relicvii, îl îmbracă pe Fra Geremia Valacco într'o rasă nouă şi frumoasă, îl aşează în sicriul acela domnesc de lemn de castan captusit cu plumb şi îl coboară tot în aceeaşi groapă, netezind aproape fără urmă plăcile pardoselii. Doar o dungă mai neagră rămasă de jur împrejur îi mai însemna locul mormântului.

Dar toti cunoşteau bine acest loc, iar pentru vremurile de mai târziu au zidit frații în perete o placă de murmură pe care nu scrie decât:

HIC JACET FRATER
HIEREMIAS A VALACHIA
OBIJT 5. MARTIJ 1625

AL DOILEA RAVAS FRATELUI CHINEATA

de N. S. Govora

Chineață, de ce nu te ridici să-ți spui aspru, cuvântul
Acum, când din toate încheeturile lui, trozneşte pământul?
Strânge-ți pumnul greu, năpraznic, ca un baros,
Uită că de atâta foame, ți s'a lipit pielea pe os.

De 12 ani strângi în tine, de dimineața până seara, venin,
De atunci, decând Winston Churchill te-a vândut lui Stalin.
Asuzi în mine, în fabrici, sau te târăşti cu anevoie pe lan,
Şi rodul muncii tale se îndreaptă spre țara bezbojnicului Ivan.

Uite, cel cu care tu te-ai înfruntat în Caucaz,
Vrea să-şi întindă ghiarele, peste-al Europei zaplaz.
Şi când viețile ungureşti se scutură ca florile roşii de maci,
Cei ce te-au vândut la Yalta şi Teheran se întreabă ce faci.

Chineață frate, fii ca întotdeauna cuminte şi nu căuta pricină,
Pentru că la Londra viața ta nu prețuieşte nici cât un "kil" de bezină"

Ca şi altădată ridică-te hotărît şi înfipt,
Tu nu vezi, Occidentalii sunt ocupați, pe undeva prin Egipt.

Ieşi cu pieptul gol şi spune-ți vrerea,
Ce importanță are că Mongolii au să-ți curme vorba cu mitraliera?
Şi că peste mădularele tale făcute terci,
Au să treacă şenilele tancurilor ca la Stalingrad şi la Kertsch?

Nu întârzia şi ieşi mai repede în stradă,
Poeții filozofi ai exilului au gata condeele să te treacă'n baladă.
Iar Occidentalii, care sunt nerăbdători să te laude,
Işi pregătesc generoşi palmele, ca să te-aplaude.

18 Nov. 1956, Madrid.

VASILE LUCACI

de G. PORDEA

"Lucaci personifică lumina, energia şi aspiraţiunile Românilor de pretutindeni."

DELAVRANCEA

ÎNTRE Baia-Mare şi Baia-Sprie, cam la jumătatea drumului, şoseaua coteşte spre Sud, părăsind perspectiva îndepărtată a munţilor Gătinului, pentru a coborâ în valea ce-o formează un modest afluent al Lăpuşului. Dincolo de dealurile line, pe-alocuri împădurite, şi de căscioarele din Bontăeni şi Unguraş, vârful Prislop se înalţă falnic din masivul Ţibleşului. In acest colţ încântător—vatră a românismului—aducând nota poetică unei bogate regiuni aurifere şi miniere, se află fruntaşa comună Şişeşti, fostă proprietate a voevozilor maramureşeni Balc şi Drag, unde a păstorit timp de aproape patruzeci de ani părintele Vasile Lucaci (*).

Pe locul vechei bisericuţi de lemn a "Adormirei Preacuratei", care purta pe o grindă inscripţia: "1043 A. D." —se ridică cu o îngrijită prestanţă, printre coloane şi turnuri, "Biserica Sfintei Uniri a tuturor Românilor", edificată între anii 1886 şi 1890 de Vasile Lucaci, împreună cu prietenul şi colaboratorul său părintele Berindei din Şeini, din ajutoarele credincioşilor comunei, a fruntaşilor şi binevoitorilor români, cari, şi dânsii, înţeleseră că Locasul Domului era pentru ţărănimea asuprită singurul mijloc de rezistenţă naţională si de păstrare a credinţei strămoşeşti. "*Zidirea aceasta*—spusese Lucaci cu prilejul sfinţirei ei—*nu este o simplă clădire de piatră, ci întruchiparea unui ideal care, pe cerul vieţii mele, străluceşte ca un soare, luminând cu razele sale trecutul şi viitorul Neamului meu iubit.*"

Cel ce vorbea astfel norodului era un om abia în pragul maturităţii, mărunt de statură, vânjos, cu fruntea înaltă şi privirile inspirate, atrăgătoare. Lirismul patriotic cu care îşi fascina auditoriul, ar fi putut să contrasteze, ce e drept, cu înfăţişarea fizică a părintelui Lucaci, dacă eloquenţa sa nu ar fi fost într'adevăr remarcabilă. Improvizator emerit, retorica lui plină de vervă şi căldură, adăuga unei dicţiuni convingătoare o bogăţie de idei şi de expresiune puţin obişnuite.

La vârsta de 38 ani, când îşi sfinţea biserica, Lucaci era cunoscut, admirat sau temut, nu numai de ţăranii din Şişeştii unde e paroh din 1885, anul când hotărăşte definitiv "să păşească în ogorul Domnului"—dar până la Bucureşti, Viena şi Budapesta. O importantă şi variată activitate îi populează tinereţea. Dela cele dintâi instrucţiuni elementare primite dela tatăl său Mihai, învăţător la şcoala confesională din Apa (judeţul Satu-Mare), unde se născuse la 28 ianuarie 1852, inteligenţa lui se dovedise scânteetoare; o bursă îi fu alocată apoi de Episcopia româna din Gherla, unde îşi va desăvârşi mai târziu studiile teologice, bursă care îi permitea, la 22 ani, să se promoveze doctor în filosofie "cum laude", la Roma. Numit preot în Sâncrai (judeţul Sălaj), apoi profesor de limba română la liceul maghiar din Satu-Mare, preocupările lui depăşiseră dela început aceste prea modeste funcţiuni. In 1883 fondase *Revista Catolică*, foarte apreciată în cercurile vaticane, în care ştia să strecoare—cu aceiaşi hotărâre şi abilitate cu care completa clandestin lecţiunile de limba română cu altele de istorie naţională—ideile de libertate şi revendicările la drepturile imprescriptibile ale naţiunilor. Intre timp, publica articole cu caracter naţional în numeroase ziare şi reviste; *Familia* din Oradea, *Gazeta Transilvaniei* din Braşov, *Tribuna* din Sibiu, *Foaia bisericească şi socială* din Blaj, *Gazeta* din Orăştie—în sfârşit *Lupta* din Budapesta şi *Românul* din Bucureşti, numărau pe Lucaci printre colaboratorii lor asidui. In 1894, precedând liverse cărţi de istorie bisericească, dăduse publicităţii o lucrare de filosofie în mai multe volume, întitulată *Instituţiuni filosofice*. Membrii Partidului Naţional, precum şi cercurile conducătoare româneşti din Sibiu, avuseseră ocaziunea să-l cunoască şi să-l aprecieze ca pe un foarte preţios tovarăş de luptă—printre aceştia cu deosebire Raţiu, Pop de Băseşti şi Aurel Suciu, cu cari stabilise un strâns contact permanent.

Anii premergători Memorandului, când—ca urmare la aderarea Regatului României la Tripla alianţă—se încercase înfiinţarea unui partid românesc "moderat", aduseseră lui Lucaci primele înfruntări cu autorităţile maghiare. Acuzat de "agitaţii româneşti", ca "agent al unei societăţi secrete daco-române", şi considerat ca "element periculos intereselor naţionale ungare", fusese obiectul a îndelungi cercetări, până când ziarul *Budapesti Hirlap* putea scrie în 21 septembrie 1884: "Acest popă care e un bărbat foarte cultivat, educat la Roma, distins orator vorbind perfect limbile moderne... a fost revocat pentru agitaţii dela gimnaziul din Sătmar, după ce, prin atitudinea lui teroristă (*sic*), a silit pe moderaţii români să părăsească terenul".

Cercurile oficiale din Budapesta, recunoscându-i calităţile şi temându-se de autoritatea sa crescândă, încercaseră să-l momească şi să-l corupă. Convocat de ministrul educaţiunei Tréfort, i se oferise o catedră de limba latină la liceul maghiar din Loşoncz (Ungaria), după care i se promisese un post de secretar general al ministerului. Lucaci declinase însă propunerile, afirmând că "doreşte să rămână în mijlocul poporului său".

După înfrângerea "moderaţilor", Lucaci întreprinsese apoi regenerarea Partidului Naţional ,ameninţat de scleroză ca urmare la obstinata politică "înaltă" pe care încercau să o impună intratabilii Babeş şi Mocioni. Ales membru în Comitetul central în 1887, el convinsese în mod fericit "conclavul patriarhilor" să coopteze ca membri pe tinerii Brote, Coroianu, Mureşanu şi Slavici—fracţiune plină de viaţă care, înmulţindu-se pe urmă treptat, va representa, în frunte cu Raţiu ,adevărata forţă a Partidului.

Conferinţa naţională dela Sibiu din acelaş an avusese o însemnătate deosebită. In primul rând, ea decise redactarea Memorandului, după cum se consemnase în Protocolul final: "S'a hotărât deci să se trimeată o deputaţiune la Inaltul Impărat, ca arătând relele şi suferinţele ce bântuesc obştea românească, să poruncească să se curme nedreptăţile". Apoi, nouile alegeri urmau să aibă loc în 17 iunie. Deşi în pasivitate parlamentară, Românii ardeleni erau viu preocupaţi de faptul că, în tot cursul legislaturei precedente, "naţia" nu avusese nici un mandatar în Parlament; *unicul* ales din "părţile ungurene" activiste, generalul Traian Doda, protestând în scris împotriva procedeelor alegerilor şi refuzând să asume imposibila sarcină de a reprezenta singur naţiunea română, fusese condamnat la doi ani de temniţă. In sfârşit, în aceiaşi conferinţă, Lucaci ţinuse un discurs de o violenţă excepţională, pe care îl rostise din nou în faţa membrilor cercului electoral din comuna Tăuţii-de-Sus de lângă Şişeşti. Presa maghiară îşi deslănţuise imediat furia asupra lui, şi după o scurtă anchetă fusese arestat la 26 august 1887. Ii se impuse un regim celular foarte aspru; chiar şi cartea de rugăciuni îi fu confiscată, căci era românească... Eliberat la 1 octombrie, procesul său rămas deschis se judecase abia în iulie 1889, când fusese achitat, martorii acuzării ne fiind în măsură a face dovada celor ce i se imputa a fi spus în cuvântarea sa. E probabil că Lucaci ştiuse, prin perifraze şi şicane, să dezorienteze acuzarea, tot astfel cum a reuşit un an mai târziu—nu fără umor—să convingă Comisia Consistorială care îl interoga pentru caracterul subversiv al inscripţiei depe diserica din Şişeşti, *Pro Sancta Unione Omnium Romanorum*, afirmând că "Sfânta Unire", nu vroia să însemne fuziunea politică, ci aceea confesională cu Roma.

Vasile Lucaci.

Lucaci a luptat de-asemeni cu energie şi cu acea impasibilă seninătate care părea o ofensă adusă autorităţilor, împotriva monstruoasei legi promulgate în 1891, pentru constituirea *grădinilor de copii*, lege prin care Românii erau ţinuţi, sub sancţiuni severe, a-şi trimite copiii între 3 şi 6 ani spre a învăţa limba maghiară din cea mai frageda vârstă; el a organizat numeroase întruniri de protest, iar mai apoi a înfiinţat în Baia-Mare un cămin cultural pentru adăpostirea şi ferirea de maghiarizare a 120 copii români.

* * *

ÎNCREDINŢAND deci poporenilor săi, în anul 1890, noua biserică a Sişeştilor, ca o ofrandă nepreţuită prin semnificaţiunea pe care i-o dăduse şi plină încă de ecoul propriilor sale exhortaţiuni patriotice, Lucaci porni să-şi împlinească destinul.

Cu orizonturi largi, optica lui politică îi impunea ca prim pol de atracţiune Bucureştii, apoi ţările liberale, Franţa, America... Spre deosebire de Raţiu, care mai păstra un interes—plăpând şi acela—pentru Monarhia bicefală—, Lucaci circumscia atât Viena, cât mai ales Budapesta, centre de valoare redusă în planul său de acţiune construit pe o certitudine deplină în viitoarea dislocare inevitabilă a Austro-Ungariei.

In acelaş an 1890, lua fiinţă în Bucureşti "Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor". Din primul comitet al organizaţiunei făceau parte: Alexandru Orăscu, rectorul Universităţii din Bucureşti, deputaţii Gr. T. Brătianu, C. Grădişteanu şi Cristu Negoescu—Vasile Maniu, membru al Academiei Române, profesorii Nicolae Barbu şi Spiridon Popescu, şi comercianţii Marinescu-Bragadiru şi Mihalcea-Vrânceanu.

Liga Culturală aduse lui Lucaci un influent şi foarte preţios sprijin în desfăşurarea tuturor iniţiativelor sale numeroase pe planul luptei naţionale.

In cursul anului 1892, Lucaci întreprinse mai multe călătorii la Bucureşti, mai întâi pentru pregătirea opiniei publice şi a cercurilor politice în vederea importantului act al prezentării Memorandului, apoi pentru a da seamă de cele petrecute la Viena şi a expune consecinţele ce urma să aibă acţiunea românească, precum şi pentru a se consulta asupra atitudinei ce se impunea Românilor, de-o parte ca şi de cealaltă a Carpaţilor.

Primit cu căldură şi sărbătorit de Liga Culturală, discursul pe care îl rosti la statuia lui Mihai Viteazul, precum şi alocuţiunea dela "banchetul românismului" oferit de presa bucureşteana, îi câştigară simpatia întreagă a Capitalei. In Mai, când Bucureştii înverziţi obişnuiau să râdă sub soare, studenţimea condusă de Delavrancea organiză lui Lucaci o agapă într'o grădină depe Calea 11 Iunie. Aici se decise ca, în semn de omagiu pentru cel sărbătorit, zece studenţi din fruntea mişcării naţionaliste să poarte numele de *Decemviri*. Aceştia fură: Em. Antonescu, Corneliu Axente, St. Cihoski, Aurel Iliescu, Em. Pantazi, A. Paulian, Mihail şi Take Policrat, G. Ştefănescu-Goangă şi Em. Vasiliu. *Decemvirii*, îmbrăcaţi în haine de doliu, fură apoi trimişi de Guvernul român la Congresul Păcii din Berna, pentru a susţine cauza Ardenelilor. Memoriul redactat de Take Ionescu, al cărui purtători erau, fu însă confiscat de vameşii unguri la Predeal, iar Em. Antonescu, revenit la Bucureşti pentru a lua cu sine manuscrisul însuşi al documentului, fu nevoit din precauţiune să treacă frontiera de astă dată pela Vârciorova.

Un an mai târziu, avu loc Congresul studenţesc dela Constanţa, la care luară parte, trimişi de Vasile Lucaci, 70 studenţi din Transilvania, printre cari viitorul Patriarh Miron Cristea. La reîntoarcere în Bucureşti, studenţii—în număr considerabil—intenţionau, susţinuţi de partidul liberal care se afla în opoziţie, să organizeze o mare demonstraţie iredentistă. Guvernul Lascăr Catargi, pentru a-şi menaja neplăcerile ce nu ar fi putut să evite astfel din partea misiunei diplomatice austro-ungare, ceru în zadar lui Niculae Filipescu, primarul Capitalei, să interzică manifestaţia în vederea menţinerei ordinei. Prefectul Poliţiei Deşliu avu atunci ideea să oprească trenul studenţesc în gara Feteşti sub motivul unui defect la locomotivă. Il reţinu astfel patru ore, calculând sosirea târziu în noapte la Bucureşti, unde felinarele rămaseră stinse între Calea Victoriei şi Bulevardul Colţei, spaţiu nevralgic indicat de buzduganul Eroului dela Călugăreni. Subterfugiul fu însă inoperant. Emisarii lui Dimitrie Sturza adunaseră mulţimea intrigată de marea întârziere a trenului, pusă în sarcină "călăilor dela putere", primiră cu ovaţiuni pe studenţi şi manifestară împreună tumultuos, atât în faţa Universităii cât şi la Legaţiunea austro-ungară, rezultatul fiind constituit doar de câteva încăerări suplimentare, facilitate de bezna nopţii...

Intâmplări cari, reamintite astăzi, îmbracă un uşor şi încântător caracter desuet, dar sub care continua să se urzească imperturbabil o acţiune impunătoare şi viguroasă. Şi unele şi alta erau trecute prin sita Budapestei, mai bine zis interceptate de aceasta, ca tot atâtea obstacole devenite insuportabile, ameninţătoare. Perplex, guvernul maghiar, pentru care Lucaci devenise *la bête noire*, părea să nu mai ştie bine încotro să-şi îndrepte preferinţele: un Lucaci în Ardeal, încurajând răsvrătirea şi secesiunea, sau unul în Bucureşti, mobilizând forţele tinere ale Neamului pentru stimularea curentului de unificare a întregului popor român.

Represaliile nu întârziară. Câteva luni după prezentarea Memorandului, în septembrie 1892, Episcopia din Gherla notifica lui Lucaci suspendarea sa din oficiul de paroh al Şişeştilor, pentru motivul absenţelor sale îndelungate şi nemotivate, precum şi pentru faptul că milita ostentativ pe un teren politic subversiv, "dovedind o purtare provocatoare faţă de autorităţile publice". Suspendarea produse o vie consternare în sânul credincioşilor din Şişeşti, cari îşi manifestară solidaritatea cu cel persecutat, devenit pentru ei mai mult decât un îndrumător sufletesc, şi preveniră pe Episcopul din Gherla că au închis biserica, cheia trimiţând-o "Marelui Pontifice din Roma". Intr'adevăr mişcătoare, scrisoarea ţăranilor către Episcop sfârşea astfel: "*Şi iată în ziua de astăzi, noi cu toţii cari am subscris cartea aceasta, am recurs la Prea Fericitul nostru Părinte Patriarch dela Roma, arătându-i că Prea Sfinţia Ta eşti vrăşmaşul cel mai mare al sufletelor noastre, răscumpărate cu scump Sângele Domnului Christos, şi că Prea Sfinţia Ta ne-ai făcut cel mai mare rău din lume, şi am cerut ca să-ţi poruncească repararea scandalului ce l'ai făcut şi să-ţi croiască pedeapsa meritată pentrucă ai vândut vrăşmaşului sufletele noastre şi sfinţenia legii Bisericei noastre. Iată aci ne subscriem cu toţii, bărbaţi, bătrâni, tineri, femei, fete şi prunci, ca să se dovedească că nu este în parohia noastră fiinţă omenească care să simtă altcum decât cum e scris în cartea aceasta*".

Ca răspuns la suspendarea sa, Lucaci publică o scrisoare deschisă în *Tribuna*, din care merită a fi extrase următoarele rânduri: "... *Am arătat fraţilor mei calea constanţei în lupta bărbătească pentru cauza naţională, am fost pururea şi sunt gata şi acum a mă jertfi pentru biserica şi naţiunea mea. Fraţii mei români m'au iubit şi mă iubesc, şi suntem cu toţii uniţi în cugete şi în simţiri pentru marele nostru ideal, libertatea şi independenţa naţională. Iată păcatul meu!*". Iar mai departe: "*Mai dulce îmi este pânea suferinţei în lupta pentru dreptatea Neamului meu, decât ocrotirea legilor maghiare care susţin pe trădători*".

Cuvinte admirabile, mult îndestulătoare însă pentru ca stăpânirea ungurească să-şi asmută agenţii forţei publice împotriva celui ce îşi permitea să o înfrunte. La un Lucaci astfel încolţit se gândea desigur Goga scriind:

Tot mai rar se-aud în noapte
Clopotele dela strungă;
Patru juzi la popa'n casă
Ţin un sfat de vreme lungă.

Procesul fu aigtat, urmărit cu emoţie de massele româneşti. Vasile Lucaci fu condamnat de tribunalui din Dobriţin ("cel mai maghiar din oraşele maghiare", denumit "Roma calvină") la 13 luni de închisoare pentru "ofensă adusă guvernului şi naţiunei maghiare" şi pentru "crima de instigare la ura naţională". "*Să nu credeţi* —spusese Coroianu judecătorilor în apărarea pe care o susţinu—*că întemniţând pe Lucaci, aveţi să omorâţi în noi un sentiment şi o idee naţională ce vor trăi veşnic!*"

(*Urmează în pagina 15.*)

VASILE LUCACI

Recursul înaintat fiind respins, Lucaci fu arestat la 28 decembrie 1892 și închis, mai întâi la Seghedin, apoi la Satu-Mare și în sfârșit, după ce contractase o boală de ochi, transferat la închisoarea din Budapesta.

Adversitățile și tribulațiunile lui Lucaci inspiraseră o duioasă localizare ce-și făcea drum în popor:

Cântă mierla prin păduri,
Rob e Lucaci la Unguri.
Pentru sfânta libertate
De care noi n'avem parte.

Nu fii, mierlă, întristată,
Nu-i robia neîncetată.
Vine dalba primăvară,
Fi-va Lucaci liber iară.

In timpul șederii sale în temniță, Papa ordonă constituirea unei comisiuni disciplinare, formată din Episcopii uniți ai Ardealului, pentru a se pronunța asupra conflictului din dieceza Gherla. Comisiunea, întrunită în Lugoj, opină pentru nevinovăția lui Lucasi, care fu reintegrat ca paroh al Șișeștilor, suspendarea sa fiind considerată arbitrară.

Mulțumit de această hotărâre înțeleaptă, cu gândul mai ales la poporenii săi, Lucaci știa însă că, pentru victoria cauzei lor și a tuturor Românilor, jertfele lui nu se sfârșiseră încă. Abia eliberat la 2 martie 1894, procesul Memorandului era într'adevăr fixat. Neobosit, răbdător, inimos, preocupările lui se reflectează în frumoasa scrisoare ce o trimite cu această ocaziune lui Gheorghe Pop de Bășești: "*Scumpe Bade, numai două luni ne mai despart de desbaterea ce va avea loc la Cluj. Acest proces al nostru va trebui să aibă un răsunet istoric. Il aștept cu nerăbdare și sunt convins că vom putea arăta din nou tiranilor demnitatea noastră de a sta neclintiți față de orice tentativă sau uneltire a lor. In ce mă privește pe mine, eu m'am obișnuit cu pușcăria. Și am credința nestrămutată că ne vom răsbuna, iar răsbunarea noastră va fi groaznică pentru ei. Eu le-am spus, la Satu-Mare la proces, că VOI AJUNGE SA FIU ALES DEPUTAT DE SATU-MARE IN PARLAMENTUL DIN BUCUREȘTI. S'au cutremurat, simțind că spun un adevăr profetic, pe care îl vrea Istoria... destinul firesc. E chestie numai de timp și vom învinge. Te rog, dragă Bade, ai curaj și insuflă-le și celorlalți curaj. Am scris și lui Rațiu în Sibiu, el mă întrece în însuflețire. Cu un astfel de conducător înțelept, vom putea fi condamnați, dar nu învinși*".

Ca secretar general al Comitetului Memorandului, Lucaci fu învrednicit prin sentința dela Cluj cu cea mai mare osândă: cinci ani. Mereu senin, oțelit, el pornea din nou pe calea temniței, care îi devenise—după cum spunea—familiară, în timp ce, exasperat, clocotind, Vlahuță lua pana sub dictarea inimei:

In munți, în codri'ntunecați,
Unde, robit de-atâta vreme,
Un uriaș în lanțuri geme,
Au mers și preoți și soldați,
Și nimeni n'a putut răsbate
Să-i ducă-o rază de dreptate.
Pe-acolo drumurile-s pline
De cruci, de ruguri, de morminte,
Tot codru-i plin de jertfe sfinte
Și-n freamătu-i auzi suspine.

* * *

IDEALIȘTI înflăcărați, adevărați apostoli ai crezului național, "Memorandiștii" erau, în mare majoritate, oameni cu posibilități materiale reduse. Lupta națională, astfel cum o înțelegeau și o purtau ei, despuiată de orice demagogie și fanfaronadă, de veleitarisme meschine sau glorióle vane, luptă dreaptă, cinstită, dezinteresată, le canaliza—pe marginea funcțiunilor sau profesiunilor lor conștiincios împlinite—aproape în întregime energiile, după cum le ocupa și timpul. De altfel, modestia lor de calitate, în care nu se strecura nici o fărâmă de mediocritate, nu îi împingea spre alte îndeletniciri. Greutățile familiare nu lipseau însă, cu deosebire când capii familiilor erau închiși, suspendați din posturi, voit împiedecați a-și împlini îndatoririle elementare pentru existență.

Sensibili la o astfel de dureroasă situațiune, Românii înstăriți nu pregetară a răspunde cu generozitate la colectele ce se organizară, după întemnițarea autorilor Memorandului, în vederea ajutorării familiilor acestora. Abia schițată însă, opera de binefacere fu interzisă de Minister, singure obolurile venite din București—destul de importante—rămânând a suplini multiplelor necesități. Dar, această asistență dădu naștere unui diferend inter-guvernamental.

Președintele Consiliului ungar, baronul Bánffy, adresă într'adevăr o notă redactată în termeni vehemenți primului-ministru A. D. Sturza, acuzând Guvernul român de a subvenționa agitațiile românești din Ardeal îndreptate împotriva Statului maghiar. Uzând de o diversiune explicabilă și justificată, Sturza, în chip de pretinsă disculpare, răspunse trimițând la Budapesta cuponul ultimei remiteri de 30.000 lei, care dovedea că operațiunea fusese înfăptuită direct de Gh. Mârzescu, ministru în cabinetul anterior al lui Aurelian. Sturza și guvernul său erau în aparență desvinovățiți, dar nu mai puțin cuponul purta semnătura de primire a părintelui Voinea din Sibiu, fapt care—indiferent de numele sau calitatea expeditorului—confirma în ultimă analiză cele alegate de Banffy. O anchetă fu întreprinsă, condusă de ministrul instrucțiunei Vasszics, dar vigilența Românilor alertați, împiedecă alte descoperiri "compromițătoare", epilogul fiind constituit de un acord între guvernele român și ungar, prin care plafonul remiterilor de bani din București "pentru întreținerea școlilor românești din Brașov" fu fixat la 38.500 lei anuali. A fost, pentru moment, o grea încercare, până când dificultățile astfel creiate fură eludate prin alte stratageme.

* * *

CÂND în 1905 se reluă lupta parlamentară, Vasile Lucaci se alătură dorinței majorității fruntașilor. Hotărârea nu însemna nicidecum pecetluirea unui eșec, ci consecința firească a unui complex de împrejurări îndelung desbătut în cadrele superioare ale Partidului Național, "desființat" din ordinul Budapestei. Desigur, în prim loc fusese necesar să se sublinieze faptul că o colaborare românească activă la viața parlamentară a Ungariei presupunea, dacă nu repudierea, cel puțin revizuirea programului politic din 1881, care refuza categoric să recunoască *de jure* încheierea dualismului, preconizând pentru Transilvania o formulă politică de autonomie. Acesta fusese argumentul principal pe care Lucaci își axase raționamentul inițial, nu atât pentru a combate încetarea pasivității, cât pentru a așeza întreaga problemă în adevărata ei lumină.

Alți factori însă fură, din acest punct de vedere, determinanți, și Lucaci fu primul a le recunoaște pertinența.

Situațiunea Românilor în Ungaria se înrăutățise foarte simțitor. Urmașul lui Tisza Kálmán, Bánffy *ejusdem farinae*, continua să organizeze minuțios politica de maghiarizare și prigonirea, mai bine zis distrugerea, elementelor alogene. Centrele românești fuseseră întărite cu garnizoane suplimentare de "honvezi", dispozițiunile codului penal privitoare la agitațiile naționale înăsprite, ziarele supuse cenzurei, corespondența violată în mod legal de teama manifestelor patriotice care circulau printre cei asupriți. In ciuda acestor măsuri și a altora multe, sau ca un efect al lor, rezistența românească era tot mai vie, tot mai îndârjită. S'ar fi zis că, orbită, Ungaria tindea să se sinucidă de teama morții. Depășiți, grofii-prefecți înaintau la Budapesta rapoarte de alarmă, descoperind comploturi urzite de preoții și învățătorii români, profețind revoluții ce se pregăteau în taină. Adevărul era că atmosfera supra-saturată părea propice des-

Biserica din Șișești

lănțuirei unei revolte de proporții apreciabile. Era însă, fără îndoială, de datoria conducătorilor a frâna, în acel moment, pornirile mulțimei—oricât de îmbucurătoare erau ele—pe de-o parte pentru a preveni o represiune guvernamentală ce nu putea fi decât sângeroasă, ca și a evita indispunerea Vaticanului, binevoitor pe cât se putea față de biserica greco-catolică ("română-catolică", cum îi plăcea lui Lucaci să spună), iar pe de altă parte pentru a nu creia dificultăți cu grave consecințe în raporturile politice dintre Regatul României și Austro-Ungaria.

Ales deputat de Beiuș în 1907, Lucaci desfășură, timp de câțiva ani în șir, o activitate considerabilă. Plin de ardoare, entuziast și violent, el a combătut politica națională a Ungariei și teroarea administrativă pe care aceasta se sprijinea, precum și infamele legi școlare ale lui Apponyi, urmărind pas cu pas toată lamentabila acțiune guvernamentală și blamând-o fără clemență. In 9 martie 1908, a rostit un discurs de peste patru ore, în care, spre consternarea mută a întregei adunări, printr'o critică fulminantă, a aruncat o adevărată anatemă asupra guvernului. In 12 octombrie 1909, i se ridică imunitatea parlamentară, spre a fi dat în judecată pentru un articol publicat în ziarul *Lupta* din Budapesta, al cărui conținut se poate bănui după titlu: "Vasile Lucaci, deputat".

Pentru "Leul dela Șișești", cum va fi supranumit deacum, evenimente noui, capitale, în politica internațională, vin să-i susțină lupta. Mai întâi, criza rusească declanșată de înfrângerea suferită din partea Japoniei, înscăunând "dumele" ce urmează "duminica roșie", în special a treia (1908-1912), în cursul căreia Stolypin înfăptuiește o reformă agrară. Slăbiciunea țarului Nicolae II în fața dificultăților interne—cu toată rivalitatea austro-rusă care se menține—nu mai poate fi motiv de mulțumire deplină pentru Habsburgi. Nourii dela Petersburg întunecă și cerul Vienei. Apoi, sindicalismul și socialismul se întăresc și se întind în Apus, după ce însuși Papa Leon XIII, prin enciclica *Rerum Novarum*, a legitimat interesul pentru problemele muncitorești. In sfârșit, pe planul politic internațional, răsboiul balcanic pare menit să împrăștie anumite iluzii orientale ale Budapestei.

Nervozitatea Ungariei fiind manifestă, după Pacea dela București, Guvernul român preocupat în mod constant de soartea Românilor din Transilvania, socotește momentul prielnic pentru o negociere oficioasă în beneficiul lor. Calculele sunt juste, căci primul-ministru maghiar contele Stefan Tisza acceptă principiul unor tratative româno-ungare, în vederea îmbunătățirei condițiunei Ardelenilor. Sugestia venea dela Regele Carol I; P. P. Carp și Marghiloman, fideli politicei lor de menajamente față de blocul germanic, însărcinară pe C. Stere, care era atunci rector al Universității din Iași și vice-președinte al Camerei, să conducă în acest scop o comisiune permanentă de zece membri propusă de Lucaci și de Octavian Goga. Doleanțele românești fură expuse în 11 puncte, respinse *de plano* de către Tisza, care, contrariat de eșecul înregistrat și atribuindu-l mai ales intransigenței lui Lucaci, porni o violentă campanie personală împotriva acestuia.

Nicidecum intimidat, dar socotind contribuțiunea sa activă esențială pentru izbânda unei lupte pe care o ducea de mai bine de treizeci de ani, la începutul verei anului 1914, când tensiunea între marile Puteri devenise extremă, în ajunul izbucnirii răsboiului, Vasile Lucaci pleacă la București, nevoit, pentru a surprinde vigilența jandarmilor unguri, a trece Carpații clandestin prin Carlibaba Bucovinei și a pătrunde pe pământul liber prin frontiera dela Burdujeni (vama Ițcani).

De-acum, cu o dăruire de sine exemplară, într'un prodigios efort suprem de a cărui necesitate era pătruns, Lucaci va desvolta o activitate cu adevărat uimitoare pentru mult încercatul om de 62 ani care era.

Abia sosit în București, e ales președinte al Ligei Culturale, având în comitet pe: Take Ionescu, N. Filipescu, N. Iorga, Doctorul C. Istrate, Octavian Goga, Ion Grădișteanu, S. Mândrescu și Delavrancea. Prin numeroase articole și cuvântări, în adunări și manifestații pe care le prepară, el luptă pentru cauza Ardealului și împotriva politicei germanofile a lui Marghiloman. In 1915 e la Roma, centru deosebit de important după intrarea Italiei în răsboiu, unde pregătește atmosfera pentru contribuția diplomatică românească la nimicirea dublei Monarhii. Panica a început să cuprindă pe Unguri și problema românească a devenit importantă. Tisza scrie la Sinaia, în 20 octombrie 1915, contelui Czernin, plenipotențiarul austro-ungar: "*La momentul oportun aș fi dispus să recomand o amnistie pentru toți civilii români, în afară de Lucaci și Goga, cari săvârșesc zilnic acte fățișe de înaltă trădare și de lese-majestate*". Reîntors la București, Lucaci e ales, în 1916, deputat de Galați; în aceasta calitate, el se alătură propagandei făcută în toată țara pentru intrarea României în răsboiu alături de Aliați. Apoi, în noaptea de 14 august, clopotele dela Mitropolie anunță ceasul cel mult așteptat: trecerea armatei române în Ardeal. Dela Iași, unde se refugiază odată cu Guvernul român, trece în Rusia, unde regimul țarist e răsturnat de revoluția bolsevică; aici, el formează la Darnița un corp de voluntari din prizonierii români foști în armata austro-ungară. Spre sfârșitul anului, e trimis în misiune oficială în America, unde organizează întruniri și conferințe menite să informeze opinia publică americană asupra situațiunei din Transilvania și a aspirațiunilor poporului român, puțin cunoscute dincolo de Atlantic. La Boston, Chicago, Baltimore, Youngstown, Cleveland-Ohio, Lucaci desvălue luptele seculare ale națiunilor oprimate de Habsburgi, răsturnând ciudata prejudecată conform căreia Austro-Ungaria, având un rol civilizator în Sud-Estul european, constituia o necesitate politică. Eforturile misiunei românești în Statele-Unite determină pe Theodore Roosevelt să declare că Pacea reclamă ca micile națiuni să fie liberate și ca "România maghiară" (*hungarian Roumania*) să fie unită cu Regatul liber al României. Din America, Lucaci se duce la Paris, unde, devenit vice-președinte al "Consiliului Național al Unității tuturor Românilor", prezidat de Take Ionescu, își continuă seria de conferințe. In octombrie 1918, participă și ia odată mai mult cuvântul la Congresul naționalităților oprimate din Geneva. Curând după aceea, Consiliul Dirigent, care a luat în mână destinele Transilvaniei, îi încredințează un portofoliu ministerial; dar Lucaci pleacă din nou în Italia, unde se sfătuiește cu președintele Consiliului Orlando și formează regimentele de voluntari români "Horia" și "Cloșca", recrutate din Ardelenii cari au luptat pe frontul dela Piave. In sfârșit, în Mai 1919, în timp ce campania românească e în plină desfășurare în Ardeal și Ungaria, Lucaci organizează o mare manifestațiune la Geneva, pentru a înfățișa lumii o ultimă dată suferințeele națiunilor robite, precum și necesitatea desmembrării pentru totdeuna a imperiului aunstro-ungar și a dominațiunei sub orice formă a Habsburgilor.

* * *

DESTINELE mari fac pe cei ce le poartă să devină aproape inutili după ce le-au îndeplinit. Rămâne opera înfăptuită, rămân discipolii și continuatorii. Rămâne exemplul, marele exemplu.

Vasile Lucaci a văzut împlinirea "Sfintei Uniri a tuturor Românilor", în care a crezut și pentru care s'a jertfit. Deputat de Satu-Mare în Parlamentul din București, conform predicțiunei sale făcută cu un sfert de veac în urmă, el s'a stins în 28 noembrie 1922. După ce i-au fost concedate cele mai înalte onoruri și un loc meritat în galeria eroilor a Muzeului Militar din capitala României-Mari—la poalele Țibleșului, în biserica albă din Șișești, mâni pioase și recunoscătoare au înscris pentru eternitate:

"Subt această lespede smerită
odihnește înflăcăratul apostol
și tribun părintele Vasile Lucaci,
prin care geniul românesc și-a
purtat făclia redeșteptării
și întregirei."

Desen de E. Drăgutescu

CONCURSUL DE NUVELA

NOAPTEA DE BOBOTEAZA

de Stan M. POPESCU

DE mult nu mai primim oaspeți în Valea Seacă... Toți s'au depărtat de noi decând am sărăcit. Am ajuns calici rău. Abia ne mai târîm zilele. Dar am rămas mereu aceiași. Ne bucurăm mult de venirea ta, Traiane. Uite, că imi și dau lacrămile, mie om de un metru nouăzeci înălțime...

O clipă se făcu liniște. Nu se auzirǎ decât plesniturile lemnelor umede amestecate cu vreascuri uscate, ce pârâiau în soba înaltă, albă din dormitor. Traian voi să-i povestească ceva, ca să evite lacrămile bolnavului, dar nu-i veni nimic în minte. Voi să-l întrebe ceva de mare interes, ceva care să-l facă să uite de emoția momentului, dar tot ce ar fi vrut să-l întrebe ar fi provocat înduioșeri mai profunde și lacrămi mai îmbelșugate. Tăcu.

—Nu-mi vine a crede... Uite așa, nu-mi vine a crede ochilor și urechilor. Parcă aș trăi un vis. După atâția ani, să ne întâlnim... Te așteptăm, ce e drept de opt-nouă luni, decând am auzit că ai fost parașutat cu încă alți zece camarazi pe muntele Dorul Rău. Auzisem de multe isprăvi de ale tale. Știam că te bătuseși cu bolșevicii, că ai pustiit Șarul de Sus și ai pus pe fugă tot pichetul de N. K. W.D.—iști, Apoi, după ciocnirea cea mare din Crăcăuani, nu am mai auzit nimica. Lumea povestea că ați fost trădați și uciși toți, până la ultimul, dar îndată s'a văzut că erau scornituri de-ale comuniștilor. Au trimis alte trupe, au tocmit agenți, au cumpărat toți braconierii din împrejurimi și au început o acțiune mare contra voastră... Știam că vei veni. Te așteptam. Mult mă mir, însă, că ai venit singur. Unde e Radu? Când vine? Unde a rămas?

Se făcu liniște din nou. Traian ar fi dat zece ani din viață dacă nu ar fi fost obligat să răspundă. Dar nu avea încotro. Știa. Pentru aceia venise. Trebuia să aducă trista știre. Nu mai avea pe cine să trimită la Valea Seacă. Toți muriseră.Iar între primii căzuți era Radu. Trecură numai două sau trei secunde de tăcere. Printre gratiile portiței de fontă a sobei pătrundeau lumini galbene și roșietice cese proiectau tremurând în întunerecul dormitorului. Traian putu desluși doar ochii prietenului.

—Radu a fost cu noi. A venit cu noi. Dar Dumnezeu a vrut să mă pedepsească pentru toate păcatele mele, și mi-a dat această cruntă sarcină de a fi eu purtătorul acestei cutremurătoare știri... Ioane dragă, Radu nu mai trăește...

Nu se auzi nimic. Dar pentru Traian pocniturile și trosniturile lemnelor din sobă păreau bubuituri de tun. Tâmplele amenințau să-i plesnească. Trupul înghețat se transformă deodată în vâlvătaie de călduri. Măselele nu-l mai durură, iar buza-i inferioară o simți fierbinte și umedă. Iși trecu limba peste ea și simți un gust dulceag de sânge.

Privi spre bolnav. Incercă să-și țină respirația pentru a auzi mai bine. Dar tâmplele svâcneau cu atâta putere că nu putea auzi altceva decât sfârâiturile lemnelor umede în sobă.

—Am venit...

In acel moment intră Corina, sora lui Ioan. Se apropiă de pat și întrebă ceva cu glas stins. Traian nu putu înțelege nimic. Intr'un târziu observă că o a doua făptură necunoscută se strecură în dormitor cu niște țoale și astupă ferestrele. Apoi se făcu lumină. O lampă mare de petrol ,cu glob alb, străveziu, împrăștia o lumină sfioasă peste fețele celor trei făpturi ce-i stăteau în fața. Traian privi intaiu fața prietenului. Il vedea pentru prima oară, după cinci ani. Când intrase în dormitor, emoția revederii îl împiedică să observe detalii. Acum i se părea că avea fața unei mumii. Alb, de un alb ce bătea mai curând în vânăt, buzele îi tremurau fără să pronunțe vorbe. Printre gene se strecurau picături mari de lacrămi. Imbătrânise mult. Tâmplele-i erau albe, iar cutele i se adânciseră în jurul nasului și a gurii. Părea de patruzeci de ani.

Lângă Ioan stătea Corina. Nu se schimbase. Era blondă, palidă, cu ochii albaștrii, mari, și nasul ascuțit. Când o văzuse ultima oară abia terminase Universitatea. Acum era femeie în toată puterea cuvântului, dar lui Traian niciodată nu-i plăcuse Corina. Mereu îi părea că surâdea ironic și disprețuitor.

Privirea lui Traian vru să alunece spre a treia făptură ce se așezase lânga Corina. Dar nu-și putu face o idee de cine era. O vedea pentru întâia oară. Când intrase în casa lui Ioan nu o întâlnise. Probabil că venise mai târziu și stătuse în bucătărie sau în sufragerie cu Corina.

—Cum a fost? reuși să întrebe Ioan.

Traian își acoperi genunchii cu ambele mâini. După prima emoție, frigul începuse să-l sgâltâie din nou. Genunchii îl dureau mai mult chiar decât măselele. Iși privi vârfurile ghetelor rupte. Gheata piciorului drept era încă neagră din timpul când o apropiase prea mult de flacăra unui foc făcut cu un an în urmă pe Dorul Rău, în plină iarnă. Talpa i se desfăcuse cu timpul, iar ciorapii groși trebui să-i înlocuiască cu obielele murdare, găsite intr'o cocioabă de lemnari, pe malul Bistriței. Cei trei păreau că nu-i observau tremurul trupului. Așteptau.

Traian ar fi dat mult, dacă înainte de a fi fost obligat să povestească i s'ar fi permis să bea un ceai, sau un pahar de lapte fierbinte. Nu mâncase de mult. Dar știa că nu putea cere așa ceva într'un moment atât de solemn. Se ruga în tăcere. Il rugă pe Bunul Dumnezeu să-i ierte graba de a nu fi rostit întreg Tatăl Nostru, și se rugă fierbinte pentru ca să-i puie în gură vorbe potrivite, ca să poată alina durerile Corinei și a lui Ioan. "Apoi voi ieși afară și nu-i voi mai vedea nicicând. Voi spune că am uitat ceva în grădină și voi fugi. Mă voi întoarce din nou în pădure." Gândi.

—Când am plecat din Wiener Neustadt, Radu a insistat mult de tot și a trebuit să-i fac pe voie, ca să ia el două pistoale mitraliere în spinare, plus un pachet de cartușe. Era mult, dar subfițerul mai adăugase o parașută, așa că pericolul nu putea fi mare. Totuși a ieșit rău. Una din parașute s'a fixat de un brad înalt, iar Radu a rămas în aer. A reușit să se agațe de o creangă, dar graba cu care a manevrat l-a făcut să se împletească sforile parașutei în jurul brațului drept, în asa fel încât amenințau să-i taie bratul. Nu mai putea de durere. Țipa și striga din toate puterile. Noi îl rugam să nu țipe, deoarece ne puteau auzi bolșevicii, dar el nu se putea stăpâni. Ne ruga să-l împușcăm, deoarece nu putea resista. Abia după o oră de sforțări teribile a reușit Geramineanu să se cațere și să-i taie sforile. A căzut bine, deoarece zăpada era de mai bine de un metru, dar mâna i-a rămas amorțită multă vreme. Mai târziu, la Crăcăuani, când am simțit că se strângea cercul în jurul nostru, l-am lăsat pe Radu să pască vacile și oile în Poiana Micului, unde aveam centrul nostru de resistență stabilit în mijlocul unor tranșee împrejmuite de câmpuri de mine pe care le cunoșteam numai noi și un braconier, prieten de-al nostru. Trecură săptămâni si luni. Intr'o bună zi am auzit că braconierul nostru nu mai locuia în cabana în care își petrecuse mai mult de jumătate din viață. Camaradul care ne adusese știrea credea că îl arestaseră jandarmii în timp ce vindea niște piei de vulpi unor negustori, în plin centrul Dornei. Radu însă era de altă părere. Mă rugă să-i dau permis, deoarece chestiunea trebuia lămurită numaidecât. Până atunci pierdusem patru oameni, iar proviziile ni se terminau, deoarece lumea nu mai voia să ne ajute cu atâta bunăvoință. Guvernul începuse o campanie de "destindere" invitând legionarii la "ordin și disciplină", amenițând populația cu măsuri drastice. Iar braconierul era unica noastră punte cu lumea din afară.

Chiar în aceași noapte Radu, îmbrăcat în haine de țăran, porni la drum. In Crăcăuani locuiau câțiva camarazi care ne puteau da lămuriri și ne puteau ajuta. Trebuia să-i viziteze și să le dea instrucțiuni pentru ca să ne înștiințeze de orice mișcări bolșevice.

Cam la o oră după plecarea lui Radu, m'am hotărît să iau încă o măsură de precauție. Insoțit de un camarad, am coborît în partea cealaltă a muntelui și m'am îndreptat spre Dorna. Aveam câțiva oameni ce ne ajutau cu alimente și informații. Voiam să-l salvez pe braconier din mâinele poliției, dacă era făcut prizonier fără voia lui, așa cum îmi plăcea să bănuiesc, deși, ceva îmi spunea că altul era motivul dispariției lui.

După ce m'am interesat pe la oamenii noștrii din Dorna, nu mai rămăsese nici o îndoială. Braconierul era trădător. Trebuia să ne pregătim de luptă sau de retragere în altă parte a Carpaților. Dimineața, pe la patru, încă inainte de a se zări de ziuă, pornirăm din nou spre Poiana Micului. Era o zi de August, călduroasă și senină. Camaradul meu pășea tăcut inainte și nu se oprea decât când observa că oboseam. Uneori scoteam ocheanul și priveam poteca, alteori se urca el în vreun brad și arunca câte o privire în jur. Nu mai eram siguri de nimic. Pădurea care ne ocrotise atâta timp, începea să nu ne mai aparțină. Ne părea mai streină și ciudată. Cântecul paserilor, umbrele și desemnurile lăsate de razele soarelui păreau fanțasme jucăușe ce râdeau de noi. Nu luasem nici o hotărîre. Imi venea greu să cer camarazilor să dea o luptă decisivă în condițiuni de inferioritate numerică. Afară de aceasta ne rămăseseră și foarte puține munițiuni. Aproape toate armele cu care veniserăm le ascunsesem, deoarece nu aveam munițiuni pentru ele. Uzam doar pistoalele mitraliere sovietice ce le obținusem prin luptă dela bolșevici, iar gloanțele erau pe terminate.

Spre amiazi ajunserăm aproape de campament. Sentinela îmi dădu o știre tristă. Poate cea mai sfâșietoare din câte primisem pâna atunci. Radu fusese găsit sfârtecat de o mină, în apropiere de campament, după ce reușise să ucidă patru soldați bolșevici și braconierul trădător.

Trei camarazi plecaseră să aducă rămășitele pământești ale lui Radu. Spre seară când se întoarseră cu oasele și membrele lui începusem reconstruirea corpului. Ii lipsea doar brațul drept și umărul.

L-am îngropat între rugăciuni și cântece. Am intonat "Plânge printre ramuri luna", "Sunt ruguri și flăcări" și "Sfinte Dumnezeule, Sfinte Tare, Sfinte fără de Moarte, miluește-ne pre noi"... Iți amintesti, așa cum cântam la Cernăuți, când au trecut catafalcurile lui Moța și Marin în acea zi friguroasă de februarie, cu multă ninsoare și lacrimi?

Iți amintești Ioane?

Ioan nu răspunse. Corina plângea încetișor. Cealaltă femeie stătea cu capul sprijinit de dunga mesii, cu brațele încolăcite. I se vedea doar părul negru.

Traian își aminti că era noaptea Bobotezii. Voiau să cineze iar el le povestea lucruri triste. Uită de dureri. Iși fixă o clipă ochii în globul de culoarea laptelui, apoi în Icoana Maicii Domnului ce atârna la capul lui Ioan. "Acum ce mă fac?" se întrebă Traian. Se simți singur. Nimeni nu vorbea. Din când în când liniștea era întreruptă de scâncetul Corinei. Când voi să se ridice auzi vocea lui Ioan. Il ruga să continue, să termine povestirea.

"L-am ingropat la rădăcina celui mai înalt brad, unde obișnuia să se întindă și să viseze."

—Iar mâna? întrebă femeia. Ce ați făcut cu mâna? Ați lăsat s'o mănânce corbii? Să hrănească lupii? Să putrezească singură în vreo scorbură? Ce ați făcut cu mâna?"

Traian păru buimăcit. La început voi să întrebe ceva, dar apoi renunță. Iși aminti că femeia vorbea de mâna dreaptă a lui Radu.

—Da, ce ați făcut cu mâna? întrebă Corina oțărîtă. Ridică capul și-l privi fix. Traian plecă privirea.

—A trebuit să plecăm. Nu am avut timp. In alte împrejurări am fi scotocit toată pădurea. Dar atunci nu aveam timp. In timp ce cântam "Sfinte Dumnezeule" veni a sentinelă și ne aduse știrea că se auzeau lătrături de câini dresați. A trebuit să plecăm...

Corina începu să urle. Ioan înclină capul și-i aruncă lui Traian o privire plină de reproș.

—Cum ai putut fi atât de... vru să întrebe ceva femeia cu părul negru, dar Ioan o întrerupse. Apoi îi explică lui Traian că era soția lui. Se însurase puțin înainte de a cădea la pat.

—Nici eu n'am avut noroc, continuă Ioan. Radu nu mai poate utiliza mâna, iar eu nu mai sunt om. Lucia s'a căsătorit cu un paralitic, cu o umbră. Tot ce mi-a mai rămas sunt ochii și regretele de a o fi nenorocit. Trăim in mizerie trei ființe. Două femei tinere și un paralitic. Pană acum mai aveam speranța întoarcerii lui Radu. S'ar fi căsătorit cu Corina și ar fi făcut-o fericită. Pe lângă ei ar fi trăit și Lucia, până la moartea mea...

Lucia se prăbuși în genunchi lângă pieptul lui Ioan. Corina se ridică și ieși. "E o invitație indirectă de a părăsi casa", gândi Traian. Durerile de genunchi și măsele începuseră să apară din nou cu strășnicie. Se ridică încet. Făcu doi pasi spre ușă și se opri fulgerat. In genunchiul drept simți o durere crâncenă. Parcă i-ar fi înfipt cineva un cuțit ruginit la încheitura piciorului. Se îndreptă spre Ioan pentru a zâmbi. Nu voia ca prietenul să-și dea seama de ceia i se întâmpla. Ioan nu-l privea. Părea că nici nu-și dăduse seamă de intenția lui Traian. Privea fix plafonul casei.

Abia când să deschidă ușa se auzi chemat.

—Nu-mi vei face una ca asta, Traiane! țipă Ioan.

* * *

LUCIA aduse borșul de sfeclă dres cu smântână și începură să manânce. La masă mâncau numai Corina și Traian. Lucia îi ajuta lui Ioan să mănânce. Mâncară în tăcere. Apoi, pe măsură ce trecea timpul începură să devină mai vorbăreți. Cele două femei păreau că uitaseră durerea. Il întrebau de ultimele zile petrecute împreună cu Radu și de isprăvile din munți.

Traian se simțea ceva mai bine. Vinul roșu, cald și dres cu storțișoară îl desmorțise. Nu mai simțea dureri. Povestea, asculta și încerca să uite ce trebuia să urmeze.

—Trebuie să fie frumoasă viața de munte, nu e așa, Traiane?, întrebă Lucia turnând vin în pahare.

—Intr'adevăr, trebuie să fie foarte frumoasă, domnule Traian, ia povestește-ne ceva! îndemnă Corina.

—Spune-i "Traian", e doar mai cunoscut cu tine decât cu mine!, observă Lucia.

Traian începu să povestească câte ceva. Deodată își aminti de portmoneul lui Radu. Nu-și amintea unde îl pusese. Incepu să se caute prin toate buzunarele. Se ridică și-și scotoci ranița. Je găsi învălit într'un ștergar.

—Am uitat de portmoneu. In el veți găsi două-trei pagini scrise de Radu.

Corina scoase hârtiile din despărțituri și le înșiră pe pat. Apoi începu să citească:

"Ași dori să te văd, Corina. Să stai alături de mine, răzimat de acest brad trufaș, să privim împreună albastrul cerului printre ramurile dese, să ascultăm ciripitul privighetorilor și cântecul cucului în această zi de doi Mai... Cât n'aș da să fii lângă mine, iubito! Să rătăcim împreună, să colindăm aceste poteci șerpuitoare, să fugim, să țipăm, să cântăm, să ne tăvălim în iarbă și să urlăm de bucurie! Cat n'as da să fii lângă mine! Vezi, e primăvară...

Corina nu mai continuă. Ieși. Din nou se așternu tăcerea. Intr'un târziu Ioan rupse liniștea. Il rugă pe Traian să-i povestească ceva din Germania.

—Spune-ne mai bine ceva din munte; îl rugă Lucia. Nu e așa că e încântător! Aerul curat, sănătos, viața liberă, răsăritul soarelui, apusul, priveliștea Giumalăului, Ceahlăul, Bistrița ce șerpuiește la poalele munților dimineata, totul e o poezie, nu e așa, Traiane?

Da, așa era. Traian continuă viziunea Luciei. Descrise vânătorile, pânda din poeni, cerbii ce veneau să bea apă la izvoare și să lingă sarea așezată pentru ei lângă apă, lupii ce apăreau iarna, ursul Carpaților ce rătăcea singur prin văgăunile Măgurei, sutele de colori ce se oglindeau în Bistrița dimineața când apăreau primele raze printre stejarii Dornei, oile ce se jucau vesele cu mieii pe imașele coastelor Mestecănișului, serile petrecute împreună cu ciobanii credincioși în jurul focului, ascultând cântece din fluere și doine izvorîte din adâncul pieptului, vânătoarea cocoșului de munte, cu pânda de trei ore pe la unu noaptea la opt nouă Mai, în varful munților, stând ascunși între crengi de brazi și ierburi ca să nu-i miroase cocoșul, fără să vorbească și cu respirația înnăbușită, ascultând misteriosul cântec, pe care puțini muritori îl puteazu auzi.

Glasul lui Traian se încălzea. Privirea îi rătăcea prin dormitorul lui Ioan și oprea din când în când cu o ciudată insistență pe Icoana Maicii Domnului. Verbele îi ieșeau curgător din gură. Povesti de prepararea păstrămii, de serile plăcute petrecute în cabană, mâncând urși de brânză, pastramă și bând rachiu sau vin în mijlocul veseliei generale a camarazilor, apoi plimbările sub razele lunii și poveștile de noapte. Viața sănătoasă, la aer liber, în marșuri, vizite pe la stâne, ospețe improvizate, cântece, fluere...

Traian se opri. Respiră adânc. Nu auzi nimic. I se păru că Ioan, Lucia, sau Corina, care își reluase locul între timp, spuseseră ceva, dar nu înțelese bine. Măseaua începu din nou să-l împungă. O pipăi încetișor cu vârful limbei. Incepu să-i fie rușine de sine. Simți că fața i se

(Urmează în pagina 17.)

Noaptea de Boboteaza

aprindea. O dogoreală fierbinte îi cuprinse tâmplele. "Acu trebuie să plec", gândi. Nu mai putea sta înlăuntru. Totul i se părea ridicol și fără sens. Prietenul care zăcea întins, cu articulațiile mâncate de reumatism și cu oasele deformate îi părea o mumie egipteană care îl privea ironic. Colțul buzelor lui Ioan păreau două virgule piezișe. Fața de păpușe a Luciei părea portretul unei bunice când era tânără. Ochii îi sclipeau ciudat în dosul genelor lungi și mătăsoase. Corina îi privea cu încăpățânare. "Toți sunt niște paiațe, iar eu sunt clownul cel mai caraghios", gândi. Iși aruncă privirea spre raniță și-și șterse fruntea asudată.

—Vai ce frumos e la munte!, exclamă entuziasmată Lucia.

—Intr'adevăr, trebuie să fie foarte frumos... aprobă Corina.

—Ați mai rămas mulți?, întrebă Ioan.

Traian nu știa ce să mai răspundă. Ii era silă de el însuși. Zâmbi încurcat.

—Nu, nu vorbi. Nu mi-am dat seama de ridicolul întrebării. Iartă-mă, am uitat că sunteți în războiu cu ciolovecii și trebuie să fiți tăcuți ca peștele.

Așa era. Trebuiau să fie precauți și tăcuți, consimți Traian. Luptă e luptă. Trebuia să plece, deoarece îl așteptau camarazii într'un anumit loc la o depărtare de zece chilometri în mijlocul munților. Până dimineața trebuia să ajungă. Nu mai putea întârzia.

—Nu, nici vorbă, facu Ioan. Noaptea asta dormi cu noi. Intâmplă-se ce s'o întampla, nu te putem lăsa să pleci în toiul nopții, nu e așa Lucia?

Lucia era de aceiași părere. Traian trebuia să doarmă noaptea aceia cu ei. Dacă voia putea dormi în șură, în fân. Era mai cald și se putea refugia ușor dacă veneau jandarmii sau poliția sovietică. Nu mai dorea încă un păhărel? Vinul fiert era o binefacere iarna. Traian nu rezistă. Nu-i displăcea idea de a dormi în fân. Nu ar fi vrut să mai bea deoarece se simtea ametit. Nu băuse demult, iar vinul și mâncarea multă îl moleșea peste măsură.

—Traiane, hai să cântăm ceva. Iți mai amintesti de "Gaudeamus igitur"?

Traian își amintea. Iși amintea de "Gaudeamus igitur" și de alte cântece. Dar nu avea chef de cântece.

—Acum trebuie să plec!, spuse cu voce hotărîtă.

—Nu te las. Corina, Lucia, nu-l lăsați! E amețit de vin și poate face prostii. Hai să mai povestim ceva. Vorbește-ne ceva de eventualitatea unui războiu între ruși și nordamericani. E adevărat ce se aude că încep să se certe?

Traian începu din nou să vorbească. Descrise în culori foarte vii situația politică. Expuse în mod succint toate ipotezele, apoi cu o usurință care îl uimi nespus trase o concluzie pe care o începea a crede el însuși pe jumătate. Corina aduse niște mere și nuci. Lucia turnă din nou vin în paharul lui Traian. Privirea i se împăienjenise și mai mult. Din când în când îl măsura cu ochii ca și când ar fi vrut să-l cântărească.

* * *

TRAIAN se trezi cu dureri de genunchi. Măseaua nu-l mai durea. Iși simți falca umflată și încinsă. La început nu-și dădu seama unde se afla. Făcu o mișcare de desmorțire, iar fânul foșni încetișor. Iși aminti de șură. Privi printre dranițe, dar i se păru că era întunerec. Arătătoarele ceasului nu mai sclipeau, fosforul pierduse tăria. Se ridică încet și se îndreptă spre poarta ce da în grădină. Uită de gaura de unde se arunca fânul vitelor și era cât pe aci să cadă în grajdiu. Deschise poarta încet și privi cerul. Era întunerec. Stelele sclipeau vesel. Indreptă ceasul spre zăpada albă și putu distinge arătătoarele. Erau patru și jumătate, dimineața. Dormise trei ore. Nu simțea oboseala. Aerul rece îl făcu să simtă fiori în tot corpul. Iși acoperi picioarele cu fân și-și strânse sumanul bine în jurul umerilor. Apoi își înfipse ochii între stele.

Nu știa ce să facă. Se gândea la multe și la nimic. Gânduri răslețe îi sfredeleau mereu creerul, fără să-și facă culcuș prea mult timp. Idei fugare veneau și zburau fără încetare. Refuza să se concentreze. Era convins că în asemenea situații omul trebuie să se complacă în a nu gândi nimic. Tot ce făcuse până atunci îi apărea ridicol și lipsit de sens. Iși aminti de copilărie, de anii de liceu, de Frăția de Cruce, de Taberele de Muncă, de primele arestări, de temnitele României. Le cunoscuse pe toate. Nu se putea plânge. Iși cunoscuse țara întreagă, dar numai datorită temnițelor. Nu avusese timp de excursii. Taberele depe Rarău, Storijinet, Radăuți, Câmpulung, Dealu Negru, Carmen Silva și Casa Verde representau crampeie de lumini, dar nu avusese timp să-și cunoască bine țara. Când împlini douăzeci de ani fu condamnat la patru ani temniță grea. Făcu doi ani de închisoare, cunoscu Doftana, Aiud, Cernăuți, Galata, Chișinău, Craiova, Jilava, apoi, cu o mică întrerupere de câteva luni libere, intră într'un lagăr de muncă obligatorie în Germania. După opt luni fu internat la Buchenwald, de unde ieși abia in August 1944, după capitulare. Apoi veniră timpuri grele. Tot mai grele. Infrângerea. Umilirea. Lupta în munți. Parașutarea. Din nou lupta în munți.

Acum stătea singur. Jos se asternea zăpada. Sus sclipeau aștrii. In fund era beznă. Ghicea forma muntelui și a pădurii.

Incet, încet, ideile începeau să se liniștească. Nu-l mai stinghereau amintirile. Când termină de rumegat amintirile se trezi deodată cu creerul înghețat. Nu mai putea gândi. Iși ridică mâna spre frunte și-și șterse sudoarea de ghiață. Când dispăru ultima amintire simți că țeasta i se umple de parfumul ciudat a unui singur gând. Era un gând uriaș, diform și impersonal. Ii simțea prezența, dar nu-l putea defini. Privea în zare. în noianul de întunerec ce acoperea pădurea și muntele, iar între beznele conturate de reflexele steluțelor din zăpadă i se păru că zărea fruntea încununată de plete a lui Radu. Gândul uriaș și impersonal păru necăjit de această neașteptată întorsătură a fanteziei lui Traian și se îndepărtă mormăind. Traian începu să-și amintească din nou.

—"Dece ai mințit?", părea că-l întreba umbra lui Radu.

Traian rămase mut. Iși înfipse pupilele în trupul lui Radu încercând să vadă dacă apăruse cu umărul drept și cu brațul ce nu-l putuseră găsi în pădure. Nu putu distinge nimic.

—"Dece m'ai făcut erou?", întreba din nou Radu.

Traian continuă să tacă. Nu știa bine dacă arătarea era reală sau imaginară.

—"Crezi că mă simt fericit așa?", întrebă din nou Radu.

Un curent de vânt rece îi îngheță fruntea. Intreg trupul începu să tremure. Arătarea dispăru. Lui Traian îi veni să sară în zăpadă. Voia să plece. Ii era teamă de gândul inform și impersonal. Voia să scape de el. Nu-l cunoștea. No voia să-l cunoască. Se întoarse în mijlocul șurii și-și aduse ranița. Se încinse bine și își vârî caciula până peste urechi. Inainte de a sări în zăpadă își făcu cruce și începu să se roage. Incepu să se roage ca în toate diminețile. Se rugă pentru părinți, pentru frați, pentru cei morți în beciurile polițiilor și a jandarmeriilor, pentru cei morți la 21 și 22 septembrie, pentru cei morți la 3 septembrie, pentru cei căzuți la 19, 20 și 21 Ianuarie, pentru cei morți în bombardamente, pentru cei morți în luptele din munți. In timp ce se ruga pentru cei căzuți în munti își aminti de primele zile după parașutare. Iși aminti de marșurile prin zăpadă, de căderile prin pâraiele înghețate pe unde călcau pentru a desorienta pe bolsevicii ce-i urmăreau, de zilele pline de foame, de refuzurile sporadice ale românilor de a-i ajuta cu alimente, de foamea și setea îndurate, de degetele degerate, de primele ciocniri cu armata sovietică și de istovitoarele marșuri pe culmile munților.

Apoi continuă să se roage. Se rugă pentru iertarea păcatelor lui Mircea, lui Aurelian, lui Dragoș, lui Anton, lui Ion, lui Liviu, lui Radu... Apoi se rugă pentru ca Dumnezeu să-i ierte și lui păcatele. Se rugă să-i dea tărie să poată crede mai departe în îndurarea Lui, și să-l ocrotească de ispite ce apăreau din când în când sub forma unor ochi negrii umbriți de gene mătăsoase și lungi. Se mai rugă și pentru iertarea păcatelor lui Ioan, a Corinei și a Luciei. Iși aminti și de braconierul trădător. Se rugă și pentru păcatele lui. Iși aminti și de unii români ce refuzaseră să le dea ajutor în alimente, când alergau din munte în munte flămânzi și înghețați. Se rugă și pentru ei.

Apoi își aminti din nou de el. Se rugă fierbinte ca Dumnezeu și Maica Domnului să-i dea sănătate timp de trei-patru ore numai. Să-i răpească durerile ce îi sfredeleau genunchii pentru ca să poată ajunge la Vârful Humorului.

Iși ridică ochii spre cer. Stelele păreau mai timide. In zare pădurea părea mai îndrăzneață. "Aceste stele, gândi, privesc tot globul pământesc cu aceiași indiferență. Mă privesc pe mine, pe Ioan, mormântul lui Radu, Kremlinul, Sfânta Sofia, New-Yorkul, și pe românii ce trăiesc dincolo de hotare, cu aceiași căldură și cu aceiași răceală, în acelaș timp. Acolo undeva între streini aș putea să-mi găsesc și eu un locșor, mic, micuț. Să trăiesc fără dureri de genunchi între o lume liberă și fericită. Aș putea să mă mișc și eu ca ei, să duc o viață normală, să frecventez teatrul, opera, să ascult concerte, să lucrez într'un birou, sau să am o întreprindere de import-export, să mă duc pe la pic-nicuri, să scriu articole patriotice și antisovietice în vreo revistă întreținută de fonduri speciale, sau să scriu cate un mic roman în care să ridic în slăvi oameni ca mine... Dar vai de mine dacă aș ajunge acum între ei..."

Lui Traian nu-i mai fu teamă de acel gând. Il simțea așezat comod în țeasta-i grea, și i se părea că era prietenos și cald. "Totul e chestie de obișnuință", își spuse.

Sări în zăpadă. Mâinile i se înfipseră adânc. Căzu cu fața în covorul alb și rece. Se scuctură scurt și începu să pășească. După cinci șase pași se opri amărît. Nu mai putea de durere.

Iși scoase cărticica de rugăciuni și începu să plângă încetișor între pagini. In gând se rugă fierbinte. O rugă pe Maica Domnului să-i acorde un concediu de trei ore. Să-i răpească durerile. Să-i dea puteri de a ajunge la Vârful Humorului. Iar dacă rugămintea de a păși fără dureri era prea îndrăzneață o rugă să-i dea tăria de a putea mărșălui totuși prin zăpadă. Incet, încet plânsul i se potoli, Se ridică cu anevoie și începu să se miște prin covorul gros de zăpadă. Se simțea mai ușor. Incepu să sărute Acatistul și Paraclisul cu căldură și să mulțumească Sfintei Fecioare.

Undeva în depărtare se auzea urletul unui lup, apoi lătratul unui câine. Iși pipăi revolverul de coapsă, sărută din nou cartea de rugaciuni și-și continuă drumul. Nu mai simțea dureri nicăeri. Pășea ușurel. Din când în când gheata i se înfunda în zăpadă, o scotea cu o smuncitură și continua să mărșăluiască lărgind pașii. Ajunse la drum. Nu-l mai durea nimic.- Totul în jur îi părea prietenos și vesel. Scârțâitul zăpezii îl amuza. Iși duse la piept mâna și-și pipăi cărticica de rugăciuni. Se simțea fericit. Nici de data aceasta nu-l lăsase Sfânta Fecioară.

Iuți pașii. Nu mai auzea nici urletul lupilor și nu-i mai păsa nici de poterele comuniste ce îl urmăreau de luni de zile. Era singur dar avea un ajutor ce nu-l părăsise până atunci. Știa că nu-l aștepta nimeni la Vârful Humorului. Acolo în peștera înghețată îl aștepta doar candela și pătura adusă din Buchenwald. Trebuia să ajungă în trei ore. Va fi ziuă când va păși în peșteră. Acolo putea să doarmă fără teamă. Nu periclita siguranța și libertatea nimănui. Nu deranja pe nimeni. Și nimeni nu-l putea stingheri de a-și rosti ultima rugăciune.

"Totul se reduce la rugăciune, în ultimă esență", gândi. "Restul e zvârcolire și dibuire festivă. Impopoțonare de demiurg caraghios."

Surâse înveselit. Se simțea ușor. O liniște dulce îi pătrunse ființa. Traian se gândi cu plăcere la pătura-i veche ce trebuia să-i înválească trupul peste două ore și jumătate. Undeva departe se auzîră clopotele unei Biserici.

"E Bobotează!", își aminti. Apoi se înfundă în pădure. Urletul lupilor nu se mai auzea. Liniștea era străpunsă doar de dangătul clopotelor.

MARELE POVESTITOR ION CREANGA

de I. G. Dimitriu

Nu-l pot uita pe scumpul și marele meu prieten, care a știut în nopțile înstelate, petrecute în cerdacul bojdeucii dela Iași, să-mi cânte ca un rapsod din alte vremuri minunatele povești rupte din sufletul Moldovei, căci glasul lui avea ceva din armonia divinității.

Mihail EMINESCU.

MI reamintesc întotdeauna de câte ori citesc pe Ion Creangă, în afară de multele-i năsdrăvănii povestite de el cu farmecu-i neîntrecut, și de "prefața" lui extraordinar de frumoasă și care s'a publicat în ediția dela 1890, apărută la Goldner din Iași, un an după moartea-i. Suna astfel: "Iubite cetitoriu, multe prostii âi fi cetit de-când ești. Cetește rogu-te și ceste și dacă-i vede că nu-ți vin la socoteală, ie pana în mână și dă și tu altceva mai bun la iveală, căci eu atâta m'am priceput și atâta am făcut. Autoriul". Se observă ironia lui Creangă imediat ce termini fraza. Știut este că a fost foarte greu să fie determinat marele nostru povestitor să scrie "bădărăniile" (cum își numea el ironic și glumeț creațiile) lui pe hârtie, căci nu prea era el convins de cele ce spuneau "domnii dela Junimea". Sigur că a fost determinat numai de Eminescu, bunul lui prieten, al cărui cuvânt i-l asculta, sorbindu-i-l. Singurul care avea ascendent asupra lui Creangă. Ironia din aceste rândulețe de mai sus este ironia țăranului român, care nu scapă ocazia să nu persifleze superficialul.

Și așa a apărut în ordinea următoare toată opera sa în "Convorbiri Literare" după ce era cititā și ascultată cu deosebită atenție, cu comentarii laudative, care-l cam supărau pe Ion Creangă. La 1 Octombrie 1875 apare "Soacra cu trei nurori", iar în Dechemvrie acelaș an "Capra cu trei iezi". In 1876, în prima zi a lunilor Ianuarie, Martie și Iunie, "Punguța cu doi bani", "Dănilă Prepeleac" și "Povestea porcului". In timpul războiului pentru neatârnare lucră mai spornic: In Ianuarie, Aprilie, August și Septemvrie, rând pe rând apărură: "Moș Nichifor coțcariul", "Stan pățitul", "Harap Alb", "Fata babei și fata moșului". In Aprilie și Octomvrie 1878 fură publicate: "Ivan Turbincă" și "Povestea unui om leneș". In Martie 1883 se publică "Cinci pâini" iar în 1898 apare povestea neisprăvită "Făt-Frumos, fiul epei". Așa dar, opera lui literară apare între 1875 și 1878, fiindcă o purta în suflet zi de zi. Ceiace i-a răpit timpul, a fost stilizarea lui migăloasă, cu care aproape se chinuia, ca un adevărat însetat după perfecție. N. Țimiraș, rudă de aproape cu Ion Creangă, în interesantul studiu prin materialul nou ce-l aduce, spune că se străduia ceasuri întregi să găsească cuvântul exact și locul potrivit în topica frazei lui, astfel ca să-i sune bine în sufletul lui de artist creator.

S'au scris sute de articole asupra operii lui I. C., are admiratori nenumărați, Români și străini (Marcu Beza îmi spunea odată că basmele lui Creangă desfată plictiseala lorzilor englezi, fiindu-le carte de căpătâi opera marelui povestitor moldovean), Domnul prof. J. Boutière de la Sorbona, cel mai mare cunoscător al lui Ion Creangă, a scris o operă temeinică "La vie et l'oeuvre de Ion Creangă", cea mai strălucită monografie a sfătosului țăran povestitor, unde este studiată comparativ întreaga operă a lui.

Cu o deplină cunoaștere și documentată analiză lucrarea aceasta, unică dealtfel, prezintă străinătații pe marele povestitor moldovean în lumea reală a forței lui creatoare. Dl. prof. Boutière, după cum îmi reamintesc, împarte povestirile lui Ion Creangă în felul următor:

Fabule sau povestiri animale, unde înglobează "Punguța cu doi bani" și "Capra cu trei iezi", apoi *ciclul prostiei omenești* cu "Prostia omenească" și "Dănilă Prepeleac", *ciclul poveștilor fantastice* (nu știu dacă este bine denumit astfel, căci elemente fantastice conțin toate poveștile) cuprinzând: "Soacra cu trei nurori", "Fata babei și fata moșului", "Făt-Frumos fiul iepei", "Povestea porcului" și "Harap Alb" și în fine *ciclul poveștilor religioase*, unde intră "Stan pățitul" și "Ivan Turbincă". "Povestea leneșului" și "Cinci pâini" au caracter didactic, școlăresc, au fost scrise în scop moral de către "învățătorul" Creangă, desigur cu talent desăvârșit, însă fără valoare este-

(Urmează în pagina 18.)

ION CREANGA

tică deosebită. "Moş Nichifor coţcariul" ar putea să figureze ca o splendidă bucată literară, umoristică, iar "Moş Ion Roată şi Unirea", ca şi "Moş Ion Roată şi Vodă Cuza", sunt considerate bucăţi de istorie anecdotică, lucruri poate trăite aevea de eroii descrişi atât de uman de marele povestitor. Unele dintre personagii au jucat rol politic în Ţara noastră. In cele ce vom expune, mai la vale, în mod succint, cu intenţia de a explica anumite poziţiuni ale lui Creangă faţă de literatura lui, care-i unică în felul ei, nu ne gândim deloc să mai aducem în mintea cititorilor rezumate ale basmelor lui Ion Creangă, ştiute de generaţiuni întregi de tineri, şi bătrâni, dar vom încerca să vedem valoarea lor estetică şi dacă într'adevăr marele Creangă îşi merită pe bună dreptate cununa genialităţii, aşa cum marea majoritate a criticilor literari susţin nestrămutat.

De remarcat că toate ediţiunile cunoscute au respectat numai data apariţiei operelor poetice, niciuna-eu, chipurile nu-mi reamintesc-n'a publicat după criteriul ideologic, grupele de povesti. Sigur că aşa vor rămânea să se publice mereu, spre a se păstra o tradiţie veche.

Incontestabil că Ion Creangă şi-a câştigat gloria lui prin arta simplă de a povesti oral, şi la îndemnul "Junimei", respectiv la insistenţa lui Maiorescu şi Eminescu, prin meşteşugitul lui talent de a aşeza pe hârtie frumuseţile graiului cu care povestea el.

In favoarea noastră vine faptul, că aproape toate poveştile lui Creangă, care s'ar părea că-i aparţin ca tematică, au corespondent în limbile europene, cu reflexe în cele indo-europene. Creangă nu le-a inventat, le-a auzit şi el la şezătorile unde se ducea ca să respire boarea de poezie românească populară resfirată în ghicitori, snoave, anecdote, strigături, şi, natural basmele, cu care stăteau prinşi până în zori de ziuă, feciori şi fete, la clăcile vecinilor, ascultând, cântând, glumind copilăreşte, şi povestind...

Aşa dar Ion Creangă a auzit basmele, nu le-a citit nicăeri, şi le-a transpus, aşa cum a simţit el, în anumit moment. Tema basmelor este aceia, dar tratarea este diferită şi aci autoriul moldovean biruie o lume întreagă de povestitori, ca să se fixeze pe soclul universalităţii. Acea tortură de care pomeneşte Ţimiraş în lucrarea lui, este vieaţă din vieaţă lui, forma lui cu totul personală, care trăieşte peste spaţiu şi timp. Incepând cu opera populară a lui Anton Pann şi terminând cu publicaţiile din zilele lui, Creangă o fi citit mult, deşi biblioteca lui se rezuma mai mult la cărţi didactice. Credem că era la curent cu ce se publica, mai ales că avea contact cu oamenii de carte, dela care putea împrumuta măcar cărţile ieşite din tiparniţele Iaşilor sau Bucureştilor.

Asupra poveştilor cu tema animală, fabulistică, unde elementele fabulei joacă rolul de frunte, şi, a căror origină este cunoscută ca fiind *Panciatantra* indică şi cu *Roman de Renard* sau *Reinecke Fuchs*, nu ne îndoim, Creangă a creat întreaga atmosferă morală, ba mai mult, a şi regionalizat-o. Dacă în "Punguţa cu doi bani" sunt introduse şi persoane umane, depăşind deci fabula, apoi în "Capra cu trei iezi" (în tema germană a lui Grimm găsim şapte iezi) aflăm o întreagă atmosferă moldovenească sugerată numai prin pomana făcută de biata capră, în scopul răsbunării copilaşilor-iezi ai ei (în tema germană cei şapte iezi nu sunt morţi, ci scoşi afară şi sunt introduse pietroaie în pântecul lacomului lup care doarme). Umanitatea cu care sunt zugrăviţi lupul şi capra este extraordinară. Obiceirurile moldoveneşti în special îşi au locul lor în poveste (cu superstiţia locului, tradiţii, obiceiuri).

Invăţătura didactică o accentuiază mai mult în "Punguţa cu doi bani" care nu atinge realizarea artistică a fabulaţiei din "Capra cu trei iezi".

In "ciclul prostiei omeneşti" tema prostiei unei femei, care vede un drob de sare pus sus pe cuptor şi plânge fiindcă pruncul îi stă dormind în leagăn, în primejdie de a-i fi omorît prin eventuala cădere a acestui drob, o găsim deja la Anton Pann. Nu-i exclus s'o fi cunoscut aceasta Creangă.

Noi nu suntem de părere cu unii autori, cari socot pe Dănilă Prepeleac, prost. La fel şi pe Păcală. Sunt unii oameni cari se prefac proşti în faţa împrejurărilor defavorabile, căci altfel n'ar putea să se explice atâtea pilde de inteligenţa de care dau dovadă, scăpându-şi vieaţa din multe primejdii. In povestirile noastre Prepeleac înşeală pe diavol. Dar diavolii nu sunt deştepţi, pot fi înşelaţi de oameni în ocaziuni, unde inteligenţa omului este cu totul superioară, iar dracul cu toate vicleşugurile lui iese tot păcălit. Creangă întrebuinţează şi aci imaginaţia lui fecundă ca să zugrăvească episoade splendide în legătură cu burduful cu bani al diavolului, cari întrec cu mult posibilităţile literare din celelalte producţii similare.

"Soacra cu trei nurori" este prima bucată a lui Ion Creangă, care a văzut lumina tiparului la 1 Octombrie 1875 în "Convorbiri literare". Tema este puţin tratată în celelalte literaturi, după prof. Jean Boutière. Noi n'am încadra-o în ciclul poveştilor fantastice, căci nu îndeplineşte condiţiunile necesare. Mai mult, faptul că nu sunt cunoscute decât o singură variantă în dialectul macedoromân (colecţia lui Cosmescu) şi încă o poveste în legendele armeneşti ale lui Minas Şeraz, ne face să credem că tema ingrată şi sângeroasă n'a captivat ca basm niciun popor. Felul cum povesteşte Ion Creangă însă această temă simplă poliţistă şi anume o soacră care teroriza pe cele trei nurori ale ei este ucisă de acestea, în deplină înţelegere, şi muribunda nu mai poate să arate cine sunt făptaşii omorului. Mai mult, în povestirea lui Creangă bătrâna apare chiar antipatică şi ucigaşele îndreptăţite s'o ucidă, totul învăluit într'un umor macabru.

Una dintre poveştile frumoase este "Fata babei şi fata moşneagului", cu mai multe variante şi cu o tematică ideală, morală, unde întâlnim elemente religioase creştine, reminiscenţe din mitologia greco-romană, cari ajută eroinei, spre deosebire de alte povestiri europene unde găsim zâne, vrăjitoare, etc., reflectând deci elemente păgâne. Basmul lui Creangă este o perlă a genului. Povestea neisprăvită şi denumită "Făt-Frumos fiul epei" (sic!) începe să ne prezinte eroii minunaţi ai lui Ion Creangă, acei monştri cari vor ajuta omului în nevoie mai târziu în "Harap Alb". Această poveste, dacă ar fi fost terminată, ar fi fost o minunată creaţie a povestitorului român. Are toate elementele ce ne îndreptăţesc să afirmăm aceasta. S'ar încadra în ciclul fraţilor de cruce (în deobşte trei la număr) care-l gelozesc pe Făt-Frumos pentru calităţile lui şi vor să-l piardă şi totodată şi încercarea de răsvrătire a monştrilor împotriva eroului, care-i va pedepsi. Basmul lui Creangă este superior prin imaginaţia scânteietoare cu care este tratat. Tema este tratată mult căci a ispitit toate popoarele.

"Povestea porcului" face parte tot din ciclul poveştilor fantastice, cu caracteristica părăsirii fiinţei dragi şi metempsichoza animalică. Tema, mult tratată şi în folclorul român ca şi în cel european. Găsim iarăş elementul creştin (sfintele Miercuri, Vineri, şi Duminică). Metempsihoza ne împinge sigur spre miturile indice (Pururuvas şi Urvaçi) totus tema, aşa cum e tratată de Creangă, respiră atmosfera satului nostru, sugerată numai prin limba utilizată de povestitor.

Asupra lui "Harap Alb" aş vrea să amintesc un mic amănunt. Jocul acesta de noţiuni: *harap*, care-ţi dă ideia de culoare neagră, şi *alb*, este interpretat întotdeauna greşit de traducătorii în limba franceză. Cuvântul *Harap* în limba poporului este cuvântul *Arab*, deformat în *Harap*. A-l traduce prin *Le Negre blanc*, este o mare gresală, căci nesocotim logica poporului român, care în contact cu Turcii a cunoscut Arabi din armata turcească, nici decum Negri africani. Intr'un vers popular avem chiar: *Harap negru şi buzat*, ca să explice pe Negrul african (nubian). Şi accentuiază poporul aşa fiindcă Arabii nu sunt toţi negri, ci şi mai puţin negri, şi mai mult de aceştia i-a cunoscut el, în luptele din cursul secolilor. Chiar când Turcia stăpânea Nordul şi Apusul Africeii, coastele, sau Egiptul, n'au fost aduşi Negri ca să lupte cu Ştefan sau Mihai, ci le serveau de călăi, pehlivani, etc. Aşadar *harapul* este maurul african. In poezia cultă chiar, nu vom găsi Negri ci *Arabi* (Eminescu, Scr. III), Alecsandri, Coşbuc, etc.). Noi credem că este creaţia lui Creangă, întrucât nu-l mai găsim în nicio producţie folclorică românească.

Acest basm este una din perfectele creaţiuni ale geniului. Nu credem să aibă creun rival în altă literatură a lumii. Şi cu cât ni se pare că este desprins din lumea noastră, ca să plutească în lumea imaginară, cu atât Creangă ne trezeşte din visul acesta cu expresii ca: din sat dela Chitila, bolboroseşte turceşte, auzi câinii în Giurgiu, cât zidul Goliei şi Cetatea Neamţului, etc., expresii neaoş româneşti, care regionalizează basmul. Din lumea visurilor, conceptele geografice ne aduc la realitate, ca apoi iarăş să plutim pe apele dulci ale reveriei. Este interesantă istoria şi geografia basmelor, în special în basmele noastre, care ne mai trimit pe nesimţite în lumea reală. Personajele din "Harap Alb" sunt unice prin pitorescul) lor. Fără să ţii seamă de fizicul lor, ca şi de însuşirile lor extraordinare, ai în faţă ţărani moldoveni, cari se hârjonesc şi se'ndeamnă la glume ori harţă. Sunt personaje vii cari trăesc şi ne obsedează. Nimic care să supere prin artificial, convenţional sau ireal. Monştrii, în general, sunt răi, ucid, sunt antropofagi, chinuiesc, jefuiesc, etc. Prietenii lui Harap Alb însă sunt ciudaţi, tocmai prin apariţia lor, ca şi prin sinceritatea şi loialitatea lor faţă de stăpânul lor-amic. N'aş exagera dacă în sufletul bunului Ion Creangă nu s'o fi produs procesul de creaţie fantastic prin care sunt umanizaţi aceşti amici-monştri ai lui, şi cari îi găsim şi'n "Amintiri din copilărie" sub chipul tovarăşilor lui de drăcii şi de... seminar. La toate popoarele există monştri cu însuşirile celor ai lui Creangă, dar nu ştiu de ce, nu te simţi legaţi de ei deloc. Aceasta înseamnă nu numai putere de realizare extraordinară a autorului, ci o adevărată umanizare a eroilor lui, şi care, pare-mi-se, este unică, în literatura aceasta a basmelor cunoscute de noi.

Elementul religios, creştin, este puternic reprezentat prin sfintele noastre tradiţionale în folclor, Miercurea, Vinerea şi Duminica, sora mai vârstnică, toate bune şi iubitoare de oameni şi fapte bune, apoi botezul, sângele Domnului, tămâie, Dumnezeu, diavolul, etc., întăresc ideia de credinţă a poporului nostru, exprimată prin geniala lui creaţie, basmul, şi contribuie şi la fixarea ideiei morale de totdeauna în basm: pedeapsa vinovatului şi biruinţa eroului.

In ciclul basmelor religioase, primează fondul creştin al povestirii.

"Stan păţitul", care a intrat în vorbirea zilnică a Românilor, ca să exprime omul experimentat, trecut prin ciur şi dârmon, este, credem noi, poveste imaginată de Ion Crenagă, căci n'avem nici o variantă cunoscută cu aceiaş tematică. Este poveste poate auzită la vreo şezătoare de iarnă, şi Greangă a imortalizat-o. Nu credem ca să fi citit el "Faust" al lui Goethe, "Belphegor" al lui Machiavelli, etc., ca să trateze o temă occidentală în perfectă formă românizată şi populară. In credinţa noastră circulă superstia că dracul ia suflete de oameni, în special babe vrăjitoare, drept răsplată pentru serviciile aduse stăpânului său. Creangă nu uită să împlinească şi această superstiţie.

Basmul "Ivan Turbincă" este o aleasă operă a lui Creangă şi concepută cu mult spirit. Mai întâiu, eroul lui nu poate fi altul decât un Rus, aşa cum este conceput Rusul în ţările noastre. Rusul de pe vremuri, beţiv, guraliv, cântăreţ la poruncă, cinstit, însă cu ochiul după furat, muieratic şi lăudăros, însă pravoslavnic nevoie mare. In acest. basm nu putea să fie eroul un Român, care ştia ce este oastea pe vieaţă, cu năsdrăvăniile ei, şi mai ales cu năravurile lui Ivan. De-aci şi grija mare a unora să creadă serios că basmul acesta este rusesc, pentru simplul motiv că eroul principal este un Rus. Vecinătatea Moldovei lui Ion Creangă cu Rusia de pe vremuri, a contribuit ca eroul să fie Rus, popor cunoscut mai bine, de bieţii Moldoveni şi cari l-au luat tip de anecdotă pe năsdrăvanul Ivan, ca astfel să prezinte şi mai mult farmec în poveste. Nu mai cunoaştem nici o variantă pentru creaţia lui Creangă şi o credem deasemenea auzită la vreo clacă şi pe urmă refăcută de el.

"Moş Nichifor coţcariul" o adevărată capodoperă umoristică, atât de cunoscută lumii româneşti, are ca fond un adevăr simplu: un vizitiu, Nichifor, care făcea transporturi între Neamţ şi Piatra, având drept pasager o femeie tânără, îşi strică intenţionat o roată dela căruţă, ca să rămână o noapte în pădure, în tovărăşia ei. Lucrul acesta nu l-a plăcut deloc Titu Maiorescu, deşi, în faţa unei teme aşă de odioase, dar tratată de Creangă cu rară eleganţă, a cedat, cu condiţia să fie revăzută de autor în unele părţi cari i se păreau lui... picante. Creangă nici nu s'a gândit să schimbe textul şi-i scrie lui Maiorescu,, că într'adevăr povestea lui este cam ... lungă, dar nu poate fi mai scurtă. Maiorescu n'a mai zis nimic, mai ales că la citirea bucăţii, asistenţa a fost încântată. Dar trebuie să amintim că pentru prietenii intimi, avea între manuscrisele lui o altă variantă a povestii, care n'ar putea fi publicabilă în niciun caz. Din porunca discretă a lui Carol II, bibliotecarul palatului, G. T. Kirileanu, folclorist de seamă, a publicat într'o ediţie specială opera lui Creangă, incluzând şi un basm pornografic (ne reţinem să-i publicăm titlul) doar în două exemplare, unul pentru el personal şi altul pentru Biblioteca Academiei Române, secţia cărţilor recervate. Basmul este într'adevăr scris cu o artă deosebită, cu o imaginaţie nemai închipuită, dar în acelaş timp fără să fie scabros, reţine interesul cititorului tocmai prin neobişnuitul ce-l conţine povestirea într'adevăr fantastică.

Despre "Povestea unui om leneş" şi "Cinci pâini" am mai spus câteva cuvinte. Sunt bucăţi didactice minunate pentru manualele de şcoală.

"Moş Ion Roată şi Unirea" ca şi "Moş Ion Roată şi Vodă-Cuza" sunt anecdote istorice, dar trebue să vedem în ele pe însuş veşnic nemulţumitul Ion Creangă, şi pe drept cuvânt?, care vrea să fie întelese lucrurile în sensul lor adevărat şi moral, nu cum "gândeau" boierii profitori şi hulpavi din vremea lui. Aci dă drumul ideilor ce-l stăpâneau, şi care în vremurile noastre i-ar fi adus legărul de concentrare drept locas, anume vrea să susţină dreptatea ţăranilor oropsiţi şi prostiţi de "boieri" şi să arate pe Alexandru Cuza-Vodă, aşa cum a fost el, drept, iubitor de ţară şi popor, curat la suflet, cinstit la gând, care trăia durerea ţăranilor şi pe care ar fi vrut s'o satisfacă cu mult mai mult decât a făcut... Un domnitor care continua linia Basarabilor şi Muşatinilor.

As vrea să încheiu notele acestea asupra "Poveştilor" lui Ion Crangă apărute în minunata editură de pribegie "Carpaţii", lăudând-o pentru că a ales ediţia Liviu Rebreanu, spre a o prezenta refugiului lipsit de foarte multe cărţi bune, astăzi puse la index de autorităţile din România.

Fără să ştie poate, Ion Creangă continuă tradiţia "Daciei literare", a acelui curent faimos, istorico-popular, care trebuia să scoată din adâncul gliei pietrele scumpe, tezaurul nepreţuit al limbii române, aşa cum este ea păstrată prin graiul ţăranilor noştri. Majoritatea din poveştile lui mai au variante în limba română, şi corespondenţe în limbile altor neamuri, dar ceiace este viu în opera nemuritorului Creangă, este tocmai perfecţiunea limbii utilizate, deşi este oarecum înclinată mai mult spre graiul moldovean. Poveştile au fost auzite de autor şi el le-a dat forma, ca şi fondul solid, deosebindu-le de povestirea obişnuită, prozaică. Bogăţia folclorului prin zicători, proverbe şi locuţiuni proverbiale, constitue nu numai veşnic isvor de cercetare pentru oamenii de carte, dar o continuă împrospătare a materialului şi trimiterea lui în toată lumea românească.

Mihail Dragomirescu ne spunea pe vremuri de marea putere a lui Creangă de a-şi umaniza personaje lui şi de vigurosul realism al operei lui generale. Intr'adevăr atâta vieaţă le pune în ei marele povestitor, că nu numai că oricine se simte legat de mulţimea eroilor lui şi-i simpatizează sau îi urăşte (ex.: Spânul, pe care copilaşii îl bleastemă cu lacrimi în ochi pentrucă li-l ucide pe Harap Alb cel bun) dar la un loc cu ei şi pe Creangă ai impresia că l-ai cunoscut vreodată sau îl vezi mergând pe stradă şi vorbind tare cu toată lumea. Se poate spune că Ion Creangă împreună cu eroii lui au intrat în sufletul poporului de unde au ieşit din vremuri uitate. Basmele lui, sigur, după toate teoriile nu au nici timp, nici spaţiu, dar aşa de măestrită este culoarea ce-o dă el totului în tot, că simţi vieaţa satului moldovenesc. Mai ales când descrie el praznicul făcut de capră pentru iezişorii ei mâncaţi de lup, ai în faţă pomana dela ţară, făcută de ţăranii noştri moldoveni.

S'a spus că "Harap Alb" de pildă, este plictisitor, ca fiind prea lung, că anumite convorbiri ar fi inutile şi astfel îngreunează acţiunea, stricând efectul povestirii. Lumea aceasta este nedreaptă cu Creangă, care de fapt vorbea mult în toate ocaziile, dar povestirea lui n'ar mai fi avut acea atmosferă senină, duioasă sau umoristică în care să respirăm poezia. Ţăranul moldovean, în special, sfătos din fire, nu se plictiseşte dacă ascultă un basm lung şi frumos, ci-l concentrează mai mult. Şi nu este oare Creangă reprezentantul ţărănimii geniale, născută să povestească?

Poveştile lui Creangă sunt prea moldoveneşti, pe lângă genialitatea cu care sunt compuse şi sfătoşenia autorului este aceea a unui ţăran chipes, deştept la minte, care nu mai sfârşeşte ghemul de deşirat. Oraşul n'a putut să-l falşifice pe Ion Creangă. L-a sfărâmat da, l-a ucis treptat, umilindu-l mai întâiu, dar sufletul nu i l-a strivit. Sufletul lui domină lumea întreagă acuma prin geniul lui povestitor.

Oricine citeşte basmele lui Creangă retrăeşte copilăria lui de altă dată, cu tot ce-a moştenit din străbuni: credinţă, superstiţii, înţelepciune populară.

Este perfect observabil că nimeni n'a mai scris ca Creangă. N'a avut înaintaşi şi nici urmaşi. Darul lui de a povesti rămâne fără rival. Cu posibilităţi simple şi aşa de naturale a brodat imagini neîntrecute şi personajele create de el obsedează.

Creangă rămâne o figură uriaşă în literatura noastră. Nimeni nu poate să imite scrisul lui. Deşi a fost amic credincios al "Junimei" el nu s'a încadrat în nici o şcoală, nu l-a impus nimeni, deşi Eminescu l-a rugat să scrie poveştile şi să le publice. Nimeni nu l-a criticat, căci opera lui este opera poporului din care ieşise aureolat.

Multă vreme a fost pus la o parte să nu strice efectul culturii româneşti în străinătate prin aceste "producţiuni ţărăneşti", dar când străinătatea l-a aflat, apoi i-a dat locul care i se cuvine în ierarhia literară universală. Occidentul l-a tradus imediat sau l-a studiat pe minutatul ţăran din Humuleşti. Profesorul Jean Boutière dela Sorbona, cel mai bun cunoscător al lui Creangă, are numai elogii despre el şi opera lui naţională. Dsa îl compară ca artist cu celebrul povestitor francez Charles Perrault, depăşind deci cu mult pe ceilalţi povestitori ai lumii. De pildă Germanii Grimm, Musäus, Bechstein, Schwab sau Schmid, sunt folclorişti, basmele culese de ei sunt aşa cum ies din gura povestitorilor prin satele germane. Danezul Andersen face din basmele lui lecţiuni de morală uneori, iar alteori înclină spre folozofie.

NOTE PE MARGINEA CARTILOR

V. Parvan* : DACIA

Editura "Carpaţii" a făcut un real serviciu Românilor din exil, republicând seria de conferinţe ţinute de Vasile Pârvan în Martie 1926, la Cambridge.

In perspectiva a trei decenii, personalitatea lui Vasile Pârvan capătă realele ei dimensiuni. A fost profesor de istoria antică la Universitatea din Bucureşti şi el a întemeiat adevărata şcoală a arheologilor români. Predecesorul lui, Tocilescu, care a inaugurat cercetările arheologice după Al Odobescu, concentrându-le în direcţia arheologiei romanice, fusese un profesor muncitor dar mediocru. Pe urma lui a rămas doar descoperirea monumentului dela Adam-Clisi, despuiat de toate podoabele lui sculpturale. In loc să-l restaureze pe loc, a desprins din zidărie tot învelişul de marmoră pe care sculptorii romani imortalizaseră triumfurile împăratului Traian şi a încercat să le transporte la Bucureşti, unde urma să fie reconstituit monumentul dela Adam-Clisi. Incărcate pe o corabie, un accident a dus în fundul Dunării cea mai mare parte din acest tezaur arheologic. Ce a putut fi transportat la Bucureşti, pietre disparate, zăceau la muzeul din capitală.

Vasile Pârvan, numit profesor în 1912, a adus o metodă nouă de lucru. S'a impus studenţilor prin pasiunea cu care se dăruia cercetărilor trecutului îndepărtat; avea într'un grad excepţional capacitatea de a contamina, de a însufleţi studenţilor aceiaş dragoste pentru studiu. Celace îl preocupa pe Vasile Pârvan era Dacia dinainte de Romani. Dela prima lui manifestare "Câteva cuvinte cu privire la organizarea provinciei Dacia Traiană", studiu publicat în "Convorbiri literare" şi până în 1927 (26 Iunie) când moare, Vasile Pârvan a continuat să adâncească problema geto-dacică. Fusese—până s'a dus în Germania să-şi treacă doctoratul-elevul lui N. Iorga, care l-a încurajat şi l-a preţuit, dar temperamental, Pârvan se deosebea profund de fostul lui profesor. N. Iorga se extindea, se risipea în varii domenii, Vasile Pârvan s'a concentrat asupra unei singure probleme Geto—Dacică—, dar această limitare a terenului de cercetare i-a înlesnit o adâncire, i-a asigurat indiscutata lui autoritate ştiinţifică. N. Iorga ca viziune a vieţii, ca metodă de lucru, ca temperament, era un romantic; în toate manifestările lui, Vasile Pârvan era un clasic. Stilul, sensibilitatea, concepţia lui de viaţă erau ale unui clasic, adică ale unui armonios echilibru. Individualismul aşa de pronunţat al lui N. Iorga, l-a împiedicat să fie un profesor în adevăratul sens al cuvântului, deaceia nu a putut creia şcoală, istorici formaţi la disciplina lui de lucru, care să-i continuie metoda. N. Iorga lucra singur şi uriaşa lui putere de muncă, capacitatea lui de a înmagazina, memoria lui fără egal, îi înlesneau munca izolată. In sistemul cercetărilor ştiinţifice moderne, profesorul este ajutat de o echipă pe care a selectat-o, a format-o, a însufleţit-o; şi Vasile Pârvan a avut metoda de lucru adaptată exigenţelor moderne. Cine a avut norocul nu numai să asculte o prelegere dar să viziteze unul dintre şantierele săpăturilor lui, îşi putea da seama de puterea de seducţie, de a insufla austera pasiune a studiului. Am fost prin 1930 la Histria; săpăturile continuau, dacă nu mă înşel, sub conducerea profesorului Lambrino, format de Vasile Pârvan. Fiecare lovitură de târnăcop fusese dată cu grijă, fiecare casma se înfipsese în pământ după o îndelungă chibzuinţă, ca nu cumva o precipitată râvnă să mutileze o statuie, să sfărâme un vas de argilă, să strice o inscripţie. După moartea lui Pârvan, elevii lui continuau să lucreze ca şi când ar fi simţit prezentă umbra maestrului. Avea ceva monahal în felul lui de viaţă, nimic nu-l putea ispiti spre a-l smulge studiului. Prin 1923, Ion Mihalache şi ceilalţi fruntaşi ai partidului ţărănist s'au dus într'o solemnă delegaţie să-i propună lui Vasile Pârvan, şefia partidului. Determinase acest demers prestigiul pe care îl avea Vasile Pârvan, dar contribuise şi faptul că era fiul unui modest învăţător din judeţul Tecuci iar partidul ţărănesc fusese o creaţie a învăţătorilor. Acestei dorinţi, Vasile Pârvan i-a răspuns în linia caracterului lui: nu înţelegea să facă nimic fără să se consacre cu toată puterea lui de muncă, cu tot sufletul. Ori, acceptând şefia partidului, acceptând să intre în viaţa politică ar fi fost obligat să sacrifice toate cercetările lui arheologice. Işi dădea seama cât de acaparatoare este viaţa politică, cum îţi alterează judecata obiectivă asupra oamenilor şi evenimentelor, de aceia—a explicat el—nu poate accepta propunerea, deşi se simţea realmente mişcat de sentimentele pe care i le manifestase delegaţia.

Era un om de specialitate, dar în cercetările istorice şi mai ales în arheologie, imaginaţia este obligatorie. De câtă imaginaţie are nevoie un arheolog ca din câteva fragmente de inscripţii, din cioburi de ceramică, să reconstituie viaţa dispărută de milenii a unei cetăţi, să redee civilizaţiile disparute. Vasile Pârvan îşi îndestula nesaţiul imaginaţiei nu numai cu ce-i puteau oferi harnicile lui săpături, afla în lectura literară un aliment preţios pentru imaginaţie. Prin 1922 scoteam împreună cu Cezar Petrescu "Gândirea" şi "Hiena", pe care le tipăream la "Cultura naţională". Vasile Pârvan era preşedintele Consiliului de administraţie. In nenumărate rânduri am avut prilejul să stau de vorbă cu el. Păstrez imaginea lui aşa cum mi s'a întipărit în memorie: o privire pătrunzătoare, multă afabilitate naturală dar în îmbrăcăminte avea ceva sever de pastor protestant. Nu ştiu de ce îmi sugera imaginea lui Brand, eroul lui Ibsen. Pentru mine a fost revelatoare cunoaşterea şi siguranţa lui de aprecierе în literatură. Odată nu ştiu cum a venit în discuţie vorba de André Gide, faţă de care nu aveam nici o simpatie. Pârvan mi-a replicat: "Ca să-l poţi aprecia pe Gide, trebuie să citeşti "Nourritures terrestres". Dintre toţi scriitorii moderni, este cel care a înţeles mai bine sensibilitatea anticilor. Regăseşti pe Lucreţiu dar panteismul lui Gide se resimte de influenţa creştinismului". Şi câtă dreptate avea Pârvan. Eroul din romanul lui Gide "l'Immoraliste" arată puterea seducţiei religioase: "Severa învăţătură hughenotă a mamei mele, încet s'a şters din inima mea, odată cu frumoasa ei imagine. Nu bănuiam încă în ce măsură această primă morală primită în copilărie ne stăpâneşte, şi nici ce crestătură lasă în spirit".

In cultura noastră, Vasile Pârvan se situiază ca marele revelator al Geto-Dacilor. Inainte de el puneam accentul pe latinitatea noastră, după Pârvan noi încercăm orgoliul apartenenţei la marea familie Geto-Dacică. Acest auster savant a fost, fără să fi intenţionat, modelatorul unei noui forme a sensibilităţii noastre faţă de îndepărtaţii strămoşi.

In Martie 1926, Vasile Pârvan era invitat să ţină la Cambridge o serie de prelegeri asupra Daciei...

P. Ş.

* *Editura "Carpaţii"*.

Nicolae Arnautu: Douze invasions russes en Roumanie*

Nu ştim de ce s'a scris foarte puţin despre această interesanta lucrare a dlui N. Arnăutu şi, mai ales, nu i s'a făcut propaganda binemeritată de către presa românească din exil, acestei lucrări necesare, luptei de desrobire a Neamului. Autorul este preocupat mult de problema ce-l obsedează şi după volumul "Noi şi Ruşii" —despre care am scris noi—această operă istorică îl onorează pe dl. Arnăutu. Dârzenia şi priceperea în acelaş timp, întru redactarea unui material, desigur cunoscut, sunt calităţi bune pentru prezentarea uni lucrări documentate, bineînţeles în cadrul bibliografiei de care dispune un exilat, sărac, muncitor, fără cărti personale, şi departe de bibliotecile comode apusene.

Dsa îşi concentrează tot materialul de care dispune astfel: O scurtă istorie a originii poporului român, continuitatea etnică pe pământul Daciei, vieaţa de stat, după aceea să ne dea primul contact cu Ruşii între 1674-1688, şi să ne descrie, viu şi colorit, cu o convingere desăvârşită a susţinerii dreptăţii noastre istorice, cele 12 invazii ruseşti pe pământul românesc. Plină de nerv şi "Revanşa românească" (1941-1944). La fel impresionantul rechizitoriu ce-l face autorul, liber şi degajat de orice obligaţie ce l-ar reţine, istoriei şi celor ce cred că crează istorie... Bibliografia de care a uzat, satisfacătoare.

Ne-am permite să notăm câteva păreri, ce le credem necesare în problema noastră. Sigur că autorul nu ne ia în nume de rău propriile noastre vederi, de care nu-i obligat să ţină seama.

Pentru protoistoria ţinuturilor noastre se recomandă "Getica" şi mai ales "Dacia", ale lui V. Pârvan, opere cari dau soluţii definitive, cu privire la populaţiile cari au locuit tinuturile subcarpartine-danubiene. In privinta asemănării dintre limbile getică, dacă şi tracă, cu limba latină să fim foarte precauti. Ceeace ştim sigur este că Dacii erau tribul cel mai puternic din marele neam al Geţilor atanatisantes (nemuriori), iar Tracii locuiau la sudul Dunării. Limbile vorbite de aceste trei popoare nu le ştim, le deducem dar, fiindcă nu s'au făcut cercetările necesare. Ca, măcar intâmplător, nu s'a găsit nimic scris dela ei până acum bănuim că şi ei, ca şi nordicii, aveau scriere runică.

După aceea, Dacia, parte din Panonia, Iliria, Tracia şi ţinutul până la Bug formează ROMANIA ORIENTALA, locuită de o populaţie care vorbea limba latină a vremii (c. sec. II p. Ch.) şi care a continuat să trăiască până când în sec. VII, Slavii nordici, străvechi (n'au nimic comun cu Ruşii mongoloizi de astăzi) au venit în massă compactă şi au ocupat câmpia dintre Carpaţi şi Dunăre, despărţind oarecum în două massa protoromânească (N. şi S. Dunării). Restul se ştie.

Mai apoi, unii învăţaţi, vecini de-ai noştri susţin şi acum "nexistenţa" şi deci şi "necontinuitatea" noastră pe pământul nostru, deşi după toate mărturile timpului, noi existam înaintea tuturor contestatorilor, pe pământul nostru istoric. Neseriozitatea lor în problemele ştiinţifice, nu trebue să ne dea de gândit.

Limba română, străveche (Urrumanisch) era deja formată în sec. IV de pe când Slavii nordici, în mici pâlcuri încercau să se fixeze în ţinuturile noastre. Unele din cuvintele slave intrate în lexicul nostru nu le putem socoti slave, ci germano-latine (plug, popa, oţet, Radul, Boldur, etc.) împrumutate de către Slavi. Noi le-am avut înaintea lor în limbă (lucruri uşor de demostrat) L. Niederle susţine unele aberaţiuni în chestiunea aceasta.

Autorul accentuiază bine sinceritatea Turcilor în respactarea tratatelor, ei fiind păgâni şi cuceritori ai lumiii, cum şi miselia odioasă a Ruşilor, creştini, şi milostivi cu "sclavii" otomanilor.

Bine prins deasemenea p r i m u l contact cu Ruşii. Dl Prof. Nandriş scrie că "dela 1711, când în apele Nistrului şi ale Prutului românesc şi-au oglindit, pentru prima oară, umbrele lor hoardele lui Petru cel Sălbatec, până astăzi, pământul României a cunoscut 12 invazii ruseşti, adecă tot la 20 de ani câte o pustiire moscăcească" (Pref. la "Cântarea României", de A. Russo). Dl Arnăutu a analizat documentat toate aceste pustiiri, dar era bine dacă menţiona şi soarta tristă a lui D. Cantemir şi a boierilor lui, cari s'au încrezut în minciunile muscăleşti şi a scăpat cu vieaţa aşa de ridicul, el, domnul Moldovei preţuit de o lume întreagă pentru cultura lui.

Dl Arnăutu uzând de terminologia exagerată şi romantică a unor istorici de-ai noştri, întrebuinteaza expresia de "năvăliri barbare", când luând pildă dela V. Pârvan, am introduce termenul de "epoca migraţiunilor popoarelor" (aceasta până la năvălirea Tătarilor).

Remarca dlui A. că Austria şi Prusia s'au împotrivit mereu tendinţelor Rusiei de a ne alipi imperiului slavizându-ne cu forţa este foarte justă. La fel s'au opus când a fost vorba de independenţa Principatelor, cam în anului 1768, lucru ce-ar fi însemnat în mod definitiv ştergerea noastră de pe harta lumii. Cu autorul de acord ne îndoim de sinceritatea Austriei în această problemă, întrucat s'a văzut interesul de care era stăpânită. Prusia a bănuit şi ea acest lucru.

In istoria contemporană trebuie accentuat că abdicarea lui Carol II se datoreşte mişcării Gărzii de Fier, care la Sept. 1940 (nu în Iulie) împreună cu poporul şi armata l-au trimis peste hotare pe criminalul neamului românesc. Toate greşelile făcute de Carol II şi jertfirea pământului României, împingând Ţara spre comunism, în mod rapid, au dus la abdicarea impusă cu forţa. Din 1919 Garda de Fier a luptat împotriva duhului rău al comunismului care plana peste Ţară. Singură ea, a fost organizaţia politică anticomunistă oficială care a educat Neamul românesc spre a nu cădea în falsa democraţie, care-i preludiul comunismului.

La p. 140, autorul consideră ca nazismul este un pericol. Pentru cine? Pentru România, nu putea fi, decât în imaginatia celor ce şi-au arătat arama la 23 August... Probă că nu a fost o primedjdie decât pentru comunism este că într'o altă formă se revine la aceias ideologie dură şi sigură contra invaziunii roşii. Cine susţin acest lucru spre înfăptuire cât mai urgentă? Insuşi Americanii, duşmanii de ieri ai nazismului. Unui lucru bun şi necesar trebue să-i recunoşti valoarea, chiar dacă prin el ai fost lezat. Falsele documentări ale unor paiate politice, cari vor să-şi ascundă adevăratele sentimente faţă de Ţară sunt interesate, şi n'au valoare. Corneliu Condreanu, când a fost intrebat de fraţii Tharaud, pentru ce împinge Romania spre alte ideologii, îndepărtând-o de Franţa eternă, acesta i-a răspuns prompt, că atâta timp cât interesele naţionale ale României nu coincid cu ale Franţei, nu poate sta alături de politica ei, deîndată ce coincid interesele naţionale este gata să stea alături de glorioasa Franţa a lui Bayard. In 1940 interesele noastre naţionale coincideau cu ale porţelor Axei, erau afinităţi ideologice care ne uneau: anticomunismul. Acţiunea noastra trebuia să fie împotriva Rusiei, care ne-a smuls teritorii ce nu le-au aparţinut niciodată. Cum puteam fi noi alături de Ruşi, din dragoste pentru America, Anglia, Franţa, etc., când fraţii nostri erau ucişi, înlănţuiţi, deslocaţi, trimişi spre Siberia, etc.? Când mareşalul Antonescu a ordonat trecerea Prutului, toata suflarea românească a simţit în vine reinviată gloria şi răsbunarea împotriva asupritorilor din Răsărit, pe care nu-i uităm şi nu-i iertăm nici morţi în morminte... Că am continuat lupta alături de aliatii din 1941, am făcut foarte bine, căci luptam pentru distrugerea comunismului nu pentru coexistenţă, luptam pentru o cauză universală, nu pentru o chestiune egoistă internă. Ne mândrim că drapelele româneşti alături de cele germane, au fâlfâit pe înălţimile Elbruzului. O glorie pe care n'a atins-o oştile române niciodată în istorie... Şi în vreme ce ostaşii noştri, eroi de epopee, mureau muşcând ţărâna, încleştaţi în lupta grea pe pământ străin departe la mii de km. de moşiea lor, filfisoni şi degeneraţi mintali, plănuiau vinderea vitejiei şi sângelui ce curgea din belşug... Noroc, că lumea nu-i uită şi nu-i iartă! Culmea mişeliei: vinderea mareşalului Antonescu, care a tras după ea, întreaga tragedie a Neamului şi pământului românesc... Deci ne putem mândri c'am fost vânduţi, dar nu noi am fost trădători, căci armata română a fost uneori învinsă în cursul istoriei ei grele, dar niciodată n'a fost laşe şi nici camaradul de luptă nu şi l-a trădat. Este prima dată în istorie când se va scrie, că armata, împotriva voinţei ei, a fost silită să tragă în caramazii de ieri (Dar şi această desonoare a fost oarecum ştearsă prin înfiinţarea armatei dela Viena, care a continuat tradiţia celei dela Dealul Ţigăncii, Cotul Donului, Stalingrad, etc.).

Ne îngăduin să reamintim că este bine să păstrăm exacta toponimia şi onomastica, spre a nu avea dificultăţi cu cercetătorii străini, în special. De pildă vom scrie: Decebal, Megleno-Românii, Târnova (nu Târnava din Ardeal) Vidin (nu Vidn) Litovoi (nu Litovie) Ilderim (nu Idlerim) Ortografia corectă: Occeacoff sau Oczakoff? Pe urmă Mircea este bine să fie numit Le Grand (nu l'Ancien). Tighina este numirea moldovenească a Benderului turcesc. Supărătoare greşeli de tipar ca: Ont sait, bei et bien, *sau* aziver, devantage, essye, valache (numai valaque) pentru o lucrare aşa de valoasă şi documentară în străinatate. O întrebare: funcţiona la 1771 telegraful, noi credem că încă nu. Depeşile se făceau cu porumbieii!

Faţă cu greutatea de a găsi material prin diversele ţări, cu lipsa de informaţii sigure, cu condiţiile de vieaţă, lucrarea dlui N. Arnăutu este absolut necesară tuturor Românilor, în special oamenilor politici, cari nu cunosc prea bine istoria adevărată a Neamului. Lucrare foarte obiectiva, dar dârză şi demnă, ne prezinta tragedia Neamului, în chip crud. Nu trebue să lipsească din casa niciunui Român adevărat.

I. G. D.

* *Buenos Aires. Cuget românesc,* 1956, 192 *p. hărţi.*

Chacun à son métier!

Desigur un abecedar bun, poate fi făcut de un profesor universitar, de un avocat sau chiar de un inginer agronom.

Vorbeam de un abecedar bun căci unul foarte bun, îl poate face numai un învăţător. Nu este atât vorba de studii, de volume pedagogice asimilate, ci de experienţă. Copilul constitue o lume aparte şi lumea aceasta nu poate fi cunoscută şi mai ales înţeleasă, din cărţi; pentru a-l înţelege pe copil, trebuie să te apropii de el cu răbdare, multă răbdare şi, în special, cu dragoste.

Copilul simte când cel care-i face educaţia nu-l iubeşte, are sufletul uscat sau deadreptul rău. Şi aceste calităţi citate mai sus nu şi le poate însuşi cineva studiind; ele pot fi însuşite numai prin practică îndelungată.

In exilul românesc se simţea demult nevoia unui abecedar. S'ar putea obiecta că literele, semnele, cifrele, le învaţă copiii de Români născuţi în diaspora, la şcolile ţărilor în care se găsesc. Un pui de Român din Statele Unite va învăţa alfabetul la şcoala din Chicago, de exemplu, unul din Spania la Madrid sau Barcelona, unul din Franţa la Paris, etc. Numai că literele acestea ale alfabetului se pronunţă altfel în fiecare ţară; oricât de mici ar fi deosebirile, ele există totuşi.

Am avut ocazia să colind şi să trăiesc în mai multe ţări. Am văzut deci copii de Români care învaţă la şcolile din ţările în care trăiesc părinţii lor şi i-am văzut citind reviste şi cărţi franceze sau germane dar nu citesc, nu pot citi cărţi româneşti. Şi nu pot citi, pentrucă-deşi ştiu să vorbească româneşte-nu ştiu să citească româneşte. Când un copil care învaţă la şcoala germană ia o carte românească în mână, cuvintele întâlnite de el au o rezonanţă greoaie, câteodată ridicolă.

Şi cum va câştiga el dragostea de a învăţa geografia României, istoria României-fără să mai vorbim de o familiarizare cu poveştile, cu baladele, cu literatura lui-dacă nu capătă dragostea de a citi româneşte?

Dragostea de a citi româneşte, copilul trebuie s'o capete de mic. Cu cât creşte şi capătă dragostea de a citi cărţi în limba ţării în care trăieşte, cu atât va fi mai greu pentru părinţi să-i insufle dragostea de litera românească.

Note pe marginea cartilor

Gh. Ionescu: LIMBA NOASTRA*

Toţi Românii din exil pretind că vor să se întoarcă acasă. Ei bine, vor oare aceşti Români să-şi vadă copiii necunoscători ai sufletului Ţării lor, vor să-i vadă obiectul batjocurii celor rămaşi acasă? Dacă vor să se întoarcă acasă înseamnează că-şi iubesc Ţara. Nu vor oare ca Ţara iubită de ei să fie iubită şi de copiii lor? In sufletul omului se ancorează dragostea pentru Ţara în care a copilărit. Părintele trebuie să depună un efort pentruca alături de dragostea naturală ce se naşte în sufletul copilului pentru decorul în care se mişcă să facă să se nască şi dragostea pentru Ţara de departe.

Dar dragostea pentru Ţara de departe nu poate fi insuflată decât prin cărţi. Şi ca să ajungă să citească cărţi româneşti, puiul de Român trebuie să înceapă cu abecedarul.

Iată de ce am afirmat mai sus că se simţea nevoia unui abecedar.

Acest abecedar ni l-a dăruit un învăţător, dl Gheorghe Ionescu, dela Trieste, "Limba noastră, abecedar partea I-a şi partea II-a". Abecedarul acesta este o comoară de nepreţuit. El a fost scris cu dragoste şi sudoare. Dragostea cu care a fost scris transpiră din fiecare pagină. Numai cine a lucrat cu multiplicatorul îşi dă seama câtă muncă a fost necesară pentru a reda atâtea desene frumoase, mişcătoare prin simplitatea lor, câte pagini au trebuit refăcute, câte au trebuit aruncate pentrucă nu s'au imprimat bine, etc. El clar că dl Gheorghe Ionescu nu a fost atât de naiv ca să-şi închipuie că va câştiga bani sau măcar că-şi va scoate cheltuielile din vânzarea abecedarului. Ştia că va pierde. Dar dragostea pentru profesiunea lui, pentru copilul pe care l-a înţeles şi l-a apropiat, l-a mânat pe drumul sacrificiului. Căci atunci când trăieşti într'un lagăr, a te apuca să întocmeşti şi apoi să imprimi la multiplicator un abecedar, este un sacrificiu.

Răsfoind abecedarul dlui Gheorghe Ionescu rămâi deadreptul uimit. Materialul a fost ales cu grijă, aranjat, clasat, fiecărei bucăţi i s'a ales locul potrivit, şi s'a căutat să i se dea o formă cât mai frumoasă. Intâlnim o bogăţie de desene duioase, cele mai multe în culori. Intâlnim bucăţi noi, compuse desigur de autor ca şi bucăţi vechi care ne-au minunat şi nouă acest pasagiu din viaţă care se numeşte copilăria. Dl Gheorghe Ionescu îşi cunoaşte meseria şi cu toate acestea nu a găsit că se înjoseşte dacă face apel la înaintaşi, la ştiinţa lor, la experienţa lor. Acest lucru îi face cinste, în acest exil românesc în care fiecare crede că lumea începe dela el şi ce ceiace au făcut înaintaşii trebuieşte aruncat le coş.

O critică, mare critică-nu dlui Gheorghe Ionescu ci abecedarului-se impune totuşi: abecedarul este imprimat la multiplicator. Sunt departe de acei care dispreţuiesc litera românească imprimată la multiplicator, o citesc cu tot atâta plăcere ca şi pe aceia care iese de sub tipar, dar socotesc că pentru copil este necesară litera tipărită.

Este probabil că dl Ionescu s'a gândit şi el la acest mare neajuns, deaceia ne-a şi scris, rugându-ne să-i tipărim abecedarul. Nu am putut. Pentru a tipări un abecedar se cer sume pe care noi dela "Carpaţii" nu le avem.

Există însă bani publici în exil, bani cari nu şi-ar găsi o întrebuinţare mai justificată decât în tipărirea abecedarului dlui Gheorghe Ionescu, există în America societăţi româneşti puternice care ar putea găsi suma necesară tipăririi abecedarului sumă care de-alungul anilor ar putea fi recuperată, există în exil Români milionari care nu ar putea face un dar mai preţios Ţării de departe decât tipărind "Limba noastră".

Ii dorim dlui Gheorghe Ionescu, inimosul învăţător dela Trieste, să întâlnească un Mecena cu suflet de Român. Până atunci, chiar cu marele inconvenient semnalat, abecedarul dela Trieste umple un mare gol.

N. S. G

* Trieste, 1956.

ECOURI

BUDAPESTA 1956

O ţară cotropită, pângărită, o forţă uriaşă şi sălbatecă deslănţuită a s u p r a unui neam sclavizat, nesocotit şi terorizat, ţinut în bezna inculturii şi în groaza foametei, constituesc în orice timpuri un sfâşietor, un revoltător spectacol.

Răsvrătirea naţiunei întregi şi rezistenţa sa eroică împotriva impilatorilor—cu jertfele grele pe care le comportă inevitabil lupta pentru libertate—sunt acţiuni strălucite, demne de o sinceră şi unanimă admiraţiune. Ele sunt mărturia grăitoare a vitalităţii unui popor, precum şi a unei înalte şi nobile concepţiuni de justiţie naţional-politică de care e pătruns.

Cu un profund şi îndurerat respect, Românii se descoperă astăzi în faţa patrioţilor maghiari şi a victimelor revoluţiei din Ungaria.

Ei îşi reamintesc în acelaşi timp propriile lor suferinţe, lupta dârză de mai multe ori seculară, pe care—prin răscoale sângeros reprimate şi o fermă opoziţiune—au dus-o generaţiile de martiri ai neamului lor subjugat, pentru aceiaşi cauză a sfintei libertăţi pe pământul străbun.

Intr'o epocă haotică, în care scara valorilor de tot felul e prea adesea răsturnată, sacrificiul naţiunei maghiare cere a fi consemnat; el restabileşte încă odată, în conştiinţa clătinată a umanităţii, cel puţin una din aceste valori: aceea a eroismului naţional, cu care poporul român s'a familiarizat, pe care şi l'a însuşit, de-alungul a veacuri de restrişte ce i-au fost impuse de alţii.

Prin măreţia, prin sublimul său, eroismul naţional devine aproape transcendental; şi nu mai importă prea mult cine au fost sau cine sunt cotropitorii şi sbirii. Deaceea, Românii—greu încercaţi în acest sens—ştiu şi pot să se simtă astăzi aproape de sufletul Ungariei martirizate.

Suferinţa ridică naţiunile ca şi indivizii, ca le lărgeşte orizonturile, le facilitează înţelegerea. Şi Istoria e plină de similitudini şi de învăţături, invitând adesea la meditaţie.

P.

* *La Madrid, între 16 Decembrie 1956 şi 8 Ianuarie 1957, a avut loc expoziţia de pictură a compatriotului n o s t r u, dl George Cotoş.*

* *Cu ocazia serbării "Duminica Episcopiei" de către Parohia ortodoxă română "Sf. Gheorghe din Toronto, Canada, Comunitatea românească din acea localitate şi împrejurimi, cu fastul cuvenit, a comemorat aniversarea UNIRII Bucovinei şi Ardealului la Patria mamă.*

După oficierea serviciului divin de către parohul Bisericii, Păr. N. Zelea, în sala de festivităţi dela "Casa română" s'a servit un tradiţional praznic.

Păr. N. Zelea a evocat actul istoric al Unirii Bucovinei la Patria Mamă, în 28 Noembrie 1918, iar dl N. Pătăceanu a vorbit despre însemnătatea naţională a Unirii Ardealului la România Mare.

S'au citit cu această ocazie pagini alese din scriitorii români.

* *Refugiaţii din C a n a d a au trimis—cu ocazia ultimelor evenimente—telegrame de protest preşedintelui Statelor Unite, generalul Eisenhower, preşedintelui consiliului de miniştri al Canadei L. St. Laurent, ministrului de externe al Canadei L. B. Pearson, Organizaţiei internaţionale a Naţiunilor Unite. Din partea României, telegramele au fost semnate de dl Matei Hojbotă, membru în Comitetul executiv al A. B. N. Canada.*

M. HOJB.

* *Intr'o revistă "ştiinţifică" dela Madrid (tipărită), s'a adăugat în ultimul număr o foaie imprimată la multiplicator, în care se poate citi:*

"Eforturile de a menţine această publicaţie, destinată a continua tradiţia culturală românească în exil, sunt enorme, şi posibilităţile conducerii ei sunt extrem de reduse"

Fără îndoială că cititorii au înţeles că este vorba de posibilităţi materiale.

* *Compatrioţii cărora le trimitem revista, sunt rugaţi, în cazul că nu voiesc să se aboneze, să ne-o restituie sau să ne scrie, anunţându-ne că nu voiesc să se aboneze. Compatrioţii în situaţii dificile (bolnavi în spitale, fără lucru, etc., sunt rugaţi deasemeni să ne scrie, pentru a le-o trimite gratuit.*

* *Ultimul număr din frumoasa revistă a Cucernicilor Părinţi Mircea şi Popan, este închinat lui Giovanni Papini. Colaborează prof. univ. Ion Protopopescu, asistent universitar Mircea Eliade, dnii Vintilă Horia şi Anton Ştefănescu, Mons. Bărlea şi Părintele Mircea.*

ANTICARIAT

* *O familie românească este nevoită să se despartă de costumul naţional românesc de mai sus. Dacă există vreun Român care vrea să-l cumpere, e rugat să ne scrie pentru a-l pune în legătură directă cu proprietarul.*

* *Un compatriot are de vânzare două tablouri româneşti: unul de Octav Băncilă şi altul de Camil Ressu. Amatorii sunt rugaţi să procedeze ca mai sus.*

* *Un alt compatriot ar dori să cumpere o Enciclopedie-Cugetarea. Cei ce au asemenea carte şi vor s'o vândă, sunt rugaţi să ne scrie.*

EDITURA «CARPATI» ANUNTA

Au apărut:

Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol (vol. I, epuizat)

Istoria Românilor din Dacia Traiană de A. D. Xenopol, vol. II, III şi IV, 7 dol. U. S. S

Istoria literaturii române de D. Murăraşu, vol. I şi II, 6 dol U. S. A.

Poveşti de Ion CFreangă, 4 dol. U. S. A.

Dacia, de V. Pârvan, 2 dol. U. S. A.

Naţionalismul lui Eminescu de D. Murăraşu, 3 dol. U. S. A.

Poeme fără ţară de V. Posteucă, N. Novac şi N. S. Govora, 2 dol. U. S. A.

Din crucea pădurii (poeme), 1,50 dol. U. S. A.

Rapsodia iberică, de Aron Cotruş, 1 dol. U. S. A.

România, (text francez), broşură ilustrată, 0,25 dol. U. S. A.

Persecución religiosa en Rumania, de Rev. A. Mircea, 0,50 dol. U. S. A.

Colecţia "Carpaţii" în limba română

1) Intre Volga şi'ntre Mississipi, de Aron Cotruş, 0,25 dol. U. S. A.
2) Isprăvile şi viaţa lui Mihai Viteazul, de P. Ispirescu, 0,50 dol. U. S. A.
3) Octavian Goga, de Pamfil Seicaru, 0,50 dol. U. S. A.
4) A. C. Cuza, de Pamfil Seicaru, 0, 25 dol U. S. A.
5) C. Stere, de Pamfil Seicaru, 0,50 dol. U. S. A.

Colecţia "Carpaţii" în limba spaniolă

1) Rapsodia valaca, de Aron Cotruş, 0,25 dol. U. S. A.
2) Parentalia, homenaje al Emperador Trajano, de V. Pârvan, 0,25 dol. U. S. A.

Oficiul de librărie

Biserica română unită.

A fost odată (poveşti) —multiplicator

Opere alese (Caragiale) —multiplicator

Răspuns "Glasului Patriei" robite de Pamfil Seicaru

Sub tipar:

Istoria presei româneşti, de Pamfil Seicaru.

Istoria Românilor din Dacia Traiană, de A. D. Xenopol, vol. I, ediţia II-a, 3 dol U. S. A.

Haiducul de Bucura Dumbravă, 4 dol. U. S. A.

Precursorii de Octavian Goga, 3 dol U. S. A

Amintiri din copilărie de Ion Creangă, 2 dol. U. S. A.

Poveşti fără ţară (nuvele) de F. Brădescu, N. Novac şi N. S. Govora, 3 dol. U. S. A.

Cuiburi de lumină (poeme) de Valeriu Cârdu, 1, 50 dol. U. S. A.

Vor apare:

Fuit quondam Illioneum. A fost cândva cetatea Illionului (portrete) de Pamfil Seicaru.

In lumea dreptăţii, de Brătescu Voineşti.

Majoritatea acestor lucrări se găsesc şi în ediţie pentru bibliofili, numerotate şi legate în piele, costul unui volum fiind 10 dolari. Cărţile se pot procura fie de la editură, fie dela: *Canada* la dl. Radu Mircea, 366 Ontario Street, Toronto-Ontario, sau dl Chirilă Ciuntu, 1226, Pierre Avenue, Windsor-Ontario; *Statele Unite* la dl John Covânea, 4406, Todd Avenue, East Chicago-Indiana sau la dl Nicolae Aristide, 796-9 Avenue, New York 19; *Franţa* la Boyveau & Chevillet 49, rue Monsieur le Prince, Paris, 6, sau la H. Samuelian, 51, rue Monsieur le Prince, Paris; *Italia*, libr. Agostino Massa, Piamma Winckelman, 8-9, Roma.

CARPATII

Revistă Culturală

Director: ARON COTRUS

Redactor: TRAIAN POPESCU

Redacţia şi Administraţia:
Calle Villanueva, 43, Madrid.
Abonamente:
Anual: 5 dol. U. S. A.
6 luni: 3 dol. U. S. A.

ES MANUSCRITO.—MARSIEGA, S. A.